

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

VRSTNIŠKO NASILJE V OSNOVNIH ŠOLAH

**Presek stanja medvrstniškega nasilja v devetih osnovnih šolah na območju
Upravne enote Kranj**

Žiga Planinec

Ljubljana, 2012

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Žiga Planinec

Naslov naloge: Vrstniško nasilje v osnovnih šolah

Kraj: Ljubljana

Leto: 2012

Št. strani: 101

Št. virov: 63 + 9 internetnih virov

Št. bibl. opomb: 12

Št. tabel: 19

Št. grafov: 13

Št. prilog: 3

Mentorica: doc. dr. Mojca Urek

Ključne besede: agresivnost, bullying, družina, mladina, nasilnež, ustrahovanje, vzgoja, vzroki za nasilje, vrste nasilja.

Povzetek:

V diplomski nalogi predstavljam svojo raziskavo o nasilju med učenci tretjega triletja v devetih osnovnih šolah na območju Upravne enote Kranj. V raziskavi sem ugotavljal, ali je vrstniškega nasilja več v mestnih ali v primestnih šolah. Ker se nihče ne rodi z genskim zapisom, da bo postal nasilnež, so me zanimali vzroki, zakaj prihaja do nasilja med vrstniki. V empiričnem delu predstavljam rezultate raziskave, ki je bila izvedena na podlagi vnaprej pripravljenega vprašalnika in ki je zajela ciljno skupino 2.160 učencev tretjega triletja. V nadaljnjo analizo sem dobil 1.304 pravilno, korektno izpolnjenih anketnih vprašalnikov. Podatke sem analiziral in jih s statističnim programom ustrezno obdelal. Pri raziskavi me je zanimalo, ali so bili učenci v šoli že kdaj deležni nasilja, če so bili oni kdaj nasilni do drugih, kako pogosto prihaja do nasilnih dejanj; anketirance sem prosil, da ocenijo stanje nasilja v šolah, katerega nasilja je v šoli največ itd. Rezultati raziskave so pokazali, da je nasilje v osnovnih šolah prisotno in da ni skoraj nobene razlike med nasilnimi dejanji v mestnih in primestnih šolah. V zaključku sem zapisal svoj pogled na to, kako bi lahko omilili škodljive posledice nasilnih dejanj v šolah, kaj bi šole lahko storile, da bi preprečile tovrstne pojave in kaj lahko storijo na področju preventivnega delovanja.

THESIS INFORMATION

First and last name: Žiga Planinec

Thesis title: Peer-to-peer violence in primary schools

Location: Ljubljana

Year: 2012

No. of pages: 101

No. of sources: 72

No. of bibl. notes: 12

No. of tables: 19

No. of graphs: 13

No. of annexes: 3

Mentor: doc. dr. Mojca Urek

Key words: aggression, bullying, family, youth, bully, intimidation, education, causes of violence, types of violence.

Summary:

This thesis is based on my study on peer violence among the third triad (7th to 9th grade) students of nine primary schools in the area of the administrative unit Kranj. The purpose of my study was to examine whether the level of peer-to-peer violence was higher in urban or suburban schools. Since no one is born a bully, I searched for the causes that triggered bullying among peers. The empirical part of the thesis contains the results of the study that was conducted based on a pre-formatted questionnaire and comprised a target group of 2160 students of the mentioned grades. I received 1304 correctly completed questionnaires whose answers I analyzed and properly processed using a statistical program. The participants of the study were asked whether they had ever experienced school bullying, whether they had ever bullied anyone themselves, how frequent the acts of violence were, how serious they thought the bullying problem was in the schools, what kinds of bullying were the most common, etc. The results of the study have shown that bullying is indeed present in primary schools and that there is virtually no difference between the acts of violence in urban and suburban schools. I concluded the thesis with some opinions as to how the damaging consequences of bullying in schools could be alleviated, what measures the schools could take to prevent such acts of violence, and what could be done in the field of prevention.

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO**

DIPLOMSKA NALOGA

VRSTNIŠKO NASILJE V OSNOVNIH ŠOLAH

**Presek stanja medvrstniškega nasilja v devetih osnovnih šolah na območju
Upravne enote Kranj**

Mentorica: doc. dr. Mojca Urek

Avtor: Žiga Planinec

Ljubljana, 2012

PREDGOVOR

»Otroci so naše največje bogastvo!« Sam sem oče dveh hčera, zato se pod omenjeno izjavo lahko podpišem. A v tej izjavi se skriva precej več, ni le fraza. V sebi skriva prikrito sporočilo, ki govori o dolžnostih in obveznostih staršev do otrok. Se res vsi starši zavedamo pomena teh besed? Večkrat se vprašam, koliko ljubezni, pozornosti in čutečih trenutkov na dan namenimo našim otrokom? Ali jim na drugi strani puščamo potrebno svobodo, ki jo mora imeti vsako živo bitje in pri tem pazimo, da jih imamo še vedno toliko pod »kontrollo«, da jih pravilno usmerjamo skozi življenje. Verjetno v vseh družinah ni vse idealno. Prav zaradi tega dejstva se marsikateri otrok z nasiljem prvič sreča znotraj lastne družine. Otroci ponotranjijo dejanja, ki jih vidijo v družini. Posnemajo starše v dobrem in slabem. Če je teh slabih trenutkov veliko in če se stresne situacije v otroku nalagajo, se lahko zgodi, da otrok na kritični dogodek odreagira nepravilno, neprimerno.

Osebne izkušnje so me vzpodbudile k temu, da sem se še bolj poglobljeno lotil tematike nasilja med mladimi. Da bi o vsem izvedel kaj več, sem se lotil raziskave o nasilju med mladimi v šolah. Osnovni namen raziskave je bila ugotovitev stopnje nasilja med učenci mestnih osnovnih šol in med učenci s podeželskih osnovnih šol. Osnovna hipoteza diplomske naloge je, da je stopnja nasilja med učenci v mestnih osnovnih šolah višja, kakor med učenci s podeželskih osnovnih šol. Poleg osnovne hipoteze sem poskušal najti odgovore tudi na nekaj drugih vprašanj: koliko je žrtev, koliko je nasilnežev, kje učenci vidijo vzroke za nasilje, vrste nasilja itd.

Diplomska naloga je strukturirana tako, da sem na začetku teoretičnega dela razložil pojma nasilje in agresivnost, kjer sem opisal nekaj definicij različnih avtorjev. V nadaljevanju sem opisal nasilje med mladimi (vrstniki), ki ga s tujko včasih imenujemo tudi »bullying«. V empiričnem delu diplomske naloge sem najprej opredelil namen, vzorec in uporabljeni instrument raziskave. Predstavil sem sodelujoče, ki so pomagali in omogočili zbiranje podatkov. Sledi interpretacija dobljenih rezultatov. Pridobljene podatke sem primerjal z nekaterimi drugimi raziskavami, ki so bile opravljene pri nas in v tujini. V zaključku sledi moje razmišljanje, kako preprečiti in zmanjšati stopnjo nasilja med mladimi v šolah.

V raziskavo sem vključil učence devetih osnovnih šol z območja Upravne enote Kranj, ki so samokritično ocenili stanje v šolah, ki jih obiskujejo. Rezultati raziskave so odraz stanja, kot

ga vidijo učenci sami. Z raziskavo sem prišel do zaskrbljujočih rezultatov, saj sem ugotovil, da je delež trpinčenih otrok v šolah, kjer sem izvedel ankete, kar 56,90 odstoten, delež nasilnežev pa je presegel mejo štiridesetih odstotkov. Naj omenim tudi to, da sem z raziskavo ugotovil, da je bil delež otrok iz mestnih šol, ki so bili deležni nasilja v šoli nekoliko večji, kot delež otrok, ki so bili deležni nasilja, iz primestnih šol. Razlika v deležih je na meji statistične značilnosti. Razlika med deležem otrok, ki so bili deležni nasilja v šoli, je približno pet odstotkov višja v mestnih šolah v primerjavi s primestnimi šolami.

Vsem, ki so kakorkoli pomagali pri izdelavi te diplomske naloge, se iskreno zahvaljujem.

KAZALO

1. UVOD	6
2. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	9
2.1. Vzgoja	9
2.2. Opredelitev pojma nasilje	11
2.2.1. Vrste nasilja in načini soočenja z njim	12
2.2.2. Elementi nasilnega dejanja	14
2.2.3. Nasilje kot element socializacije	14
2.2.4. Vpliv medijev na sprejemanje nasilja	16
2.3. Opredelitev pojma agresivnost	17
2.3.1. Agresivno obnašanje	18
2.3.2. Teorije agresivnosti	19
2.3.3. Agresivnosti v družini	22
3. MLADI IN NASILJE	24
3.1. Opredelitev pojma	24
3.2. Vzroki za nasilje in oblike vrstniškega nasilja	27
3.3. Kje prihaja do nasilja	31
3.4. Žrtve nasilja	31
3.5. Povzročitelji nasilja	36
3.6. Prepoznavanje nasilja	38
3.7. Vloga učitelja	39
3.8. Vloga šole in širšega okolja pri varnosti otrok v šolah	40
3.9. Moje spoznavanje nasilja med mladimi	41
4. OPREDELITEV PROBLEMA	42
5. METODOLOGIJA	44
5.1. Vrsta raziskave	44
5.2. Merski instrumenti in viri podatkov	46
6. REZULTATI (UGOTOVITVE) IN RAZPRAVA	47
6.1. Struktura anketirancev	47
6.2. Koliko učencev je bilo v šoli deležnih nasilja, ki jim ga je povzročili drugi učenec?	47
6.3. Stanje nasilja v osnovnih šolah	49
6.4. Vzroki za nasilje v šolah	57

6.5. Vrste nasilja na osnovnih šolah	62
6.6. Število nasilnežev	64
6.7. Pogostost nasilnih dejanj	65
6.8. Vloga učiteljev in učencev kot posrednikov pri ugotovljenem nasilju	69
6.9. Kako nasilje do drugih učencev vidijo učenci sami	70
6.10 Empatičnost učencev	71
6.11 Navzkrižne primerjave odgovorov	72
6.11.1. Primerjava med odgovori na zastavljeni vprašanji »Oceni stanje nasilja v vaši osnovni šoli« in »Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročali drugi učenci?«	72
6.11.2. Primerjava med odgovori na zastavljeni vprašanji »Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?« in »Spol«.	74
6.11.3. Primerjava med odgovori na zastavljeni vprašanji »Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli?« in »Razred«.	75
7. ZAKLJUČEK – VIZIJA ZA NAPREJ	76
8. LITERATURA IN VIRI	83
9. INTERNETNI VIRI	89
10. SEZNAM TABEL	90
11. SEZNAM GRAFIKONOV	91
12. PRILOGE	92
12.1. Priloga 1: Anketni vprašalnik o nasilju v šoli	92
12.2. Priloga 2: Dopis staršem – pridobljeno soglasje za opravljanje ankete	96
12.3. Izjava o avtorstvu	97

1. UVOD

Zavedam se, da je v današnji post-modernistični dobi zaradi tempa življenja, kakršnega nam narekuje življenjski ritem vse manj prostega časa. Dela se od jutra do večera. Trenutkov, ki bi jih namenili kvalitetnemu preživljanju časa z našimi otroki, partnerji, z ljudmi, ki so nam blizu, je vse manj. Marsikdo zato poskuša nadomestiti primankljaj izražanja ljubezni z materialnimi dobrinami in to v odnosu do partnerja kot tudi v odnosu do otrok. Prosti čas posameznika postaja vse bolj prazen, pasiven. Stresi in stiske iz javnega življenja se v njem lahko vse manj kompenzirajo z morebitnimi sprostitvami, solidarnostno pomočjo in emocionalnimi podporami bližnjih oseb, velikokrat se zgolj »pometejo pod preprogo« (Ule 2000: 65). Otrok oziroma mlad človek potrebuje skupen čas, soočenje s starši. In to je prav gotovo več kot pet kvalitetnih minut na dan (Čačinovič-Vogrincič 2004). A kaj, ko smo ljudje bitja s čustvi in je kompenziranje pomanjkanja izražanja čustev z materialnimi nadomestki tek na kratke proge. Slej ko prej se pokaže, da so taki ljudje, ki jim ne izkazujemo čustev, ki jih samo materialno zadovoljujemo, depriviligirani v čustvenem razvoju. Vemo, da otroci bolj kot materialne dobrine potrebujejo predvsem očeta in (ali) mamo, oziroma povedano drugače, potrebujejo nekoga, ki mu zaupajo, nekoga, ki jih bo z zanimanjem poslušal, kaj se jim je zgodilo v šoli, na igrišču, med vrstniki itd. Otroci potrebujejo ob sebi osebo, ki jih posluša in sliši, nekoga, ki mu lahko zaupajo in nekoga, na katerega se lahko zanesejo. Ob izginjanju tradicionalnih starševskih vlog, družinskih oblik in delitev dela, izginja tudi privzgojena starševska odgovornost. Glede na trenutno stanje duha v družbi in glede na potrebe »kapitalističnega stroja« se pogosto dogaja, da starša ne prevzameta starševske vloge in zaradi različnih dejavnikov otroke prepuščata v vzgojo in oskrbo inštitucijam, starim staršem ali drugim ljudem. Nedvomno to pri otroku ne povzroča nekega ugodja, izgublja se tista prava, topla družinska klima, ob stiskah se otrok nima komu zaupati in kaj kmalu lahko pridemo do zaključka, da se otroci v lastni družini počutijo ogrožene. Otroci so tako lahko prepuščeni samim sebi, prave vzgoje ni, glavni prijatelji otroka so televizija, računalnik in video igre. Odsotnost matere razbija simbiozo in emocionalno gotovost otroka. Odsotnost očeta pa pušča otroka na cedilu, ko ta potrebuje podporo za separacijo od matere, zgled in vzpodbudo za dejavnosti izven toplega gnezda materinega naročja, pa tudi mati nima opore nekoga, ki bi varoval zunanje meje družine in urejal odnose med družino in okoljem. Tako ni dobre možnosti za identifikacijo z očetom, ki otroku omogoča prepotrebno prodornost ter iniciativnost (Praper 1995). Otroku je tako onemogočeno tudi oblikovanje čvrstih psiholoških identifikacij z njegovimi starši (Lasch 1992). Če vajeti starševstva staršema uidejo iz rok, se

kaj hitro lahko zgodi, da v takem »ne – starševstvu«, lahko zaznamo celo elemente kaznivega dejanja – zanemarjanje otroka in surovo ravnanje¹. Otroci, ki so žrtve nasilja v družini, so bolj ranljivi za nasilje v socialnem okolju in so neredko žrtve ali povzročitelji nasilja v šoli. Za šolo je torej še kako pomembno, ali otroci doživljajo nasilje v družini (Dobnikar v Tašner 2009). Velikokrat se zgodi, da otroci, ki v družini doživljajo nasilje, v šoli najdejo varen prostor. Vloga učiteljev je v tem primeru zelo velika, saj morajo prepoznati učenca, ki je doma, v družini deležen nasilja. Generalna skupščina Združenih narodov je zaradi zaščite otrok z resolucijo št. 44/25 z dne 20. 11. 1989, sprejela Konvencijo o otrokovih pravicah², ki je v skladu z 49. členom začela veljati 2. 9. 1990. V Republiki Sloveniji smo kasneje sprejeli nekaj zakonov, ki varujejo otrokovo integriteto. Enega sem že omenil, to je Kazenski zakonik (KZ – 1). Novejši zakon na tem področju je Zakon o preprečevanju nasilja v družini³ (v nadaljevanju ZPND), ki definira otroka kot žrtev, tudi ko je otrok le priča nasilja ali živi v okolju, v katerem se dogaja nasilje. Zakonodajalec določa, da je tudi to nasilje nad otrokom, saj mu povzroča bolečino, stisko, strah in nemoč, kar vodi v globlje psihološke posledice. Tudi v primeru nasilja nad otroki v družini prepoznavamo kulturno determiniranost tega, kar vsakokratna družba in kultura definirata kot »pozitivno« ali »negativno« agresivnost (nasilje) v družini. Glede na temo moje naloge se mi zdi pomembno omeniti tudi 6. člen ZPND, ki govori o dolžnosti prijave. V prvem odstavku piše: *»Organi in organizacije ter nevladne organizacije, ki pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje, so dolžni o tem takoj obvestiti center za socialno delo, razen v primeru, če žrtev temu izrecno nasprotuje in ne gre za sum storitve kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti.«* Gledano z vidika nasilja nad otroki je zelo pomemben drugi odstavek: *»Vsakdo, zlasti pa strokovni delavci oziroma delavke v zdravstvu ter osebje vzgojno-varstvenih in vzgojno-izobraževalnih zavodov, mora ne glede na določbe o varovanju poklicne skrivnosti takoj obvestiti center za socialno delo, policijo ali državno tožilstvo, kadar sumi, da je otrok žrtev nasilja.«* In na to sem mislil, ko sem omenil vlogo učitelja v prepoznavanju znakov na učencih, ki s svojim vedenjem kličejo: »Pomagajte mi!«. Učitelji (in tudi ostali odrasli) bi morali prepoznati znake doživetega nasilja: vedenjske, čustvene, socialne težave, težave učencev v odnosih do drugih vrstnikov, odraslih, kognitivne težave itd. Posledično lahko pri takih otrocih ugotovimo, da so vzgojno zahtevni in težje vodljivi. Za

¹ Kazenski zakonik R. Slovenije; KZ – 1, člen 192, I. odstavek: Starši, skrbnik, rejnik ali druga oseba, ki hudo krši svoje dolžnosti do otroka, se kaznuje z zaporom do treh let. Uradni list RS, št. 55/2008 z dne 4. 6. 2008.

² <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105>

³ Uradni list RS, št. 16/2008 z dne 15. 2. 2008.

nekateri mladostniki družina in starši ne predstavljajo trdnega in zanesljivega psihološkega ozadja, ki je za njega nujno potreben. Posledično se poveča odvisnost od vrstnikov. Vrstniška orientacija je za najstnike in mladostnike nekaj povsem normalnega, a le takrat, če dopolnjuje še vedno pomembno vlogo staršev. Te vloge vrstniki ne morejo enakovredno nadomestiti. Z veliko odvisnostjo od vrstnikov se poveča verjetnost, da posameznik prevzame negativne oblike obnašanja, ki jih goji vrstniška skupina. Poveča se tudi verjetnost, da se tak posameznik vključi v izrazito negativno skupino ali subkulturo (npr. delinkventno skupino) (Musek 1995).

2. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

2.1. Vzgoja

Vzgoja je po SSKJ: duhovno in značajsko oblikovanje, zlasti otroka. Vzgojo presojamo po odnosu med socialno vlogo (starši, vzgojitelji, učitelji), njene kakovosti (odprta, zaprta, toga, prožna) in vodstvenimi stili (avtorski, razpuščeni, demokratični). Definicij vzgoje je toliko kolikor je načinov človekovega učlovečenja – humaniziranja, socializiranja, komuniciranja v vlogi roditelja z otrokom, učitelja z učencem. Iz bližnje in daljne zgodovine je znano, da so nižji sloji otroke poskušali vzgajati v duhu tradicionalno represivne vzgoje, določen del srednjega sloja pa se je posluževal tako imenovane permisivne vzgoje. Dandanes je pri vzgoji še vedno zelo razširjen avtoritaren pristop, kjer prevladujejo ustrahovanja, kazni, zapovedi in prepovedi ali po drugi strani permisivna, svobodna, vse dopuščajoča vzgoja (Shapiro 2003). Otroci morajo brezpogojno ubogati in izpolnjevati njihove ukaze, zapovedi in prepovedi ter se povsem podrežati njihovem mnenju. Avtoritarni starši so prepričani, da vse vedo ali da najbolje vedo, kaj je za otroke dobro. Starši menijo, da so odgovorni za vse in da morajo potemtakem o vseh stvareh, ki se tičejo otroka odločati sami. Otroci nimajo možnosti soodločanja, njihova beseda v taki družini ne velja nič, se ne upošteva. Otroku ni treba razmišljati o posledicah njegovih odločitev. Misli si, saj bodo starši odločali o vsem, kaj bi potem razmišljal o posledicah in učinkih odločitev. S tem se ne naučijo razmišljati s svojo glavo. Ko ti otroci odrastejo in postanejo mladostniki, se skoraj vedno, z veliko previdnostjo ali pa z izrecno upornostjo odločajo, kaj storiti v dani situaciji. Nenehno namreč dvomijo vase in v svoje sposobnosti.

Mnogi avtoritarni starši se poslužujejo kaznovanja s fizičnim nasiljem in grožnjami. Kasneje, v adolescenci, so psihološke potrebe po samostojnosti in svobodi tako močne, da vsaka izrečena kazen doseže nasproten učinek. Mladostniki postanejo mladi uporniki in ni jim pomembno, kakšno škodo delajo sebi. Važno jim je samo to, da se ne bodo podrežali staršem. Pravo nasprotje avtoritarne vzgoje je permisivna vzgoja, kjer otrok postavlja pogoje igre. Otrokov želje v bistvu postanejo zahteve, ki jih naslavlja na starše. Starši otroka pretirano razvajajo in ga z ničemer ne omejujejo, na videz postanejo »samopostrežna trgovina« (Gostečnik 1999). Otrok ne razvije zmožnosti prilagajanja in odrekanja. Otrokova slika ljubezni je prejemanje, jemanje, ima tudi veliko moči, ki se ji ne želi odreči (Glasser 2002).

Pri tovrstni vzgoji otrok misli, da ga bodo starši v vseh situacijah reševali. Problem se zna kaj kmalu pojaviti v dobi odraščanja, ko bo mladostnik postavljen pred odgovornosti ali pred neko pomembno odločitev v življenju. Takrat se bo moral sam odločiti, kako odreagirati v dani situaciji. Zgodilo se bo, da starši ne bodo več znali oziroma zmogli reševati otrokovih, mladostnikovih težav. Takrat ne bo več staršev, ki so do te prelomnice v mladostnikovem življenju namesto njega sprejemali odgovornost za njegova dejanja in ravnanja. Pojavi se stiska. Velikokrat se nato zgodi, da takšni mladostniki zaidejo v slabo družbo, v razvrat, v svet mamil in drugih opojnih substanc.

Znano je, da vzgojni proces poteka v komunikaciji med vzgojiteljem in gojencem, ki sta v vlogah komunikatorja in komunikanta. Z dobro ali slabo komunikacijo usmerjamo v edukaciji procese permisije in represije, dovoljenj in prepovedi. Slaba komunikacija izvira iz zaprte, izključujoče, avtorske kulture, iz jezika zavračanja itd. Slaba komunikacija vodi v obe skrajnosti represivne ali razpuščene vzgoje. Dobra komunikacija pa izhaja iz odprte, vključujoče, demokratične kulture in uporablja jezik sprejemanja, večdimenzionalno mišljenje, je značilna za fleksibilno osebnost z več razsežnostmi od čutne do duhovne ravni in iz ustvarjalnega prilagajanja med sodelujočimi v timu, kjer se rešujejo konflikti. Umetnosti dobrega, interaktivnega komuniciranja se učimo vse življenje.

Znanje o tem, kako pomembni so za srečno življenje zadovoljujoči medsebojni odnosi, še posebno v družini, kako te odnose vzpostaviti, ohraniti in razvijati ter ostale potrebne veščine za kvalitetno družinsko življenje in zadovoljujoče odnose nasploh, bi moral omogočiti in podati tudi izobraževalni sistem v okviru obveznih izobraževalnih vsebin že od osnovne šole naprej (Marinček 1998).

Raziskave kažejo, da so družine s tako imenovano optimalno stopnjo zdravja, družine, kjer starša zmoreta dovolj moči, da sta povezana med sabo, da upoštevata drug drugega pri ravnanju z otrokom, si v vlogi staršev ne nasprotujeta in omogočata odprto komunikacijo, ki omogoča, da lahko vsak v družini pove, kdo je in kaj želi, da ima otrok pravico do svojih čustev in lahko izreče svoje misli ter se jih skozi izkušnjo nauči tudi obvladati, da je čisto blizu drugemu in se lahko tudi umakne k sebi in te poti ponavlja (Čačinovič-Vogrincič 2004). Pomembno je tudi, kakšne pogoje ima otrok za socialno igro. Obstaja riziko pri otrocih edincih, ki jih starši premalo vodijo med vrstnike. V teh pogojih manjka stimulans, ki otroka vleče v skupinske odnose. Ne samo, da otrok ne oblikuje dovolj dobro socialnih spretnosti,

ampak tudi nima možnosti za oblikovanje dela lastne identitete, ki mu pravimo »skupinski jaz«. Odnosi z odraslimi so praviloma vertikalni (po principu večji – manjši, nadrejeni – podrejeni). Šele v skupini vrstnikov se ustvarijo pravi pogoji za oblikovanje enakopravnih, demokratičnih odnosov. Za predšolskega otroka, ki nima družbe vrstnikov velja, da nima koordinatnega sistema, v katerem bi lahko iskal svoje mesto po vertikali in horizontali (Praper 1995).

2.2. Opredelitev pojma nasilje

Je nasilje staro toliko kot človeštvo? Na to bi lahko odgovoril pritrdilno, s pripombo oziroma predpostavko, da je bilo nasilje prisotno na našem planetu že bistveno prej, še preden se je naša rasa sploh razvila. Prepričan sem, da je bilo nasilje prisotno na zemlji še pred Homo sapiensom⁴. A ker govorimo o nas, se pravi o ljudeh, lahko zapišemo, da je nasilje staro toliko kot človeštvo. Napadalnost in nasilje sta znana vsaj toliko časa, kot življenje samo (Erb 1997). Po tej hipotezi je nasilje povezano z družbo, ali povedano drugače, nasilja brez družbe sploh ne bi bilo. Povezanost nasilja s celotno družbo pomeni, da nasilja ne moremo razlagati kot zla, ki je »od nekod prišlo« in je v vseh svojih vidikih le slabo (Dekleva 1996). Razumni in mentalno zdravi ljudje nasilja nikoli niso oziroma ga ne sprejmejo kot nekaj normalnega ali običajnega. Zgodovinske vzroke za nastanek nasilja v tej nalogi ne bom iskal. Lahko pa zapišem, da nasilja najbrž nikoli ne bomo pregnali iz naših sredin. Obstaja pa vizija, da lahko ljudje marsikaj naredimo, da nasilje na določenih mestih preprečimo ali da zmanjšamo nastanek škodljivih posledic, ki jih nasilje prinaša.

Teorije, ki so se nasilja lotile družbeno kritično, so praviloma odpirale nove, drugačne poglede na nasilje (Zaviršek 2004). Nasilje v modernem svetu povezujemo predvsem z družbenimi odnosi na eni strani in z ekonomskim stanjem družbe na drugi strani. Teorije, ki so se ukvarjale z nasiljem, so se usmerjale v proučevanje sistema, njegovih vidnih in nevidnih struktur reprodukcije ter v delovanje institucij. Teoretiki so raziskovali vlogo ideologij, predvsem v šolah, skupnostih, v državnih aparatih, kot sta vojska in policija in pri tem poskušali pojasnjevati stanje vrednot in kulture.

⁴ Homo sapiens: Človek, tudi človeško bitje; je dvonožni prvak, podvrsta vrste Homo sapiens (slovensko: umni človek), ki sodi med velike opice iz rodu Homo.

(Aničič et al. 2002), opredeljujejo nasilje kot nekaj neprijetnega, nekaj čemur bi se najraje izognili. Sproža močno čustveno vznemirjenje, ki je povezano z jezo, odporom ali strahom.

Kot sem že omenil, je nasilje »dejavni odnos do koga, značilen po uporabi sile, pritiska«. Slovar slovenskega knjižnega jezika iz besede nasilje izpelje še druge pojme, kot so: nasiljevanje, nasiljevati, nasilnež, nasilnica, nasilništvo itd. (SSKJ 1994: 624). V slovenskem jeziku je torej beseda nasilje nedvoumno povezana s silo in močjo, kar nas presenetljivo že na začetku pripelje do samega bistva problema. Sila (moč) naj bi bila namreč ena od ključnih kategorij dinamike nasilja in analize oziroma refleksije nasilnega dogodka (Zaviršek 2004).

Po Johanu Galtungu, norveškemu teoretiku, je »nasilje prisotno takrat, kadar se na človeka vpliva tako, da je njegova telesna in mentalna realizacija pod ravni njegove potencialne, možne realizacije.« Nasilje deli na osebno (direktno) in na strukturno (indirektno). Strukturno nasilje je statično, nevidno, tiho. Pri direktnem nasilju je razmerje med subjektom nasilja (povzročitelj nasilja) in njegovim objektom (žrtev nasilja) jasno razvidno, pri strukturnem nasilju pa gre za neenako porazdelitev moči in neenake možnosti za promocijo v sistemu. Tu je nasilje vgrajeno v strukturo, v sistem. Da bi ta funkcioniral, praviloma ne potrebuje direktnega nasilja, temveč nevidne mehanizme prisiljevanja, discipliniranja in reprodukcije družbenih odnosov (Galtung 1975: 110).

Jacques Semelin pravi: *»Menim, da nam ne bo nikoli uspelo izkoreniniti nasilja«* (Semelin 2000: 13). S tem se moram žal strinjati, a hkrati dodajam, da lahko marsikaj storimo, da stopnjo nasilja zmanjšamo.

2.2.1. Vrste nasilja in načini soočenja z njim

Semelin govori o tem, da imamo opraviti z več vrstami nasilja (Semelin 2000). Poznamo več vrst nasilja, glavni sklopi pa so naslednji: psihično, fizično, ekonomsko in spolno nasilje. Psihično nasilje je najbolj razširjena oblika nasilja, hkrati pa je potrebno omeniti, da ga je najtežje definirati. Ljudje smo si različni in kot taki tudi različno dojemamo, pojmujeemo dejanja, reakcije sogovornika. S psihičnim nasiljem prizadenemo človekovo psiho, na nek način želimo razvrednotiti sočloveka. Sogovornika si želimo podrediti, dobiti nadmoč nad njim. Sem bi lahko umestili vsako izrečeno besedo, ki prejemnika le-te zaboli, ga prizadene, užali ... Psihično nasilje se dogaja predvsem na verbalnem nivoju. Med psihično nasilje sodi

tudi odtegotanje komunikacije (molk, ignoriranje, nekomunikacija). Včasih molčanje povzroča hujše bolečine, kot če bi na sogovornika vpili ali ga celo fizično napadli.

Fizično nasilje je vsaka uporaba fizične sile ali resna grožnja z uporabo sile. Usmerjeno je na človekovo telo ali njegovo življenje. Fizične bolečine in posledice, ki jih nasilnež žrtvam povzroča, vedno spremljajo tudi psihične posledice. Za nasilna dejanja je značilno, da se običajno stopnjujejo. A ne obstaja samo telesno nasilje. Obstajajo še druge oblike nasilja, med katere spada tudi tako imenovano tiho nasilje: ko je človek ponižan, ko nima sredstev za preživetje, ne strehe nad glavo, ko ga na ulici nihče ne pozdravi. Tudi tako nasilje je lahko zelo boleče – tako nasilje imenujemo tiho nasilje.

Na splošno se z nesoglasji lahko soočimo na tri načine:

- Lahko se pretvarjamo, da jih nismo opazili, ostanemo pasivni in se tolažimo, da se bo vse uredilo kar samo od sebe. Tako ravnanje se nikoli ne splača. Prej ali slej bo prepir izbruhnil s podvojeno močjo!
- Lahko trdimo, da je vsega kriv oni drugi, mu zamerimo in smo do njega napadalni in nasilni. Izkušnje nam govorijo: nasilje je učinkovito, za nameček učinkuje takoj. Ampak pogosto se bodo tisti, ki so bili poraženi, poskušali maščevati. Tako v resnici spor ni nikoli končan!
- Lahko pa poiščemo rešitev, ki je sprejemljiva za obe sprti strani; temu rečemo kompromis. Za to se morata oba nasprotnika odreči nekaterim svojim zahtevam in težnjam, da bi bili na koncu vsi zadovoljni. Tak pristop k nesoglasjem je nenasilen (Semelin 2000).

Ne smemo si zatiskati oči in reči, da nasilja v našem okolju ni. Prelistajmo samo novice, ali pogledjmo osrednja poročila po televiziji. Samo nasilje. Glavne teme so obarvane z barvami nasilja, ki je povsod okoli nas. Ne mine dan, da ne bi brali, slišali, da ne bi videli kaj o nasilju. Prisotno je v vseh segmentih našega življenja, od intimnega, javnega in družinskega. Niti šole niso imune na nasilna dejanja. Včasih slišimo in beremo, da je nasilje prisotno tudi na naših šolah. Zdi se, da javnost marsikdaj sploh ne izve za vse nasilje, ki se dogaja v šolah, nekateri si tega niti ne upajo priznati.

2.2.2. Elementi nasilnega dejanja

Definicija nasilja je torej spremenljiva, ne statična in ne stalna in odgovor na to, kaj je nasilje, je odvisen od številnih socialnih situacij in okoliščin. Ker je nasilje socialni fenomen, mora definicija nasilja ostati fluidna, prav tako kot spreminjajoča se socialna razmerja in interpretacije teh razmerij. Za razumevanje nasilja moramo vedno analizirati kontekst, v katerem se nasilje dogaja in sicer: kaj se je zgodilo, kdaj, kje in med kom. Pri tem teoretičarka Elizabeth Stanko (v Zaviršek 2003: 3–4) pri analizi nasilnega dejanja predpostavlja štiri elemente:

- samo dejanje;
- odnos, v katerem sta/so osebe, med katerimi prihaja do nasilja;
- prostor, kjer se dejanje nasilja zgodi in
- rezultat oziroma škodo, ki je bila povzročena z nasiljem.

Dodaja še, da je pomen nasilja vpisan v socialni kontekst in je odvisen od starosti, spola, osebne zgodovine, identitete tistega, ki interpretira.

2.2.3. Nasilje kot element socializacije

Različne oblike nasilja nad otroki v družini (fizično kaznovanje itd.), so bile tisočletja samoumevne, »potrebne«, nujne za reprodukcijo družine – temeljne celice družbe. Prevladujoča patriarhalna kultura je v položaj popolne odvisnosti in podrejenosti od moškega kot glave družine postavljala vse druge družinske člane, najbolj brezpravni so bili otroci. Položaj otrok je še danes v različnih državah zelo različen, čeprav je bil velik korak k odpravljanju ekscesnih oblik nasilja nad otroki storjen s Konvencijo OZN o otrokovih pravicah, katero sem že omenil.

»Otroci so naše največje bogastvo. V šoli otroci preživijo skoraj tretjino življenja. Starši si želimo, da bi bile šole in dijaški domovi varne oaze mirnega sožitja med učitelji in učenci vseh starosti. Pa ni tako. Na žalost postaja šolsko okolje vse bolj nevarno. Grožnje, prepiri, pretepi, izsiljevanja, kraje, ropi, prodaja in uživanje mamil ter druge oblike nasilja so v številnih slovenskih šolah vsakdanjost. In ne le učenci, vse bolj so prestrašeni tudi učitelji in drugi odrasli, ki bi se morali naraščanju nasilnega vedenja v šolah prvi postaviti po robu.

Prepričani smo, da jih večina to tudi želi, toda morda ne vedo, kako bi se zadeve učinkovito lotili« (Habbe 2000:1).

Fizično in psihično trpinčenje učencev s strani učiteljev je bilo dolga stoletja kulturna norma in kot taka prepoznana kot »nujna agresija«, ki naj bi služila discipliniranju učencev in učinkovitemu prenosu znanja. Ko že govorim o nasilju v šolah, naj omenim, da je bilo včasih kaznovanje v šolah ustaljena praksa. Kljub temu, da so v naših krajih telesno kaznovanje po šolah prepovedali leta 1870 (Šuštar 2003), se je v praksi pokazalo, da temu ni bilo tako. Povojna moderna družba je oblike »pozitivne, socializacijske agresivnosti« postavila pod vprašaj, najprej kot etično vprašanje, nato pa kot pravno formalno prepoved uporabe vsakršnega fizičnega kaznovanja in psihološkega trpinčenja učencev v šoli. Dotedanja »nujna in pozitivna agresivnost« je postala »negativna« agresivnost, ki jo družba inkriminira in povsem nedvoumno jo definiramo kot nesprejemljivo vedenje. Potrebno je priznati, da se je stanje na tem področju v primerjavi s preteklimi desetletji, bistveno izboljšalo. V razgovorih z učitelji sem celo ugotovil, da imajo dandanes otroci celo več pravic kot učitelji. Kar je najbolj zaskrbljujoče je dejstvo, da se marsikateri učenci in starši zavedajo vseh pravic, ki jih imajo, hkrati pa pozabljajo, da imajo tudi dolžnosti. Zaradi neobjektivnosti in velikokrat »nepravilnega razmišljanja« starši šolam grozijo s tožbami – zaradi domnevno nepravilnega odnosa učiteljev do učencev.

Nasilje je pomemben element socializacije otrok v družini in šoli. Nasilje je »temeljni element človekovega odnosa« do »človeku zunanje in sovražne narave« in je sredstvo uresničevanja človeških idej o urejenosti sveta. Nasilno je tudi poimenovanje stvari, »postavljanje na njihovo mesto« kot pogoj bivanja, včasih sicer z opravičili »saj drugače na gre«. Skozi socializacijo se reproducira slika sveta, ki je skupna večini kultur, slika o dvojnosti in ločenosti, o dobrem in zlu, o belem in črnem, o pravilnem in nepravilnem, o »nas« in »onih«. Tisto, kar opredelimo kot »belo«, mora zmagati, »mi« smo boljši kot »oni« in posledično, nasilje nad »njimi« je dovoljeno oziroma sploh ni pojmovano kot nasilje, saj gre vendar za uveljavljanje nečesa pomembnejšega, višjega. Kljub vseprisotnosti nasilja se ohranja in narašča predstava o nesprejemljivosti nasilja (Pahor 1999: 9).

Kanduč pravi, da poimenovanje (in opredeljevanje) nasilja nikakor ni naravno, ampak družbeno in kulturno »dejstvo«. Dogaja se v simboličnih interakcijah (ideološko pogojenih procesih komuniciranja), kjer ima ključno vlogo »perspektiva« (zorni kot) osebe, ki nekaj

opiše kot primer nasilja. Izjavljalne pozicije nasilneža, žrtve, opazovalca ali razlagalca nasilja pa so v praksi pogosto različne (Kanduč 1998: 25).

2.2.4. Vpliv medijev na sprejemanje nasilja

Veliko vlogo pri socialni konstrukciji agresivnosti oziroma nasilja imajo mediji. Ti prav tako lahko določena nasilna dejanja »naredijo« sprejemljiva in legitimna, druga pa nesprejemljiva. Mediji lahko v javnosti ustvarjajo tudi stališča o nasilju, kaznovalni politiki itd. Po drugi strani lahko mediji na primer nasilje v družini oziroma nasilje v partnerskem odnosu konstruirajo kot problem individualne psihologije oz. individualne socialne patologije in primere nasilja v celoti izvzamejo iz strukturnih razmerij moči. Psihološke definicije nasilja in agresivnosti se večinoma ne ukvarjajo z morebitno spornostjo »pozitivne« agresije – zaradi njene vloge pri reprodukciji družbenih odnosov. Zato tudi kritično ne nastopajo zoper »sprejemljivo agresivnost ali nasilje«, ki ga vsakokratna družba in kultura uporabljata za to, da svoje člane socializirata in akulturirata po svojih merilih. Socializacija in akulturacija pa sta v svojem bistvu nasilna procesa, upiranje tem mehanizmom pa pogosto zatrto kot marginalno, deviantno, patološko, »destruktivno agresivno« ali kakor koli odklonsko (Koren et al. 2008).

2.2.5. Vpliv družine na pojav medvrstniškega nasilja

Znotraj vsake družine poteka neke vrste dinamika. V vsaki družini je vzpostavljena klima, ki jo uravnavajo medsebojni odnosi, razmerja. Družinska razmerja pogosto opredeljujejo vsakega izmed nas kot posameznika. Zavaljo tega so družinski odnosi v katerih živijo mladostniki, ki so nasilneži ali žrtve, zelo pomembni pri reševanju vprašanja medvrstniškega nasilja (Hoover in Oliver 1996: 47). Nekateri strokovnjaki (*ibid.*: 48) ugotavljajo, da lahko v domačem okolju zaznamo štiri dejavnike, ki so pozitivno povezani z razvojem agresivnega vedenja:

- negativizem, zlasti z materine strani,
- brezbržnost, zanemarjanje in zavrnitve primarnih skrbnikov,
- dopuščanje agresivnih dejanj in
- ostre, kaznovalne vzgojne metode.

Pri delu z družino moramo upoštevati dve nakazani usmeritvi. Začetni cilj je povečati čustveno bližino in povezanost družine, drugi pa je pomoč družinskim članom, da dosežejo večjo strukturo in doslednost (*ibid.*: 50). V procesu določanja in razvoja odnosov med svetovalnim delavcem in družino bo odprta, neposredna in skrbna komunikacija služila kot podpora cilju: povečati čustveno bližino družine. Svetovalni odnos se naj bi uporabil kot orodje za prikaz učinkovite komunikacije, za dokazovanje udobja ob čustveni bližini in za nakazovanje spoštljivega vedenja. Spoštovanje in dostojanstvo, izkazano družini s strani svetovalnega delavca, ne kažeta samo začetka zbliževanja, ampak pogosto nakazujeta neizrečeno sporočilo, da spoštovanje drugih olajša delovanje skupine. Prizadevanje svetovalnega delavca, da v celoti sliši skrbi vseh udeležencev, bo utrdilo svetovalni odnos ter zagotovilo izkušnjo bližine v komunikaciji in izkušnjo soočanja z drugimi. Delo z družinami nasilnih otrok zahteva veliko mero empatije (*ibid.*: 50, 51).

Najpogostejša značilnost družin žrtev je preveliko vključevanje staršev. Temeljni cilj svetovanja tem družinam je večja čustvena ločitev družinskih članov. Svetovalni delavec spodbuja tudi več druženja izven doma, še posebej z vrstniki. Tako starši kot tudi bratje in sestre lahko sodelujejo pri dosegu tega cilja, saj njihovo dovoljenje in spodbujanje vrstniških odnosov otroku – žrtvi, veliko pomeni. Starši že po naravi težijo k zaščiti otrok, ki so žrtve nasilja. Priporočljivo je, da svetovalni delavec podpre moč družine in odobrava njihovo tolikšno skrb. Pomembno je, da svetovalni delavec najde način za prepoznavanje in potrjevanje psihične bolečine tako žrtve nasilja kot tudi celotne družine. Svetovalni delavec mora najprej preveriti znanje družinskih članov o procesu obžalovanja ter ali družinski člani sprejemajo ali zavračajo povezana čustva. Če imajo družinski člani premalo znanja, jim lahko priporoča literaturo za branje. Lahko pa tudi obvesti družino o verjetnosti, da se bodo soočili s šokom, zanikanjem, pogajanji, depresijo in jezo ter jim skuša pomagati, da najdejo način sprejemanja dogodkov, ki so se zgodili otroku, žrtvi medvrstniškega nasilja (*ibid.*: 54, 55).

2.3. Opredelitev pojma agresivnost

SSKJ agresivnost definira kot »napadalnost, nasilnost«, agresijo pa kot »vdor vojaških sil ene države v drugo, napad« (SSKJ 1994: 5).

Ule (2005: 27–34) pojma nasilje in agresivnost uporablja poljubno za opredelitev posameznih oblik agresivnosti oziroma nasilja. Pravi, da je tudi diskriminacija posameznih družbenih

skupin oblika agresivnosti, ki jo zelo nevarno lahko vzpodbudi razraščanje predsodkov, ki se lahko »spremenijo v orodje agresije, so napoved linča, opravičilo vsakovrstnih diskriminacij, preganjanja, izganjanja ali prepuščanja ogroženih skupin njihovi »usodi«.

Agresivnost je eden najbolj nejasnih in protislovnih pojmov, ki jih uporabljamo v psihologiji. Različni avtorji (Lamovec 1978: 11) jo pojmujejo kot instinkt, nagon, izvor energije, čustvo, način prisile, navado, reakcijo na frustracijo. Kadar se nanaša na trenutno reakcijo, navadno uporabljamo izraz »agresija«, medtem ko pomeni »agresivnost« (Lamovec 1978: 11) trajno značilnost posameznika. Agresivnost v najširšem pomenu je vsak aktivni pristop k okolju in izraža prvotni pomen besede »aggredi«, tj. približevati se, pristopiti (Lamovec 1978: 11). Zajema vse oblike gibanja, nekatera čustva, kot so bes, jeza, sovraštvo, vse tja do telesnega nasilja nad drugimi. Tako pojmovanje (Lamovec 1978: 11) zastopajo številni klinično usmerjeni psihologi in psihiatri, ki s skupnim nazivom označujejo vse pozitivne kot tudi negativne vidike agresivnosti. Najbolj pogosto uporabljena definicija agresivnosti je: *Agresivnost je vedenjska značilnost, ki se kaže v gospodovalnosti, nasilnih ali napadalnih besedah ali dejanjih proti drugim ljudem* (Pušnik 1999: 24).

Vsak medosebni odnos je lahko ustvarjalen in prispeva k obojestranski rasti, razdiralen, ali konflikten in prikrito agresiven. Agresivnost je lahko ustvarjalna, če jo udeleženci izrazijo na zanje sprejemljiv način, saj pripomore k razrešitvi konflikta. Če govorimo o prikriti agresivnosti, kamor na primer sodi zamujanje, se z njo vsakodnevno srečujemo na vseh področjih našega življenja, tudi v šolah. O tem govori Brajša (1993: 265), ko govori o tem, da učitelj neustrezno komunicira, kadar je nejasen, nasprotujoč si v lastnih izjavah, kadar daje neuresničljive nasvete in navodila, kadar učence bega in frustrira s svojo nedorečenostjo in nerazumljivostjo. Še posebno škodljiva oblika prikrite agresije v šoli je zlorabljanje učenčeve šibkosti. Prav tako je prikrita oblika agresije ignoriranje in omalovaževanje vsega pozitivnega pri učencu.

2.3.1. Agresivno obnašanje

Kdaj bi posameznikovo vedenje lahko ocenili kot »agresivno obnašanje«? Agresivno vedenje je značilno za navzven usmerjene ljudi, ki se počutijo močne in sposobne. Taki ljudje najprej vidijo sebe, svoje lastne interese in cilje. Svoje odločitve sprejemajo neoziraje se na to, ali bodo s tem prizadeli drugega ali ne. Za take ljudi večkrat rečemo, da »za dosego ciljev ne

izbirajo sredstev«. Kritik, ki so jih zaradi svojega neprimernega in družbeno nesprejemljivega vedenja deležni, ne sprejemajo. Še več. Vse kritike se »odbijajo« od njih. V bistvu se dogaja, da se večkrat sploh ne zavedajo, da so naporni za okolico in da s svojim vedenjem povzročajo »sive lase« drugim, ki jih morajo prenašati. Taki ljudje imajo, gledano na »kratek rok«, občutek moči, gledano dolgoročno, pa imajo težave v odnosih, za kar krivijo druge, sebe nikoli ali malokrat.

Kristančičeva (2002: 98–99) večplastno pojmuje agresivnost. Meni, da lahko govorimo tudi *»o posameznikovi sublimirani, bolj plemeniti obliki izražanja agresivnosti, ki je socialno sprejemljiva in jo pogosto uporabljamo v učenju, udeležbi v športu, humorju in drugih oblikah vsakodnevnega življenja. Lahko rečemo, da vsebuje konstruktivne oblike vključevanja posameznika v družbo. Lahko vsebuje usmeritev v pridobivanje moči, doseganju uspehov in ustvarjalnost. To imenujemo zdrava agresija.«* K takšni šteje na primer samo potrjevalno agresijo in igrivo ali nagajivo (športno rekreativno) agresijo. Kristančičeva hotenje osebe, ki želi odpraviti nevarnost, bodisi z umikom ali bojem in ne stremi k edinemu cilju, ki je uničevanje, temveč skrb za lastno osebnost (zaščita življenja), razvrsti med pozitivno, zdravo agresijo. Edina oblika agresivnosti, ki je za Kristančičevo (2002: 98) problematična in je tista *»prava agresija«*, je benigna agresija in neprilagojena maligna agresija. »Ta je okrutna in uničujoča. Ni obramba pred ogroženostjo. Tovrstna agresija je značilna za človeka, biološko je škodljiva in za družbo uničevalna. Pomembna oblika izražanja te agresije je ubijanje in okrutnost, ker ustvarjata užitek. Zato jo imenujemo nasilje!«.

2.3.2. Teorije agresivnosti

Frustracijska agresivnost in instrumentalna agresivnost

Po Peplerju (1991) in Banduri (1977) (v Pušnik 1999: 24–28) je »agresivnost eden najbolj nejasnih in protislovnih pojmov«, ki se jih uporablja v psihologiji. Pri tem ločuje med agresijo, ki je trenutna reakcija in agresivnostjo, ki naj bi bila trajna značilnost posameznika. Navaja dve osnovni teoriji agresivnosti. Prva je sovražna reakcija na frustracijo. Cilj je obramba ali povzročanje škode tistemu, ki je vir frustracije. Do frustracijske agresivnosti pride zaradi posameznikovih nezadovoljenih potreb, ki so lahko biološke, socialne in psihološke. Z agresijo se sprostijo napetosti, ki nastanejo zaradi frustracije. Druga teorija izhaja iz vzajemnega vpliva socialnih okoliščin s predhodnimi izkušnjami ali učenjem. Tu je

agresija instrumentalno vedenje, ki služi doseganju različnih zunanjih ciljev, zato predstavlja le sredstvo oziroma instrument. Pušnikova (1999: 25–26) pravi, da je instrumentalna agresivnost rezultat učenja, ki se odvija v določenih socialnih razmerah. *»Različni obrambni mehanizmi (racionalizacija, projekcija ...) povzročajo, da se zdi agresivnost upravičena ali morda celo zaželena«*. Tudi ta avtorica pa razlikuje med pozitivnimi in negativnimi učinki agresivnosti. Pozitivna agresivnost naj odraža dvoje: uspešno rešitev konfliktne situacije in etično-socialni vidik, ki določa, katere oblike vedenja so v družbi še sprejemljive.

Konstruktivna in destruktivna agresija

Pušnikova (1999: 26–27) omenja še teorijo o konstruktivni in destruktivni agresiji, pri čemer prva združuje, druga pa ločuje. Pri konstruktivni agresiji je odsotno medsebojno podrejanje. Značilna je *»direktna jaz - ti verbalizacija jeze in besa, samopotrjevanje partnerjev v konfliktu, njuno medsebojno konfrontiranje, obojestransko sprejemanje konflikta, odkrito izražanje svoje moči, zaščita svoje identitete, možnost reči »ne« in izražanje, ki drugega ne poškoduje«*. Oblika pozitivne agresivnosti je asertivnost, za katero je značilno aktivno idejno in čustveno komuniciranje ter vztrajanje na svojih pravicah. Pri tej obliki vedenja je tudi drugemu v komunikaciji omogočeno, da se podobno odziva. Zato je asertivnost konstruktiven in združujoč način izražanja agresivnosti.

Asertivnost etimološko izvira iz latinske besede asserere, kar pomeni trditi. Angleži uporabljajo izraz assertive, kar pomeni trdilen, jasno izrečen, oblasten, samozavesten, nepopustljiv. Asertiven človek se zaveda svojih občutkov, interesov in potreb ter jih zna jasno izraziti. Izraža jih tako, da pri tem upošteva druge in njihove potrebe. Zna se tudi postaviti za svoje pravice na način, da ne tepta pravic drugih ljudi. Sposoben je poiskati kompromise, ko pride do konflikta ipd. To pomeni, da se asertiven človek zna tudi vživeti v druge. Asertivnost je potemtakem izraz odločnosti, nepopustljivosti in samozavesti (to je del, ki je izpostavljen v slovarjih), vendar tudi sočutnosti in odprtosti za potrebe, interese in omejitve drugih ljudi. Asertivno se vedejo ljudje, ki se zavedajo svojih vrlin in pomanjkljivosti, a se kljub temu sprejemajo. Zavedajo se svojih pravic in od drugih pričakujejo, da z njimi ravnajo kot z enakovrednim človeškim bitjem. Zavedajo se tudi svojih odgovornosti do drugih ljudi, zato z drugimi ravnajo spoštljivo. V odnosu do drugih je treba okrepiti občutek lastne moči, sposobnost vživljanja v druge, iskrenost in naklonjenost do drugih.

Instrumentalna in afektivna agresivnost

Ule (2005a: 256) postavlja nekoliko drugačno klasifikacijo agresivnosti: loči med instrumentalno in afektivno agresivnostjo. Instrumentalna agresivnost je usmerjena proti žrtvi le zaradi koristi, doseganja cilja, pri afektivni agresivnosti je cilj prizadeti žrtev, se ji maščevati, agresija je usmerjena proti točno določeni osebi. Agresija je le sredstvo za doseg cilja, žrtev in povzročitelj pa ne prihajata v nek čustveni odnos.

Aktivna in pasivna agresivnost

Ule (2005a) nadalje razlikuje še med aktivno in pasivno agresijo. Pri aktivni uporabljamo udarce, oster verbalni napad ipd., pri pasivni agresiji pa povzročimo škodo s svojo pasivnostjo, na primer nočemo pomagati nekomu v nesreči.

Psihološki-teoretski razlagi agresivnega vedenja

Ule (2005a) govori, da razlikujemo dve ključni psihološki teoretski razlagi agresivnega vedenja:

- Biološke teorije (razlago agresivnosti iščejo v bioloških osnovah). Danes je v psihologiji sprejeto, da agresivnosti ne moremo pojasnjevati z domnevami o dednosti oziroma o tem, da bi oseba z rojstvom na svet »prinesla« agresivno vedenje.
- Socialno konstrukcionistične teorije (iščejo socialne izvore agresivnosti). Posamezniki opazujejo druge pri agresivnem vedenju in si zapomnijo posledice takšnega ravnanja. V takih primerih pravimo, da gre za socialno učenje agresije. Če so posledice takšnih ravnanj pozitivne oziroma, če so osebe za svoje agresivno vedenje nagrajene, bodo to vedenje drugi posnemali.
- Frustracijska teorija agresivnosti (novejše pojmovanje).

Agresivnost glede na izvor glavnih izhodišč

Pojmovanja agresivnosti bi lahko po Tušaku (2001, v Bučar-Ručman 2004: 25) razvrstili glede na izvor glavnih izhodišč, ki pojasnjujejo agresivno vedenje:

- prirojeni, instinktivni dejavniki;
- zunanje provokacije sprožijo določene vzgibe in reakcije;
- vzajemni vpliv danih socialnih okoliščin s predhodnimi izkušnjami in učenjem.

2.3.3. Agresivnosti v družini

Tuta (2002: 12–18) poudarja, da je pomemben dejavnik pri razvoju otrokove agresivnosti družina. Otroci po starših povzemajo vzorce vedenja. Starši bi se morali zavedati, da so s svojimi dejanji znotraj družine v bistvu kalup, ki služi oblikovanju vedenja oziroma obnašanja otrok. Otrokova konfliktnost se začne razvijati znotraj družine, saj včasih starši sami ustvarjajo tako imenovane agresivne situacije (npr: prepiri). Otrok se mora takim situacijam izogibati. Starši morajo otroka prikrajsati za tovrstne agresivne situacije. Otrok bi moral rasti v harmoničnem okolju, kjer vlada družinska toplina, čutiti mora sprejetost. Če v družini ne vlada prava klima, če ni tiste potrebne harmonije, ki omogoča zdrav razvoj, tako telesni, kot čustveni, potem velikokrat pride do težav. Pojavi se agresija, sploh, če take vzorce otrok črpa v matični družini. Agresiven otrok bi moral dati družbi nek signal, da se je potrebno z njim še posebej ukvarjati. V vseh nas mora zbuditi določeno skrb in obvezo, da mu pomagamo. Znano je, da agresivno vedenje ne nastane čez noč, kar pomeni, da je posledica nekih daljših procesov. Daljši ko je proces, bolj je to agresivno vedenje odporno proti spremembam, zaradi česar se posledično izjemno težko »zdravi«. Kot sem omenil, je agresivno vedenje otroka posledica spleta različnih okoliščin. Nedvomno k temu pripomore tudi dejstvo, da se otroci od trenutka, ko se pridružijo vrstnikom v vrtcu, na igrišču in kasneje v šoli, učijo sodelovanja in uveljavljanja. V vseh skupnostih oziroma v vseh skupinah se vedno najde nek posameznik, ki izstopa. Med vrstniki, ki so si tako različni in kjer ima vsak posameznik različen pogled na svet, se počasi začnejo pojavljati problemi, začnejo se izražati drugačna mnenja, drugačne, nasprotujoče se zahteve. Vse to počasi lahko vodi do trenj, ki velikokrat prerastejo v nasilje. Beseda nasilje pri večini ljudi vzbuja zgroženost in neodobravanje. Nasilje, ki ga povzročajo različni vplivi in okoliščine, se kaže v različnih oblikah nasilnega vedenja. Kaj največkrat

storimo, ko zaznamo neko nasilno dejanje? Največkrat ga ignoriramo, če pa že odreagiramo, potem tistega, ki je nasilen, kaznujemo.

Odrasli smo se nasilju dolžni upreti. Tako zaradi lastne varnosti, kot tudi, ali predvsem zaradi varnosti naših otrok. Odrasli moramo znati prepoznati vse oblike nasilja, tudi tiste, ki so redkejšje in tiste, katerih pojavne oblike izražanja nasilja v danem trenutku niti ne predstavljajo težave, gledano na daljši rok, pa lahko privedejo do nepopravljive škode (psihično nasilje). Najprej se moramo sami naučiti, kako se ubraniti pred nasilnimi dejanji, če pa do njih že pride, moramo vedeti, kje in kako poiskati pomoč. Nekako mora začeti veljati pravilo, da je nedopustno, da močnejši zlorablja šibkejšega. Takšne zlorabe je potrebno na vsak način takoj preprečiti. Pred nasiljem si ne smemo zatiskati oči. Vedno se poskušajmo postaviti v vlogo žrtve. Velikokrat se namreč zgodi, da žrtev zaradi različnih okoliščin ne zmore poiskati pomoči. Takrat moramo nastopiti mi vsi, družba, ki tako nasilje zazna in storiti moramo vse, da tovrstno nasilje prekinemo. Preprečevanje nasilja ni le stvar posameznika, posamezne stroke ali panoge, temveč vseh nas in hkrati vsakega posameznika.

3. MLADI IN NASILJE

3.1. Opredelitev pojma

Ko govorimo o mladih, moramo najprej sploh odgovoriti na vprašanje, koga sploh uvrščamo v skupino tako imenovane mladine. Beseda mladina je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) definirana kot: mladi ljudje, zlasti med 14. in 25. letom. Urad za mladino Republike Slovenije za mladega človeka šteje osebo med 15. in 29. letom. Če bi potegnili skupni imenovalac, bi lahko zapisali, da termin mladina zajema osebe stare med 14. in 29. letom. Termin mladost je po SSKJ doba v človeškem življenju od otroštva do zrelih let.

Nihče ni od rojstva nasilen, niti ni nujno, da slabe izkušnje vodijo v kriminal. Prav tako pa neproblematično otroštvo ne zagotavlja, da bo tako tudi odraščanje in odraslost (Erb 1997: 8).

Tema te diplomske naloge je nasilje med mladimi. Zavedam se, da je izredno težko pisati o nasilju, saj lahko kaj hitro skreneš s poti in začneš pisati o stereotipih. Vzrokov in oblik nasilja je veliko, zato sem se z dobršno mero previdnosti lotil raziskovanja te teme. Tema nasilja vzbuja veliko vprašanj, še posebej, če vključuje tudi otroke. Ko se začnemo pogovarjati o nasilju, še posebej o medvrstniškem nasilju v šolah, postanemo bolj pozorni. Znano je, da smo ljudje željni »kruha in iger«⁵ in da so »dobre« tiste novice, ki govorijo o težavah ljudi. Če je dogajanje preneseno v šole in če so vpleteni učenci, je zadeva toliko bolj občutljiva, sploh zato, ker velikokrat pravimo, da je šola drugi dom otrok in da bi kot taka morala biti varna. Veliko mladih je bilo v šolah neposredno vpletenih v situacijo, ki je imela elemente nasilja. Nasilje v šoli zajema širok spekter agresivnih obnašanj, ki se dogajajo med učenci, med otroci. Danes bi lahko nasilje med mladimi, med učenci v šolah imenovali s tujko »bullying«⁶, ki bi jo lahko prevedli kot ustrahovanje oziroma trpinčenje. Ta termin težko na hitro prevedemo v slovenščino. Pri nas strokovnjaki uporabljajo različna pojmovanja te besede. Dekleva (1996) uporablja besedo ustrahovanje, Pušnik (1999) trpinčenje. Kljub temu, da imamo več različnih pojmovanj besede »bullying«, vsi prevodi poudarjajo mnoge skupne značilnosti. Izraz se mogoče nanaša na »draženja bika«, njegova slovarska definicija pa pravi, da izraz pomeni »uporabo moči ali nasilja, da prestrašiš ali poškoduješ druge ljudi«, pri čemer

⁵ *Panem et circenses* – »Kruha in iger« (Decimus Junius Juvenal, Satires 10, 81) – latinski pregovor.

⁶ Bullying: Nasilje v šoli, nasilje med otroci, vrstniško preganjanje.

uporaba te besede izraža ne odobravanje tega vedenja. Različni avtorji poudarjajo različne vidike »bullyinga«, vendar imajo te opredelitve tudi mnogo skupnega:

- trpinčenje je tisto nasilje, ki se dogaja dlje časa;
- lahko je verbalno, psihično ali fizično;
- vključuje neravnovesje moči med žrtvijo in napadalcem;
- žrtev se ne more braniti, občuti strah in nemoč.

Pojav je razširjen, vendar o njem vemo tako malo. Odgovor bi lahko bil ta, da je »bullying« prikrita dejavnost, kar je posledica naslednjih dejavnikov:

- nasilneži in žrtve o tem molčijo, nasilneži zato, da lahko nasilje izvajajo še naprej in žrtve, ker jih je strah;
- največkrat se trpinčenje dogaja brez prisotnosti odraslih;
- v mnogih kulturah pričakujejo, da bodo otroci probleme rešili sami;
- mnogi odrasli podcenjujejo ta pojav;
- starši se otroka sramujejo in so jezni, ker se ne brani ter hodi domov raztrgan;
- žrtev je strah maščevanja.

Skupna značilnost definicij je, da se vrstniško nasilje ne omejuje le na telesno nasilje. Nasilje je lahko verbalno, psihično, socialno. Mogoče bi se komu na prvi pogled zdelo, da gre v teh primerih za milejše oblike nasilja, a se s tem ne bi strinjal. Takšne oblike nasilja so po večini sistematične, dolgotrajne in ne dopuščajo obrambe, le-te pogosto puščajo hujše posledice, težje jih je prepoznati in se nanje učinkovito odzvati (Pušnik 1999: 34). Trpinčenje je nasilje, ki se dogaja dlje časa in nastopi v vseh oblikah, zanj je značilno neravnovesje moči med žrtvijo in napadalcem, žrtev pa se praviloma ni sposobna braniti. Motnje v socialnem razvoju mladostnika se lahko izražajo kot agresivnost in so torej odsev neustreznih obrambnih in prilagoditvenih mehanizmov (Pušnik 2005).

Obstajajo družine, kjer se starša prepirata, včasih verbalni spori prerastejo v fizično obračunavanje, velikokrat kar v navzočnosti otrok. Otroci te vzorce vedenja na nek način ponotranjijo ali drugače povedano, v veliko primerih otroci izven družinskega kroga posnemajo vzorce, ki so jih videli doma. In če gre pri tem za fizično nasilje med staršema, otrok to fizično nasilje izraža v šoli, na ulici, ali kje drugje. Raziskave, ki so bile pred leti

opravljene v Sloveniji, so pokazale, da je v osnovni šoli več kot 20 odstotkov otrok žrtev vrstniškega nasilja, povzročiteljev je približno 12 odstotkov (Umek 2003).

Nasilje, ki ga otroci doživljajo doma, pogosto ostaja prikrito, a če smo pozorni na vedenje posameznih učencev, kaj hitro lahko pridemo do zaključka, da otroci nasilje, ki ga doživijo doma, prenašajo v šolo v odnose med vrstnike in do učiteljev. Znano je, da vstop v šolo prinese otroku nove zahteve v stikih z vrstniki. To so zahteve, ki v otroku lahko vzbujajo agresivne težnje in odzive. Šolski prostor zato ne moremo obravnavati le z vidika, da je to prostor za učenje, to je prostor, kjer se otroci razvijajo, sodelujejo in dobro počutijo (Erb 1997). Šola mora poskrbeti za varnost svojih učencev in se truditi pri omejevanju in ustavljanju nasilja ter sestaviti posebne ukrepe, če pride do nasilja. Kakorkoli, otroštvo bi moralo biti vselej lepo, čeprav ni vedno tako. Veliko otrok preživlja težko otroštvo s strani staršev, mnogo pa je takih, ki so žrtve s strani svojih vrstnikov (Pušnik 2003). Nasilniško obnašanje se največkrat dogaja v šoli ali v bližnji okolici, žrtve so praviloma otroci, ki so zaznani kot »drugačni«.

Osebnostni razvoj otroka je odvisen od dogajanja v družini. Otroci, ki odraščajo v družini, kjer je nasilje, sčasoma ponotranjijo vzorce obnašanja staršev. Deklice pogosto prevzamejo vlogo žrtve. Dečki pogosto prevzamejo nasilni del komunikacije, nasilje pa sprejemajo kot običajen način reševanja nesporazumov, kot nekaj vsakdanjega (Plaz, Veselič 2002: 126–130).

Vrstniško nasilje lahko definiramo kot namerno, ponavljajočo se uporabo fizičnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja povzročitelja nad drugim otrokom ali mladim podobne ali enake starosti (Aničić et al. 2002).

Za učinkovito obvladovanje varnosti otrok so posebno pomembni naslednji dejavniki (Habbe 2000: 72–78): Ozračje, ki ne dopušča nasilja – ozračje v šoli naj samo po sebi onemogoča nasilno vedenje. Jasno se je potrebno dogovoriti in zapisati, kakšno vedenje je v šoli sprejemljivo in kakšno ne. Na razumljiv način je potrebno določiti pravice, odgovornost, pričakovanja in posledice nesprejemljivega ravnanja. Posebej pomemben dejavnik, ki vpliva na ozračje, je ugled vodstva šole in njenih učiteljev. Razvit sistem preprečevanja nasilja – pomembne so spretnosti prepoznavanja in sprejemanja razlik, vzpostavljanja prijateljskih odnosov ter mirnega reševanja težav in sporov, ki naj jih v vsakdanjih procesih, kot so

razredne ure, roditeljski sestanki, zunajšolske dejavnosti in podobno, učitelji prenašajo na svoje učence. Med klasičnimi, najučinkovitejšimi in najcenejšimi metodami zagotavljanja varnosti otrok je več navzočnosti in s tem nadzora s strani odraslih v šoli in njeni okolici.

Nekateri strokovnjaki trdijo, da je prisotnost nasilnih dejanj stalnica v življenju oziroma v vedenju posameznika, ki se težko spreminja. Tovrstne vedenjske značilnosti posameznika zaznamujejo že zelo zgodaj in ga nato spremljajo celo življenje (Sunderland 2009).

3.2. Vzroki za nasilje in oblike vrstniškega nasilja

Nemogoče je identificirati le en, prevladujoč vzrok za neprijetno, nasilno vedenje. Običajno je vzrok izbruha nasilja seštevek več faktorjev: število dejavnikov, trajanje delovanja na otroka, stopnja intenzitete. Vzroke izbruha nasilja gre torej iskati v:

- družbeni klimi, torej kulturi prostora, v kateri se oblikujejo vrednote in jo soustvarjajo mediji;
- osebnostnih lastnostih, torej značajskih potezah;
- modelu uravnavanja odnosov v družini, torej vzgojnih modelov družine, delovnih navad, načinov kaznovanja, kvalitetne komunikacije;
- vzgojnih in izobraževalnih vplivih šole z izvajanjem socialnega učenja v medsebojnih odnosih (Pušnik 1999).

Če pogledamo nasilneže navznoter in jih vprašamo, zakaj oni trpinčijo druge, potem bi prišli do takšnih odgovorov:

- ker drugi to počnejo;
- to je tisto kar počneš, če želiš biti »IN« ;
- ker se zaradi tega počutim močnejši, pametnejši ali boljši kot oseba, ki jo ustrahujem ali trpinčim;
- ker je to eden izmed najboljših načinov, da preprečim drugim, da bi ustrahovali ali trpinčili mene.

Ločimo več oblik vrstniškega nasilja:

- telesno ali fizično nasilje, pod kar bi lahko uvrstili klofute, brce, udarce, lasanje, vlečenje, odpiranje itd.;
- duševno ali psihično nasilje: izrekanje žaljivk, vzdevkov, ki učencu niso všeč, obrekovanje, pisanje grafitov po šoli, ignoriranje, izločanje iz skupine, razreda, izoliranje, ustrahovanje, izsiljevanje, nacionalizem itd.;
- besedno ali verbalno nasilje: žaljenje drugega, širjenje laži itd.;
- spolno nasilje: božanje, otipavanje, dotikanje, siljenje k spolnim aktivnostim itd.

Najbrž bi lahko v sklop »oblike vrstniškega nasilja« dodali še kakšen segment. A zdi se mi, da sem opisal bistvene, torej glavne oblike. Že na pogled se opazi, da se vse štiri oblike med seboj lahko prepletajo, dopolnjujejo, nadgrajujejo, stopnjujejo. Ko govorimo o nasilju, ne mislimo na pretep med dvema enakovrednima učencema. O nasilju med vrstniki govorimo, kadar učenec ali skupina učencev drugemu učencu, ki je običajno šibkejši, govorijo neprijetne stvari, ga zaničujejo, žalijo pred drugimi, ga tepejo, mu uničujejo zasebno lastnino, mu jemljejo predmete, ki jih žrtev nosi v šolo, ga izsiljujejo za denar, ga namerno izločajo iz družbe, ga zaklepajo v garderobo ali učilnico itd. Zaradi vseh opisanih dejanj žrtev (učenec) trpi in se ne more braniti (Habbe 2000).

Michele Elliot, angleška psihologinja pravi, da lahko štejemo pod vrstniško nasilje vse tisto, kar sodi v namerne grožnje ali spravljanje v stisko. Posledice takšnih dejanj nasilnežev se kažejo v tem, da so žrtve nesrečne in prestrašene (Elliot 2002: 7). M. Elliot razlikuje naslednje oblike nasilja:

- verbalno ali besedno;
- telesno (npr. porivanje, pretepanje, brcanje, lasanje, boksanje ipd.);
- tiho nasilje – oblika, ko te nekdo izključi iz družbe (čeprav mučitelj ne reče ničesar, pa skuša s svojim vedenjem pri žrtvi vzbuditi slab občutek);
- čustveno nasilje – mučitelji uporabljajo zlobne in žaljive vzdevke.

Pod vrstniško nasilje sodi vse, kar nasilnež dela z namenom, da bi žrtev prizadel, čeprav si ta tega z ničemer ni zaslužila.

Sharp in Smith (1994: 1) opredeljujeta »bullying« kot obliko agresivnega vedenja, ki je običajno boleče in povzroča boleče posledice. »Bullying« bi težko natančno časovno opredelili, saj lahko traja nekaj dni ali celo več let. Sharp in Smith poudarjata, da nasilnež izrablja svojo nadvlado nad žrtvijo, ki jo podkrepi z željo po dominaciji. »Bullying« ima lahko več oblik:

- telesno: udarjanje, brcanje, suvanje;
- besedno: žaljenje, zbadanje;
- indirektno: razširjanje govoric, izločitev iz socialne sredine.

Vsi avtorji spolnega nasilja v šolah ne uvrščajo v vrstniško nasilje. »Spolno nasilje, ki pomeni namigovanje na spolnost, opolzko govorjenje, telesne dotike, otipavanje in vsako drugo s spolnostjo povezano dejanje, ki ne vključuje spolnega odnosa, pri nas ni niti novost in niti redkost« (Habbe 2002: 89). Spolna zloraba ni samo spolni odnos, je tudi otipavanje otrokovih spolnih organov, siljenje otroka, da gleda pornografske filme ali slike, te oblike nasilja se dogajajo tako v šolskih prostorih kot doma za štirimi zidovi. Ko govorimo o spolnem nasilju, ki ga povzročajo vrstniki, ne smemo spregledati posledic, ki jih spolno nasilje pušča tako na žrtvah in povzročiteljih.

Vrstniki navajajo naslednje oblike spolnega nasilja: otipavanje, božanje, uporabo žaljivk s seksualno vsebino, kazanje pornografske literature, nagovarjanje h kazanju spolnih organov, siljenje k spolnemu odnosu, prisiljen spolni odnos, posilstvo« (Aničić in sodelavci 2002: 162).

Habbe meni, da je spolnega nasilja v osnovnih šolah precej, čeprav ostaja v veliki meri prikrito in se o njem ne govori. »Spolno nasilje se dogaja povsod – na hodnikih, v učilnicah in na igriščih. Posebno izpostavljene so garderobe, kjer se otroci preoblačijo, kadar imajo telovadbo; ob pogledu na razgaljena otroška telesa pa se v glavah nekaterih odraslih razplamtijo nevarne strasti« (Habe 2002: 90). Spolno vedenje lahko poteka med učenci ali med učenci in odraslimi. Pri otrocih lahko zasledimo celotno paleto spolnega nadlegovanja, od besednega do telesnega, ki lahko v skrajnem primeru preraste v posilstvo (*ibid.*: 89).

»V odnosu do mlajših se pojavlja pedofilija, saj je otroke lahko prestrašiti, zaradi česar si o dogajanju ne upajo obvestiti staršev. Med odraslimi in starejšimi učenci pa se pojavlja predvsem spolno nadlegovanje« (*ibid.*).

Ko govorimo o vplivu spola na pojav nasilnega vedenja pri otrocih, ne smemo spregledati dejstva, da so kulturne norme tiste, ki odražajo socialno vedenje posameznika, njegovo samopotrjevanje, izražanje čustev, stiske itd.

V vzgojnem procesu pri fantih zelo zgodaj vzpodbujamo sposobnost za samostojnost in dejavno uveljavitev. Pri dekletih pa v naši kulturi spodbujamo pasivnost in odvisnost. V vzgoji jih usmerjamo na notranja čustvena dogajanja in na subjektivne podrobnosti v medosebnih odnosih. Dekleta, ki imajo dovolj zaupanja vase, nasilje izvajajo redko, pri fantih pa je to ravno obratno, saj je v ospredju boj za dominacijo izkazovanja moči (Pušnik 1996).

Dekleta in fantje, ki izvajajo vrstniško nasilje, se razlikujejo glede na (*ibid.*):

- telesno moč (fantje so pri reševanju konfliktov pogosto poslužujejo telesne agresije, telesno šibkejša dekleta ne);
- obliko trpinčenja (fantje izvajajo nasilje direktno, dekleta ga izvajajo posredno);
- samopodobo in odnose z vrstniki (fantje imajo dobro samopodobo in so pogosto zelo priljubljeni med vrstniki, dekleta imajo slabšo samopodobo in slabše odnose z vrstniki).

Habbe (2002) trdi, da je glavna naloga šole, da v sodelovanju z lastnimi in zunanjimi strokovnimi službami sestavi jasna pravila glede prepoznavanja spolnega nasilja in navodila, kdaj in kako šola o spolnem nasilju poroča šolskemu vodstvu, staršem in policiji ter kako o tem ukrepa. Nedvomno gre za občutljivo področje, kjer se lahko neizkušen posameznik hitro zmoti in s tem prizadetim povzroči veliko moralno škodo. Po drugi strani pa odlašanje s prijavo nasilneži razumejo kot premoč in tiho podporo, kar lahko še dodatno vzpodbudi njihovo nasilno vedenje.

Če želimo uspešno preprečevati spolno nasilje med učenci, je potrebno zlasti hitro in dosledno ukrepati proti nasilnežem, med odraslimi pa je pomembna premišljena izbira zaposlenih in medsebojno obveščanje učiteljev o sumljivih sodelavcih. Značilna tvegana skupina so na

primer samski učitelji brez otrok, ki se veliko družijo z učenci tudi v prostem času (Habbe 2002: 90).

Naša kultura dekletom še vedno ponuja mnogo drugih možnosti za izražanje same sebe in za samopotrjevanje. Mnogi dejavniki v medsebojnih odnosih pri njih že zgodaj zatirajo sicer naravne težnje po širši uveljavitvi. Namesto vzpodbud za dejavnejši vstop v širši prostor jim vzgoja usmerja pozornost na lastna čustvena doživetja in na subjektivne podrobnosti v medosebnih odnosih. Drugačno kot pri fantih je tudi njihovo vedenje v stiski in frustraciji. Namesto nasilnosti, ki je usmerjena navzven, kažejo več bolj ali manj jasno izražene navznoter obrnjene agresivnosti. Tudi pravila socialnega vedenja se za dekleta in fante razlikujejo, in to kljub enakim možnostim za oba spola (Pušnik 1996: 12).

Pri fantih se zelo zgodaj v vzgojnem procesu začne vzpodbujati sposobnost za samostojno dejavno uveljavitev. Zaradi tega so fantje tako ali drugače nagnjeni k razkazovanju moči in obvladovanju okolja. Veliko vzgojnih usmeritev pri dekletih pa še vedno vzpodbuja odvisnost od močnejših, pasivnost in nebogljenost. Razlike so tudi pri odzivu na nasilje. Fantje se večinoma odzovejo neposredno, medtem ko se pri dekletih pogosto pojavi čustvena prizadetost in depresivni umik ali telesna tegoba. Če pa se pojavi nasilno vedenje, je za dekleta značilno, da lahko to vedenje interpretiramo kot del zapletene problematike, ki je kompleksnejša in ima globlje korenine kot pri nasilnih fantih (Tomori 2000: 99).

Rezultati mnogih raziskav, med njimi tudi raziskava Blanke Tivadar (v Ule 2000: 158), so pokazali, da je večje število dečkov, ki so izvajalci deviantnih ravnanj, kot pa deklic. Torej se dečki in deklice v agresivnosti med seboj razlikujejo, pri čemer igrajo pomembno vlogo biološki dejavniki, pomembno pa je tudi učenje socialne vloge, ki je vezana na spol. Od dečkov pričakujemo, da se bodo sposobni ubraniti napadov drugih ter si pridobiti mesto v družbi vrstnikov. Za deklice pa se pretepanje ne spodobi, med njimi so besedne in posredne oblike agresivnosti.

Fantje se družijo v večje skupine, kjer vlada hierarhija. Uveljavljajo se z močjo in prevlado, šibkejšje člane pa izrivajo. Deklice pa se povezujejo v manjše skupine, v odnosih so bolj intimne in imajo stalnejše prijateljske zveze.

Omenil sem več vrst nasilja, ne smem pa pozabiti še na eno, pogosto dokaj bolečo obliko nasilja – to je socialno nasilje. To je oblika nasilja, kjer žrtev ni sprejeta v družbo, je izolirana, osamljena, ne more se vključiti v igre, zabave, ker je zaničevana s strani vrstnikov. Na prvi pogled gre za manj ogrožajočo, milejšo obliko nasilja. A žal res le na prvi pogled. Tovrstne oblike nasilja pri žrtvah velikokrat povzročajo hude posledice. Težje ga je prepoznati, težje zaznati, ugotoviti, kar ima za posledico tudi to, da nanj večkrat prepozno odreagiramo. Žrtev od ostalih vrstnikov običajno izstopa z neko posebnostjo, z neko svojo značilnostjo. Če ugotovimo, da imamo takšnega otroka v skupini, moramo zanj najti področje, na katerem bi bil uspešen in bi pridobil na samozavesti. S tem bi pridobil tudi krog svojih prijateljev, ki bi ga cenili, ki se mu ne bi posmehovali.

To nasilje je zelo boleče, saj žrtve ne sprejme cela skupina vrstnikov, ne le en posameznik. Žrtev je izolirana od vseh družabnih dogodkov in pridobi občutek, da ne pripada skupini. Če takšno stanje traja dlje časa, jo lahko spremlja celo življenje. Pogosto se zgodi, da so nad vrstniško izoliranim otrokom razočarani tudi starši, kar stisko otroka samo še poglobi.

Kako bo socialno nasilje vplivalo na otroka, je odvisno od njega samega. Če ima otrok samozaupanje in odločnost, bo socialna izolacija minimalna in kratkotrajna, če pa otroku primanjkuje samozavesti in zaupanja, to lahko privede do popolne izolacije z ostalimi učenci oziroma člani neke socialne skupine.

Ena izmed oblik socialnega nasilja je etiketiranje. Pri etiketiranju gre za označevanje posameznika z različnimi poimenovanji. Posebna vrsta etiketiranja je psovanje, kjer gre pogosto za nečloveška imena. To je učinkovita pot za dehumanizacijo žrtve in sodelujoč faktor v stopnjevanju incidentov vrstniškega nasilja do nevarne meje. Psovanje je eden od napadov, ki pri žrtvi povzroča največ stiske, jeze, strahu itd. Ko je žrtev enkrat stigmatizirana, se verbalna označba trajno ponavlja.

Najbolj etiketirani otroci v družbi so tisti, ki so identificirani z raso ali z narodnostjo, ki se razlikuje od večine. Eden izmed učinkovitih načinov, kako preprečiti nadaljnje »zbadanje« je, če se žrtev na žaljivke ne odzove. Žrtev nasilneža enostavno ignorira.

3.3. Kje prihaja do nasilja

Kje v šoli lahko pride do takšnih dejanj? Lahko bi zapisal, da povsod. Opazil sem, da se dogaja celo to, da učitelji včasih sploh ne odreagirajo na kakšno obliko nasilja med učenci. Tako se dogaja, da se počasi to nasilje iz povsem prikritega območja počasi seli na bolj ali manj odkrito »sceno«. Iz razgovorov z učenci sem namreč ugotovil, da se marsikateri učitelj rajši obrne proč, kot da bi preprečil kakšno izmed oblik nasilja. To je ne nazadnje potrdila tudi moja raziskava. Zdi se mi, da z leti postajamo vedno bolj ravnodušni in da se nam prag tolerance iz leta v leto zvišuje. Včasih je bilo nepojmljivo, da bi učenec v učilnico prišel v čevljih, da bi tikal učitelja, da bi med poukom hodil po razredu itd. Zdi se mi, da je v marsikateri šoli danes to skorajda običajen pojav. Takšni in podobni primeri zbijajo kredibilnost in avtoriteto učiteljskemu zboru. Ko sem se o tem pogovarjal z učitelji, so mi nekateri dejali, da imajo rajši mir, kot da bi se morali v prvi vrsti ukvarjati z učenci, v nadaljevanju pa še z nekaterimi starši, ki komaj čakajo, da šoli lahko »zagrozijo« s prihodom odvetnika, ker naj bi bile kratene pravice njihovega otroka. Nekateri učitelji pravijo, da je njihovo poslanstvo učenje, ne pa vzgoja.

3.4. Žrtve nasilja

Za vrstniško nasilje je nekako značilno, da je ponavljajoče. Skupina učencev si na začetku šolskega leta izbere žrtev v razredu. Največkrat je to tak učenec, ki na nek način izstopa iz povprečja (zaradi postave, zaradi ekonomskega statusa, telesne hibe, zaradi čustvene labilnosti, zaradi telesne šibkosti, manjše rasti, govorne napake, rdečih las, druge veroizpovedi, rase, etične manjšine ...). Takšen učenec ni žrtev samo enkrat, običajno trpi celo šolsko leto, če ne celo še dlje. Otroci, mladostniki, se od prvega dne, ko se pridružijo vrstnikom, učijo sodelovanja in uveljavljanja, ki je drugačno od tistega, ki so ga bili navajeni v krogu družine. V vsaki skupini se najdejo šibkejši posamezniki, ki so na nek način tarča agresivnejših posameznikov. Tako se zgodi, da šibkejši postanejo vsakodnevni pano za izživljanje močnejših. Šibkejši se zato pričnejo izogibati tistih, ki jih vsakodnevno šikanirajo. To opazijo drugi učenci in v očeh drugih se pojavita dve figuri. Ustvarita se dve diametralni vlogi posameznikov. Prvi vzbujajo pozornost s svojo nemočjo, drugi z agresivnostjo in dominanco nad šibkejšimi. Poznamo še drugo obliko nasilja med mladimi. Če smo prej govorili o nasilju, ki je posledica dokazovanja neke nadmoči, je drugo nasilje bolj nepredvidljivo in morda celo bolj nevarno, kot to, ki smo ga omenjali do zdaj. Gre namreč za

nasilje, ki ni povezano z osebnim uveljavljanjem, ampak gre za nasilje, ki ima svoje korenine zgolj v sproščanju lastnih frustracij ali celo huje, gre za željo po ustvarjanju lastnega užitka. Užitka, ki ga sprošča nadvlada nad šibkejšim. V večini primerov tako žrtve postanejo izolirane od drugih, so osamljene in praviloma v razredu nimajo niti enega dobrega prijatelja. Vsak napad nasilneža nad žrtvijo ima posledice, ki se lahko pokažejo takoj, ali šele čez nekaj časa. Vsaka oblika nasilja povzroča rane, ki so lahko vidne na telesu, ali nevidne v duševnosti žrtve. Čez čas lahko vrstniško nasilje nad žrtvijo slednjemu dobesedno uniči življenje.

Po drugi strani pa je treba povedati, da si marsikatera žrtev, zaradi trpinčenja v šoli, tja sploh ne upa več. Trpinčeni otroci počasi postajajo ujetniki samih sebe. Ko so v stiski, se njihova stiska prične kazati tudi navzven. Če učitelji ali starši pri otroku ne prepoznajo znakov osamljenosti, izoliranosti, strahu, se otrokova samopodoba krha. Prične pokati. Ko doseže kritično točko, se otrok »zlomi« in velikokrat temu sledi žalostni konec, ki se kaže v begih od doma, hospitalizacijah v psihiatričnih ustanovah in/ali celo v samomorih.

Valerie Besag (1989) navaja rezultate številnih raziskav vrstniškega nasilja in ugotavlja, da tipična žrtev nasilja kaže več tesnobe in negotovosti kot drugi učenci. Pri žrtvah pogosto opazimo, da so previdne, občutljive in mirne. Kadar so napadeni, pogosto reagirajo z jokom, nemočno jezo in umikom. Žrtve trpijo zaradi nizke stopnje samospoštovanja, zdi se jim, da niso uspešne, počutijo se neumne, ponižane, neprivlačne, zapuščene in osamljene. S časom začnejo sprejemati nasilje kot nekaj, kar si zaslužijo.

Besagova (1989) govori o dveh tipih žrtev:

- O žrtvenem kozlu: Nekateri posamezniki prevzamejo vlogo žrtve zato, da jih skupina sprejme. Posamezniki igrajo razrednega klovna in se vključijo v skupino razdiralnejev, da se počutijo varni pred drugimi nasilneži.
- O lažni žrtvi: O tej skupini poročajo učitelji in še ni dobro raziskana. Znano je, da sem spadajo otroci, ki se neprenehoma obračajo k učitelju s tožbami nad drugimi, a te tožbe niso zmeraj upravičene, učenci si namreč želijo pridobiti predvsem učiteljevo pozornost.

Za žrtve je značilno, da je njihovo domače, družinsko okolje takšno, kjer vsi člani družine konstruktivno rešujejo nastale probleme. V takšnih družinah ob problemih ne vpijejo, se ne pretepajo, niso nasilni eden do drugega. Problem, na katerega naletijo, je samo ena stopnica

več k boljšemu razumevanju vseh članov. V takšnih družinah vladajo pozitivni odnosi med vsemi člani. Ker takšni otroci, mladostniki, niso vajeni, da člani njihove družine probleme rešujejo z nasiljem, ne znajo primerno odreagirati na nasilje, ki so ga deležni v šoli. Vse to je za njih nekaj novega in v situaciji, v kateri se znajdejo, ne vedo, kako naj odreagirajo.

Žrtve so pogostejše tudi otroci, ki kakorkoli izstopajo iz povprečja. Ta njihova »drugačnost« se lahko kaže na različne načine: stopnja inteligentnosti, nadarjenost za kakšno zvrst umetnosti, telesna posebnost, veroizpoved, narodnost, rasa itd.

Olweus (1998) navaja različne opise možnih žrtev:

a) Običajni opis možne žrtve (pasivna žrtev):

- telesno so slabši od sovrstnikov (posebej dečki);
- imajo strah pred poškodbami (poškodbe drugih, ali pa da se ne poškodujejo sami, fizično so manj sposobni za igre, šport, imajo slabšo telesno koordinacijo ...);
- so bolj pazljivi, občutljivi, mirni, potegnjeni vase, pasivni, ponižni in sramežljivi; hitro se zjočejo;
- so bojazljivi, negotovi, nesrečni in depresivni, o sebi imajo negativno mišljenje (pomanjkanje samospoštovanja); na nek način »signalizirajo« ostalim, da so ničvredni posamezniki, ki se ne bodo branili, če se jih napade ali užali – oni so »lahke tarče«;
- težko se izkažejo med vrstniki, fizično, verbalno in na druge načine; običajno niso nasilni, ne izzivajo;
- v večini primerov so v boljših odnosih z odraslimi (starši, učitelji) kot z vrstniki.

b) Poznamo pa tudi drugo vrsto žrtev, t. i. »provokativne žrtve«. Le-te imajo veliko podobnosti s pasivno žrtvijo, s to razliko, da so:

- včasih hitre jeze in se poskušajo braniti ter napadejo nazaj, vendar v večini primerov brez uspeha;
- včasih hiperaktivni, nemirni, nezbrani ter v veliko primerih nasilni in povzročajo napetosti; lahko so tudi nespretni in nezreli ter imajo neugodne navade;
- včasih do njih tudi odrasli odkrito kažejo nestrpnost in neodobravanje, vključno z učiteljem;

- včasih pa tudi sami poskušajo nadlegovati slabše od sebe.

Ko zlorabljen otrok odraste, v njem ostanejo spomini na nasilje, ki ga je bil deležen v šoli. Včasih se zgodi, da odrasla žrtev vrstniškega nasilja do ljudi razvije nezaupanje, ima nizko samopodobo, njegova samozavest je nizka. Žal poznamo tudi primere, ko odrasli ljudje zaradi posledic medvrstniškega nasilja zapadejo v takšna stanja, ki zahtevajo temeljito zdravstveno obravnavo (npr: depresija).

3.5. Povzročitelji nasilja

Če govorimo o žrtvah nasilja, je prav, da poiščemo tudi kakšen naj bi bil tipični predstavnik iz skupine povzročiteljev nasilja. Seveda je težko, če ne že nemogoče opisati otroka, ki smo ga označili za tipičnega predstavnika nasilnežev. Vsi povzročitelji nasilja nimajo enakih značilnosti. Lahko pa najdemo nekaj skupnih lastnosti:

- ne čutijo se sposobni spoprijeti z vsakodnevnimi dogodki, raje se ne bodo potrudili, kot da bi doživeli neuspeh;
- sami so žrtve ustrahovanja in/ali drugih vrst nasilja, največkrat v družini;
- prihajajo iz družin, kjer cenijo avtoriteto, moč, materialni uspeh;
- ne čutijo obžalovanja, kadar prizadenejo vrstnika ali vrstnico; pogosto menijo, da ni dovoljeno kazati čustev;
- ne sprejemajo odgovornosti za svoja dejanja;
- čutijo potrebo po nadvladi, vedno morajo zmagati.

Dan Olweus (1998) je zgoraj naštetih lastnosti še nekoliko bolj razčlenil. Značilnosti/lastnosti možnih nasilnežev so:

- pogosto so telesno močnejši od svojih sovrstnikov, še posebej od svojih žrtev; lahko so iste starosti, ali nekoliko starejši; fizično so uspešnejši pri igrah, športu, borilnih veščinah (posebej dečki);
- imajo močno potrebo po nadvladi in podreditvi ostalih učencev, želijo se samo-potrjevati s svojo močjo in z grožnjami uveljavljati svojo voljo; radi se hvalijo z resničnimi kot tudi izmišljenimi podvigi nad ostalimi učenci;

- so hitre jeze, razdražljivi, impulzivni in težko prenesejo poraz; težje se prilagajajo pravilom in težko prenašajo ovire in odloge; z goljufijami/prevarami poskušajo priti do cilja, v večini primerov so kljubovalni, drzni in agresivni do odraslih (vključno z učitelji in starši) ter jih lahko tudi ustrahujejo (odvisno od starosti in telesne moči); zelo spretno se z izgovori izvlečejo iz »težkih situacij«;
- imajo se za trdokožne in okrutne; imajo malo sočutja za slabše, ogrožene učence;
- niso strahopetci ali negotovi vase, nasprotno, o sebi imajo dobro mnenje (povprečno ali nadpovprečno samospoštovanje);
- sorazmerno zgodaj (v primerjavi s svojimi vrstniki) se pokažejo s svojim asocialnim vedenjem, vključno s kraji, vandalizmom ter kasneje z opijanjem in vključitvijo v »slabo družbo«;
- lahko so povprečno, podpovprečno ali nadpovprečno sprejeti med svojimi vrstniki, vendar pa imajo pogosto podporo vsaj manjšega števila sovrstnikov; običajno so v osnovni šoli bolj priljubljeni kot v srednji šoli;
- glede na šolske rezultate so lahko v osnovni šoli povprečni, nad ali podpovprečni, medtem ko se jim v srednji šoli šolski uspeh izrazito zniža ter vzporedno s tem razvijajo proti šoli še bolj negativno stališče.

Otroci in mladostniki, ki so pogostejše nasilni od tistih, ki niso nasilni, lahko zamenjajo šolo ali celo prekinejo šolanje. Dogaja se, da nasilneži pogostejše sežejo po opojnih substancah (cigareti, alkohol, prepovedane droge) in se pogostejše zapletajo v pretepe (Olweus 1995). Nasilje lahko kasneje v življenju vodi do velikih težav. Otroci, ki so nasilni do drugih, se večkrat zapletajo v pretepe, vandalizem in prekinejo šolanje. 60 odstotkov fantov, ki so bili v času šolanja nasilneži, je do 24. leta starosti zagrešilo vsaj eno kriminalno dejanje in pristalo v zaporu (Olweus 1995).

Habbe (2000) meni, da se nasilje, ki ga povzroča splet različnih vplivov, vsakdanjih spodbujevalcev nasilja, odraža v različnih oblikah nasilnega vedenja do vrstnikov, odraslih in njihovega osebnega premoženja, do premoženja šole in skupnosti nasploh. Občasno se zgodi, da mladi s svojimi dejanji presežejo okvirje prestopkov, ki jih sankcioniramo z vzgojnimi ukrepi.

Kaj sploh sili otroka, da je nasilen do sovrstnika? Glede na samo definicijo nasilja (trpinčenja) bi dejal, da si nasilnež želi žrtev na nek način podrediti. Pri nasilnežu mora biti torej prisotna

neka potreba po dominantnosti, po nadmoči nad vrstnikom. Ker nasilneži povečini svoja dejanja ponavljajo, morajo na nek način v trpinčenju drugih uživati oziroma, če zapišem drugače, nasilneži uživajo v nadziranju in podrejanju drugih. Ne smemo pozabiti, da je tudi vzgoja v družini tista, ki vpliva na nasilneža. Marsikateri otrok iz čustveno depriviligiranih družin drugače dojema okolico in ima povsem drugačne vrednote od ostalih, ki so šli skozi vse faze socializacije. Največkrat se to pokaže, če so otroci imeli pomanjkanje starševske ljubezni, zaradi nespoštovanja, zaradi kaznovanja. Taki otroci na nek način v sebi pričnejo kopičiti sovraštvo (jezo, nemir), ki ga kasneje interpretirajo v šoli ali na ulici. Velikokrat je vzrok za nasilje tudi koristoljubje nasilnežev. Le-ti žrtvam jemljejo materialne dobrine za zadovoljevanje lastnih užitkov.

Ne oziraje se na razlog, kaj sproži v otrokovi glavi tisti »klik«, da je nasilen do sovrstnika, se moramo zavedati, da je medvrstniško nasilje nekaj, zaradi česar moramo biti vsi zaskrbljeni in nekaj, o čemer se moramo pričeti odkrito pogovarjati – tu in zdaj. Zavedati se moramo, da ima medvrstniško nasilje lahko katastrofalne posledice na življenje trpinčenih otrok, na tiste, ki so samo navzoči ob trpinčenju drugih in ne nazadnje tudi nad nasilneži. Poleg tega si ne smemo zatiskati oči. Priznati si moramo, da je nasilja v šolah več, kot bi si o tem upali na glas pogovarjati.

Tudi policija opozarja, da so nekatera nasilna ravnanja direktna in hitreje, lažje vidna, prepoznavna (npr. pretepanje, brcanje, verbalno zmerjanje in žaljenje ...), obenem pa je nasilje lahko tudi prikrito, indirektno (npr. obrekovanje, namerno izločanje iz skupine, manipuliranje s prijateljstvi).

3.6. Prepoznavanje nasilja

Kako prepoznati nasilje? Kako ugotoviti, da se učenec počuti nelagodno? Vsi, ki delajo z mladimi, bi morali biti pozorni na vedenje mladih. Morali bi prepoznati nekatere znake, ki lahko pomenijo, da je nek otrok, mladostnik, žrtev vrstniškega nasilja. Zavedati se moramo, da določen del populacije zelo nerad govori o lastni izkušnji nasilja, zato je še toliko bolj pomembno, da odrasli prepoznamo neverbalno komunikacijo učencev, ki so žrtve nasilja. Poglejmo si nekaj teh znakov:

- Učenec se boji prihajati v šolo ali odhajati iz nje.

- Učenec spreminja svojo običajno pot hoje v in iz šole.
- Odrasle osebe, ki so mu blizu prosi, da ga vozijo v šolo ali iz nje.
- V šolo in iz nje hodi prej ali kasneje.
- Učni uspeh se mu poslabša.
- Večkrat neopravičeno manjka pri pouku.
- Zmanjkuje mu denar, šolska oprema, oblačila.
- Njegova oprema, lastnina, ki jo nosi v šolo, je poškodovana.
- Iz šole prihaja poškodovan.
- Postane nemiren, razdražljiv, nervozen.
- Začne jecljati.
- Ima motnje spanja.

Ne smemo si zatiskati oči in si delati lažnih utvar, da nasilja v šolah ni, ali da nasilje je, le da se naš otrok z njim ne bo srečal. Dejstvo je, da se večina otrok v šolah sreča z vrstniškim nasiljem. Strokovnjaki ugotavljajo, da je od tega, kako se bo otrok odzval na prvo izkušnjo nasilja odvisno, ali se bo le-to ponovilo ali ne. Glede na okoliščine in dejstva je mogoče sklepati, da bo tisti otrok, ki otpne, ki pokaže strah, ki začne jokati, kmalu spet žrtev istih ali drugih nasilnežev.

3.7. Vloga učitelja

Učitelj mora biti v šoli vzor učencem, zato je zelo pomembno, kakšen je v odnosu do njih in do ostalih zaposlenih v šoli. Pomembna je tudi njegova »drža« izven šole. Ko učitelj v šoli neposredno zazna nasilje med učenci, se lahko po svoji vesti odloči, ali bo posredoval ali ne. Nihče namreč od njega ne more zahtevati, da fizično posreduje v pretepu, če tega sam noče ali se za to ne čuti sposobnega. Ko učitelj zazna nasilje med učenci, mora sam pri sebi pretehtati in oceniti, ali je glede na dano situacijo sposoben posredovati ali ne. Pri tem mora upoštevati lastno fizično sposobnost. Če se učitelj odloči, da bo posredoval, mora upoštevati nekaj pravil:

- Učitelj fizične sile ne sme nikoli uporabiti kot vzgojni ukrep.
- Učitelj fizične sile ne sme uporabljati brez potrebe ali v trenutkih lastne jeze.
- Če se učitelj odloči, da bo fizično posredoval, naj bo njegovo posredovanje pravično, korektno in sorazmerno.

- Učitelj mora vsem udeležencem jasno povedati razloge, zakaj je ukrepal oziroma fizično posredoval.
- Če učitelj naleti na odpor učencev, lahko fizično posredovanje stopnjuje do te mere, da obvlada agresivneža. A treba se je zavedati, da mora biti učiteljeva sila le reakcija na zoperstavljanje učenca.
- Učitelj mora z uporabo sile prenehati takoj, ko le-ta ni več nujno potrebna.
- Po uporabi fizične sile mora učitelj takoj sestaviti poročilo in o ukrepanju seznaniti vodstvo šole. Potrebno je obvestiti starše vpletenih in jim razložiti celotno zadevo.
- Potrebno je dodati, da je učitelj odgovoren, če je med njegovim fizičnim posredovanjem učenec utrpel telesne poškodbe.

Ko učitelji v šoli zaznajo nasilje, morajo odreagirati. Za obvladovanje motečega vedenja ima šola na razpolago široko paleto po imenu vzgojnih, po namenu pa disciplinskih oziroma kazenskih ukrepov. Ti obsegajo od opomina, do izključitve učenca iz šole za določeno časovno obdobje. Ker so disciplinski ukrepi način kaznovanja, je temu primeren tudi njihov učinek. Kot učinkovite so se ponekod pokazale zlasti pogojne kazni, ki niso dokončne, zato učenca stalno silijo k samostojnemu obvladovanju motečega vedenja. Ne glede na način obravnavanja nasilnega vedenja mora šola ukrepati hitro in odločno. Potrebno je poudariti pomembnost doslednosti pri spoštovanju in izvajanju ukrepov (Habbe 2000: 122–126).

3.8. Vloga šole in širšega okolja pri varnosti otrok v šolah

Zaposleni v šoli morajo znotraj šolskega sistema ustvariti takšne vrednostne norme, da je vsem učencem v šoli jasno, da šola kot taka vrstniškega nasilja ne dopušča. Vsaka šola bi morala imeti izoblikovan sistem preprečevanja nasilnih pojavov. Če do njih kljub vsemu pride, morajo imeti pripravljene ukrepe, da škodljive posledice čim hitreje in na korekten način odpravijo. Šola je ustanova, v kateri učenci preživijo veliko časa. Vpliv šole na psihosocialni razvoj otrok je očiten (Pušnik 2003: 12). Šola mora učencem in učiteljem zagotoviti celovit osebnostni razvoj, ki mora temeljiti na nenehnem razvoju. Učencem, ki ne dosegajo standardov, mora šola priskočiti na pomoč. Prav tako mora šola pomagati tistim učencem, ki so morda podhranjeni s socialnimi vrednotami in imajo socializacijske probleme. Šola bi morala delovati kot nadgradnja psihosocialnega razvoja otrok.

Poleg družine in šole, je tretji pomemben dejavnik širše okolje, ki vpliva na razvoj otrokove osebnosti. Okolje preprečuje nasilje, kadar nudi otrokom dovolj možnosti za brezskrbno in kakovostno preživetje prostega časa, na primer urejena igrišča in parki, športna društva, mladinske organizacije in podobno. Del širšega okolja so tudi podjetja, ki lahko šolam pri preprečevanju nasilja pomagajo na različne načine – s finančno podporo programov za preživljanje prostega časa in naložb za izvedbo celovitih varnostnih rešitev. Univerzitetne in znanstvene ustanove lahko v okviru diplomskih nalog in raziskovalnih projektov šolam brezplačno priskrbijo strokovne analize, ocene in predloge v zvezi z varnostjo otrok, ki jim pomagajo pri izdelavi varnostnih programov (Habbe 2000: 130).

3.9. Moje spoznavanje nasilja med mladimi

Tovrstna problematika mi ni tuja. Od leta 1992 sem namreč zaposlen v policiji, organu v sklopu Ministrstva za notranje zadeve. Policijo večina ljudi povezuje z represijo, čeprav to pogosto ne drži. Poleg represivnih nalog ima namreč policija vrsto projektov, ki temeljijo na preventivnih dejavnostih. Preventiva je pri izvajanju policijskega dela že od nekdaj prisotna. Najprej se je začela pojavljati v policijah razvitejših držav. Sprva težko, a vendar, se je iz sence represivnega policijskega dela počasi prebijala proti svetlobi. Države, ki so začele uvajati policijsko preventivo so spoznale, da samo z represivnim delom nikakor ne bodo mogli zagotavljati tistega poslanstva državljanom in družbi, zaradi katerega je bila policija pravzaprav ustanovljena. Predstavniki policije v razvitejših državah so začeli spoznavati, da pri zagotavljanju varnosti samo z represijo ne dosežajo pričakovanih rezultatov. To je bila priložnost za tiste, ki so v preventivi videli priložnost in možnost, da bi ljudem izboljšali njihov vsakdan. Tako je preventivno delovanje začelo prihajati do veljave. Razvijati so se začele nove oblike preventivnega dela, ki temelji na sodelovanju z državljani oziroma vsemi, ki lahko kakorkoli vplivajo na izboljšanje varnostnih razmer. Eden izmed novejših načinov zagotavljanja varnosti je v skupnost usmerjeno policijsko delo⁷, kjer je poudarjeno sodelovanje med državljani in policijo, skupno identificiranje varnostnih problemov in njihovo reševanje. Delovanje policij po svetu mora stremeti k zagotavljanju visoke stopnje varnosti. Pri tem policija ne deluje sama, ampak je k zagotavljanju čim boljših varnostnih razmer povabila tudi državljane, skupnost. Vsi se moramo zavedati, da je varnost naša skupna dobrina in da si moramo skupaj prizadevati za lepši jutri. Vsak državljan mora postati

⁷ <http://www.policija.si/index.php/delovna-podroja/1086?lang=>

soustvarjalec ugodnih varnostnih razmer. Policija sicer skrbi za izboljšanje varnostnih razmer in si prizadeva doseči visoko stopnjo varnosti, vendar si pri tem želi tesnega sodelovanja tudi z druge strani, predvsem na preventivnem področju. Po vsem svetu namreč spoznavajo, da je preprečevanje prava alternativa represiji.

Sam sem se s policijsko preventivo поблиžje srečal leta 1996, ko sem bil imenovan za vodjo policijskega okoliša. Precej nalog, ki jih je imel takrat vodja policijskega okoliša, se je izvajalo v vzgojno izobraževalnih ustanovah. Čeprav sem se sam izobraževal dvanajst let v osnovni in srednji šoli, sem takrat na dogajanje v šoli začel gledati drugače. Z drugega zornega kota. Nič več z očmi učenca, dijaka. In videnje dogajanja v šolah skozi oči recimo temu odrasle osebe, ali bolje rečeno, z vidika policista, je bilo precej različno, od gledanja na dogajanje v šoli skozi prizmo učenca, dijaka. V letu 1996 sem поблиžje začel spoznavati problematiko nasilja v šolah. Vodja policijskega okoliša sem bil do leta 2006, ko sem zamenjal področje dela. Tega leta sem pričel opravljati dela in naloge policista – kriminalista. V vlogi policista – kriminalista, sem se poleg drugih nalog začel ukvarjati tudi z mladostniki, ko so že prestopili mejo dovoljenega. Sebe nikoli nisem dal v predal tipičnega »represivca«. Vedno sem bil bolj zagovornik preventive kot represive. Mogoče sem ravno zaradi tega naletel na nekaj ljudi, ki so delali na področju socialnega dela in ki so me zaradi mojega načina dela »potegnili« v socialne vode. Kar nekaj let sem prostovoljec na Centru za socialno delo v Kranju, kjer s strokovnimi delavkami in delavci sodelujem na več področjih dela. Eno izmed področij mojega prostovoljnega dela na Centru za socialno delo v Kranju, je tudi delo z mladimi. Zdi se mi, da imam zdaj, v tej »dvojni vlogi«, se pravi v vlogi prostovoljca in policista – kriminalista vpogled na obe plati dogajanja med mladimi.

4. OPREDELITEV PROBLEMA

Glede na prej napisano ni težko ugotoviti, zakaj sem se odločil za tovrstno raziskovalno nalogo – preučevanje nasilja med učenci v osnovnih šolah. Z raziskavo sem želel ugotoviti, kako učenci zaznajo, prepoznajo neprimerne, agresivne vedenjske oblike, kakšni so njihovi občutki ob zaznavanju nasilja, s kakšnimi oblikami nasilja se srečujejo. V nalogi sem v nadaljevanju proučeval stopnjo nasilja med učenci v, recimo jim mestnih osnovnih šolah, in med učenci, ki obiskujejo šole v manjših krajih, ali če jim lahko tako rečem, v primestnih osnovnih šolah. Raziskava zajema učence tretje triade, tretjega triletja osnovne šole, se pravi učence 7., 8. in 9. razredov. Z raziskavo sem poskušal potrditi ali ovreči hipotezo, »da je stopnja nasilja med učenci v mestni osnovni šoli višja, kakor med učenci s podeželskih osnovnih šol«. Kot pomoč pri delu oziroma pri raziskavi sem izdelal vprašalnik, ki zajema šestnajst vprašanj. Glede na strukturo vprašanj sem si lahko odgovoril tudi na nekaj drugih vprašanj.

Struktura moje naloge je takšna, da sem v teoretičnem delu najprej obdelal nekaj teoretičnih pojmov o nasilju in agresivnosti. V empiričnem delu naloge sem opredelil namen same raziskave. Opisal sem, katere šole so sodelovale pri projektu in kakšen je bil način izvedbe zbiranja podatkov. V nadaljevanju sem razdelal in opisal pridobljene podatke. Glede na zbrane podatke sem poskušal odgovoriti na več vprašanj: kako pogosto prihaja do vrstniškega nasilja, vzroki za nasilje, vrste nasilja, koliko je žrtev nasilja itd.

Skupni imenoalec te naloge je, da poskušam ugotoviti stopnjo nasilja v osnovnih šolah, kako vidijo tovrstno problematiko učenci sami, kakšni bi bili ukrepi za zmanjšanje nasilja med mladimi in kaj storiti, da omilimo škodljive posledice.

Raziskava, ki sem jo naredil, je zajela učence tretje triade osnovne šole, se pravi učence 7., 8. in 9. razredov. Odločili sem se, da raziskavo naredim na območju Upravne enote Kranj. Na tem območju je dvanajst (12) osnovnih šol, ki imajo več podružnic. Mene so zanimale le matične šole, saj imajo le-te edine učni program tretje triade – tretjega triletja. Opravil sem razgovore v vseh dvanajstih osnovnih šolah na omenjenem območju. Anketne liste je pravočasno vrnilo devet od dvanajstih osnovnih šol. Od tega štiri osnovne šole iz mesta, se pravi iz sosesk znotraj mesta Kranja in pet osnovnih šol iz manjših krajev. Na območju

mestnih osnovnih šol, ki delujejo na območju mestne občine Kranj, sem naredil raziskavo v naslednjih osnovnih šolah: OŠ Matija Čop (soseska Planina), OŠ Stane Žagar (soseska Planina), OŠ Orehek (soseska Drulovka - Orehek), OŠ Stražišče (soseska Stražišče). Na drugi strani, se pravi v primestnih osnovnih šolah, sem naredil raziskavo v OŠ Predoslje, ki teritorialno sicer sodi na območje MO Kranj, ampak jo tja nisem uvrstil, ker glede na geografsko lego prej sodi na podeželje kot v mesto. Preostale osnovne šole, ki sem jih uvrstil v primestne šole so OŠ Cerklje, OŠ Naklo, OŠ Preddvor in OŠ Šenčur.

Glavno vprašanje raziskovalne naloge je bilo, ali je več nasilja v šolah, ki jih obiskujejo učenci iz ruralnega okolja ali je nasilja več v šolah, ki jih obiskujejo otroci, ki živijo v mestu. To vprašanje mi je odražalo nek stvaren problem, ki je postavljen v realno življenjsko situacijo. Z raziskavo sem poskušal potrditi ali ovreči vprašanje – hipotezo: »Stopnja nasilja med učenci v mestnih osnovnih šolah je višja, v primerjavi s stopnjo nasilja med učenci, ki obiskujejo podeželske osnovne šole«.

Za raziskavo sem se poleg zgoraj omenjenega vprašanja odločil tudi zaradi nekaj drugih vprašanj. Zanimalo me je predvsem, kako vidijo pojav nasilja v šolah učenci sami. Želel sem ugotoviti, kako učenci zaznajo, prepoznajo neprimerne, agresivne vedenjske oblike, kakšni so njihovi občutki ob zaznavanju nasilja, s kakšnimi oblikami nasilja se srečujejo, so objektivni, samokritični, ali prepoznavajo nasilje.

Kot pomoč pri raziskavi sem izdelal vprašalnik, ki je sestavljen iz šestnajstih vprašanj in si ga je mogoče ogledati v prilogi (priloga št. 1).

5. METODOLOGIJA

5.1. Vrsta raziskave

Namen raziskave je bil, da ugotovim, kakšna je stopnja nasilja med učenci tretjega triletja v osnovnih šolah na območju Upravne enote Kranj. Osnovno vprašanje, ki sem si ga postavil pred raziskavo je bilo: »Ali je stopnja nasilja med učenci v mestnih osnovnih šolah višja v primerjavi s stopnjo nasilja med učenci s podeželskih osnovnih šol?«.

Ciljna skupina oziroma populacija so bili učenci tretjega triletja v dvanajstih osnovnih šolah na območju Upravne enote Kranj. Za sodelovanje sem zaprosil vse vodstvene delavce osnovnih šol. Predstavil sem jim projekt in vsi so bili zainteresirani, da se anketiranje izvede. Pred tem sem moral rešiti nekaj formalnosti. Dogovorili smo se, da se raziskava izvede pod naslednjimi pogoji:

- Starši učencev morajo privoliti v sodelovanje. Pripravil sem pisna soglasja in jih razdelil učencem, ti so soglasja pokazali staršem in tisti, ki so privolili v sodelovanje, so nazaj v šolo prinesli podpisana soglasja.
- Anketni vprašalnik je bil anonimen, učencem ni bilo treba na anketni vprašalnik napisati lastnih podatkov. Vprašalniki so se zbrali po razredih, tako da sem imel vpogled v število učencev po razredih.
- Pri izvedbi anketiranja so mi bili v pomoč razredniki učencev tretjega triletja v vseh šolah, kjer so pristopili k izpolnjevanju vprašalnika.
- V raziskavi sem za osnovo uporabil Olweusov vprašalnik o vrstniškem nasilju. Vprašalnik sem malce skrajšal in priredil.

Raziskava, ki sem jo opravili je sicer kvantitativna in deskriptivna. Kvantitativna zato, ker sem zbiral številčne podatke o pojavih, ki so me zanimali. Deskriptivna ali opisna pa zato, ker sem želel količinsko opredeliti ali oceniti osnovne značilnosti preučevanega pojava in ugotoviti obstoj in jakost zveze med dvema ali več pojavi.

5.2. Merski instrumenti in viri podatkov

Konec marca 2011 sem obiskal dvanajst vodstvenih delavcev v naslednjih osnovnih šolah: OŠ Matija Čop Kranj, OŠ Jakob Aljaž Kranj, OŠ Simon Jenko Kranj, OŠ France Prešeren Kranj, OŠ Stane Žagar Kranj, OŠ Orehek Kranj, OŠ Stražišče Kranj, OŠ Predoslje, OŠ Cerklje na Gorenjskem, OŠ Naklo, OŠ Preddvor in OŠ Šenčur. Govoril sem z ravnatelji, pomočniki in s svetovalnimi delavci. Predstavil sem jim mojo idejo o načrtu raziskave nasilja v šolah in jih seznanil s cilji, ki sem jih želel raziskati. Vsi predstavniki osnovnih šol so bili za izvedbo ankete med učenci zainteresirani. Pred samo izvedbo anket sem moral sestaviti še dopis za starše, ki so morali dovoliti njeno izvedbo. Nato sem natisnil 2.160 vprašalnikov, ki sem jih razdelili po vseh omenjenih osnovnih šolah. Anketnih listov nisem odnesel le v OŠ France Prešeren Kranj, ker se z vodstvom šole kasneje nikakor nisem mogel dogovoriti za ponoven sestanek. Od 2.160 anketnih vprašalnikov, kolikor sem jih razdelil med vse učence 7., 8. in 9. razredov, sem dobil nazaj 1.304 korektno izpolnjenih anketnih vprašalnikov. Vrnjenih je bilo sicer 1.321 anketnih vprašalnikov, a vsi niso bili korektno in pravilno izpolnjeni. Izpolnjene vprašalnike je vrnilo devet osnovnih šol: OŠ Matija Čop Kranj, OŠ Stane Žagar Kranj, OŠ Orehek Kranj, OŠ Stražišče Kranj, OŠ Predoslje, OŠ Cerklje na Gorenjskem, OŠ Naklo, OŠ Preddvor in OŠ Šenčur. Zbiranje podatkov je potekalo od sredine aprila 2011 do konca maja 2011.

Pregledal sem vseh 1.321 vrnjenih izpolnjenih vprašalnikov. Potrebno je poudariti, da so bila navodila učencem pred izpolnjevanjem vprašalnika jasno povedana. Kljub jasnim navodilom, je bilo 17 vprašalnikov neuporabnih, neizpolnjenih, kar predstavlja 1,29 odstotkov od celotnega števila vrnjenih vprašalnikov. Vzorec raziskave so bili 1.304 izpolnjeni anketni vprašalniki. Pri nekaterih vprašanjih je bilo možnih več odgovorov. Nekaj vrnjenih vprašalnikov ni imelo vseh odgovorov. Pomanjkljivo izpolnjene vprašalnike sem kljub vsemu upošteval pri raziskavi, zato se pri kakšni preglednici lahko zgodi, da se število danih odgovorov ne bo ujemalo s skupnim številom vseh vrnjenih anket. Moje vodilo je bilo tako, da vprašalnike, ki nimajo odgovorov na vsa vprašanja, kljub temu upoštevam.

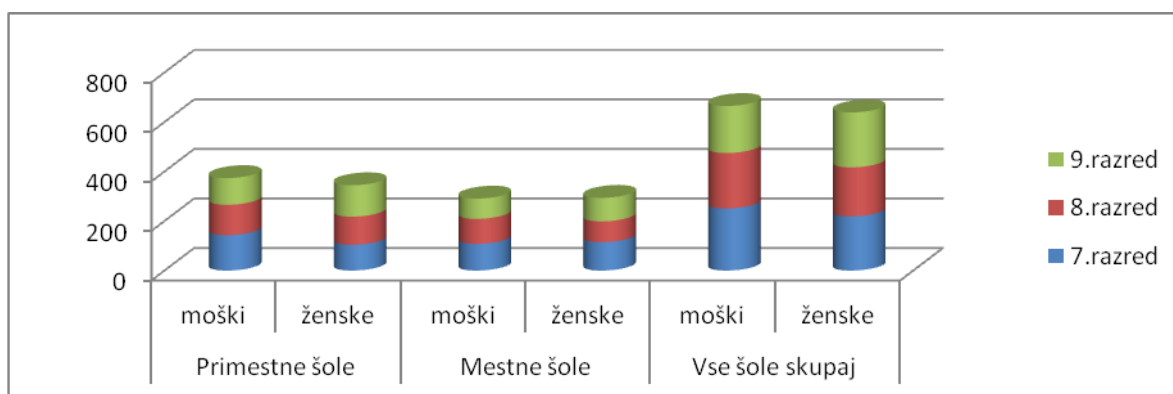
6. REZULTATI (UGOTOVITVE) IN RAZPRAVA

6.1. Struktura anketirancev

Kot rečeno, sem dobili vrnjenih 1.304 korektno izpolnjenih anketnih vprašalnikov. Anketni vprašalnik je izpolnilo:

- 665 moških in 639 žensk (skupaj 1.304). Od tega je bilo iz primestnih šol 374 moških in 345 žensk (skupaj 719), iz mestnih šol pa 291 moških in 294 žensk (skupaj 585);
- 470 sedmošolcev, 422 osmošolcev in 412 devetošolcev (skupaj 1.304), od tega iz primestnih šol 247 sedmošolcev, 237 osmošolcev in 235 devetošolcev, iz mestnih šol pa 223 sedmošolcev, 185 osmošolcev in 177 devetošolcev.

Grafikon 1: Struktura anketirancev (moja raziskava)

6.2. Koliko učencev je bilo v šoli deležnih nasilja, ki jim ga je povzročil drugi učenec?

Glavno in temeljno vprašanje raziskovalne naloge se je glasilo: »Ali je stopnja nasilja med učenci v mestnih osnovnih šolah višja v primerjavi s stopnjo nasilja med učenci s podeželskih osnovnih šol?«. Naredil sem primerjavo in ugotovili sledeče:

Anketirani učenci so v anketnem vprašalniku morali odgovoriti na vprašanje »Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?«. Rezultati raziskave so sledeči:

Tabela št. 1: Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci? (moja raziskava)

			Šola		Skupaj
			mestna	vaška	
v3: Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?	da	Število	350	395	745
		% within šola	59,80	54,60	57,00
	ne	Število	235	328	563
		% within šola	40,20	45,40	43,00
Skupaj		Število	585	723	1308
		% within šola	100	100	100
Hi - kvadrat test					
	Vrednost	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Hi - kvadrat	3,560(b)	1	0,059		
Continuity Correction(a)	3,35	1	0,067		
Likelihood razmerje	3,57	1	0,059		
Fisherjev eksaktni test				0,064	0,033
Linear-by-Linear Association	3,56	1	0,059		
N – število veljavnih vprašalnikov	1304				
a Computed only for a 2x2 table					
b 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 251,80.					

Z raziskavo sem ugotovil, da je bil delež otrok iz mestnih šol (59,8 odstotkov), ki so bili deležni nasilja v šoli nekoliko večji, kot delež otrok, ki so bili deležni nasilja iz primestnih šol (54,6 odstotkov). Razlika v deležih je na meji statistične značilnosti, saj znaša Hi kvadrat statistika, popravljena za 2 x 2 tabelo, 3,36 ($p=0,06$).

Pogosto domnevamo, da se vrstniško nasilje pojavlja predvsem v šolah, ki so postavljene v mestih (Olweus 1995:18). Rezultati norveške raziskave kažejo, da temu ni tako. Odstotek učencev v Oslu, Bergnu in Trondheimu (število prebivalcev je od 150.000 do 450.000), ki so doživeli nasilje ali so bili nasilni do drugih, je približno enak ali celo nekoliko nižji, kot v drugih delih države). Ugotovljeno je bilo, da se učitelji in starši v velikih mestih z učenci, ki so povezani z nasiljem pogosteje pogovarjajo. Ti rezultati kažejo na nekoliko večjo osveščenost o tem problemu v mestu (Olweus 1995: 18).

6.3. Stanje nasilja v osnovnih šolah

Zanimalo me je, če učenci v šoli, ki jo obiskujejo, sploh zaznajo nasilje. 28 odstotkov učencev, ki obiskujejo mestne osnovne šole, je odgovorilo, da je v njihovih šolah veliko nasilja. V primestnih šolah je ta odstotek nižji in predstavlja 21,30 odstotkov vseh anketiranih. Zelo zaskrbljujoči pa se mi zdijo odgovori, da nasilja na njihovih šolah ni. Samo 3,3 odstotke učencev mestnih in samo 3,7 odstotkov učencev primestnih šol je odgovorilo, da nasilja na njihovih šolah ni.

Tabela št. 2: Oceni stanje nasilja v vaši osnovni šoli (moja raziskava)

Crosstab					
			Šola		Total
			mestna	vaška	
v15: Oceni stanje nasilja v vaši osnovni šoli.	nasilja je veliko	Count	159	151	310
		% within šola	28	21,30	24
	nasilja je malo	Count	390	532	922
		% within šola	68,70	75,00	72,20
	nasilja na naši šoli ni	Count	19	26	45
		% within šola	3,30	3,70	3,50
Total		Count	568	709	1277
		% within šola	100	100	100
Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)		
Pearson Chi-Square	7,690(a)	2	0,021		
Likelihood Ratio	7,657	2	0,022		
Linear-by-Linear Association	6,605	1	0,01		
N of Valid Cases	1277				
a 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 20,02.					

Mnenje učencev, kakšno je stanje nasilja v njihovi osnovni šoli, se glede na vrsto šole razlikuje (Hi kvadrat: 7,7; $p < 0,05$). Da je nasilja veliko, meni 28 odstotkov učencev iz mestnih šol in 21,3 odstotkov iz vaških šol. Več kot dve tretjini učencev meni, da je nasilja malo, vendar nekoliko večji delež učencev iz vaških šol (75 odstotkov) kot iz mestnih (68,7 odstotkov). Dobljeni rezultati so, kot sem že omenil, zaskrbljujoči in zahtevajo takojšnje ukrepanje.

Učenci so morali v anketi dogovoriti tudi na vprašanje »Ali si bil kdaj nasilen do drugega učenca?«. Rezultati so v mestnih in primestnih šolah približno enaki. Zaskrbljujoč pa je podatek, da je kar 40,10 odstotkov učencev pritrdilno odgovorilo na zastavljeno vprašanje.

Delež učencev, ki so priznali, da so bili kdajkoli nasilni do drugih učencev znaša v obeh tipih šol približno 40 odstotkov. Razlike v deležih med tipoma šol torej ne moremo potrditi.

Učence sem v anketi vprašal tudi: »Koliko tvojih sošolcev je že kdaj bilo nasilnih do drugih učencev?«

Tabela št. 3: Ali si bil kdaj nasilen do drugega učenca? (moja raziskava)

Crosstab					
			Šola		Total
			mestna	vaška	
v8: Ali si bil kdaj nasilen do drugega učenca?	da	Count	234	288	522
		% within šola	40,30	39,90	40,10
	ne	Count	347	433	780
		% within šola	59,70	60,10	59,90
Total		Count	581	721	1302
		% within šola	100	100	100
Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	,015(b)	1	0,904		
Continuity Correction(a)	0,004	1	0,949		
Likelihood Ratio	0,015	1	0,904		
Fisher's Exact Test				0,91	0,474
Linear-by-Linear Association	0,015	1	0,904		
N of Valid Cases	1302				
a Computed only for a 2x2 table					
b 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 232,94.					

Grafikon št. 2: Koliko tvojih sošolcev je že kdaj bilo nasilnih do drugih učencev? (moja raziskava)

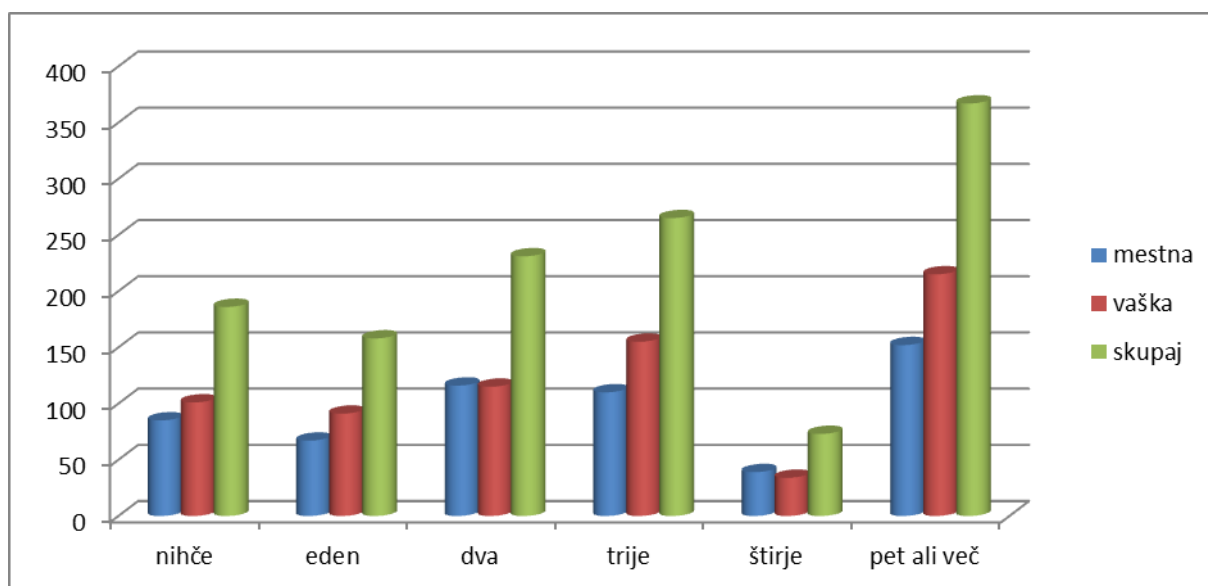

Tabela št. 4: Koliko sošolcev je že kdaj bilo nasilnih do drugih učencev? (moja raziskava)

Crosstab					
			Šola		Total
			mestna	vaška	
v13: Koliko tvojih sošolcev je že kdaj bilo nasilnih do drugih učencev?	nihče	Count	85	101	186
		% within šola	14,90	14,20	14,50
	eden	Count	67	91	158
		% within šola	11,80	12,80	12,30
	dva	Count	116	115	231
		% within šola	20,40	16,20	18
	trije	Count	110	155	265
		% within šola	19,30	21,80	20,70
	štirje	Count	39	34	73
		% within šola	6,90	4,80	5,70
	pet ali več	Count	152	215	367
		% within šola	26,70	30,20	28,70
Total		Count	569	711	1280
		% within šola	100	100	100
Chi-Square Tests					
		Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	
Pearson Chi-Square		8,172(a)	5	0,147	
Likelihood Ratio		8,146	5	0,148	
Linear-by-Linear Association		0,88	1	0,348	
N of Valid Cases		1280			
a 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 32,45.					

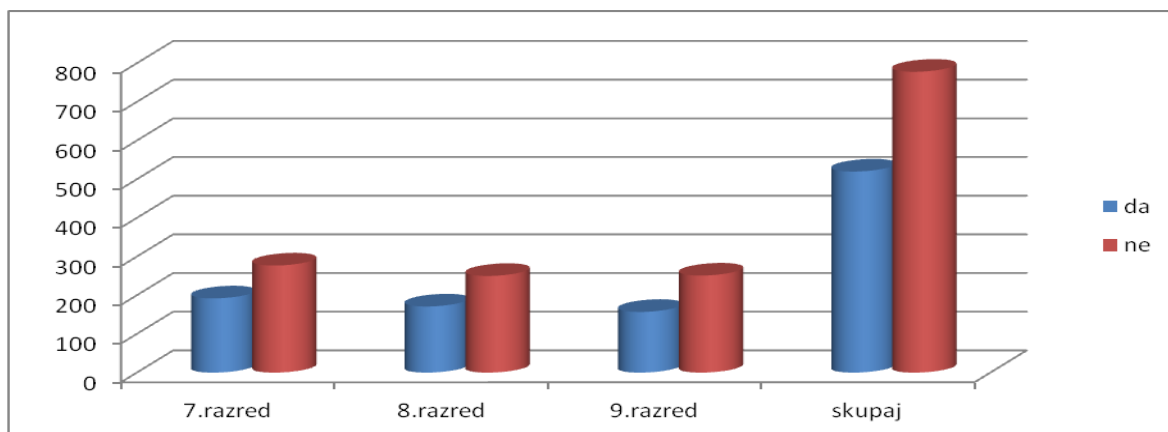
Število učencev, ki so bili že kdaj nasilni do drugih, je približno enako pri obeh tipih šol (Hi kvadrat: 8,2; $p > 0,05$).

Da bi dobljene rezultate lahko primerjal s poprejšnjimi raziskavami, sem si pomagal z raziskavo iz leta 1996. Pušnik (1999) navaja naslednje rezultate:

Tabela št. 5: Delež tistih, ki so »vsaj kdaj pa kdaj« sodelovali pri trpinčenju drugih:

Razisk./avtor	Olweus	Smith in Sharp	Dekleva	Pušnik
Država	Norveška	Anglija	Slovenija	Slovenija
Letnica študije	1985	1990	1995	1996
Starostna stopnja	2.–9. razred	junior/middle school secondary school	2.–8. razred	3. in 6. razred OŠ 1. in 3. letnik SŠ
Delež nasilnežev: V OŠ: V SŠ:	7,2 %	12 % 6 %	11,3 %	12,5 % 5,9 %

Grafikon št. 3: Ali si bil ti nasilen do drugega? (moja raziskava)

Grafikon št. 4: Ali si bil kdaj nasilen do drugega? (moja raziskava)

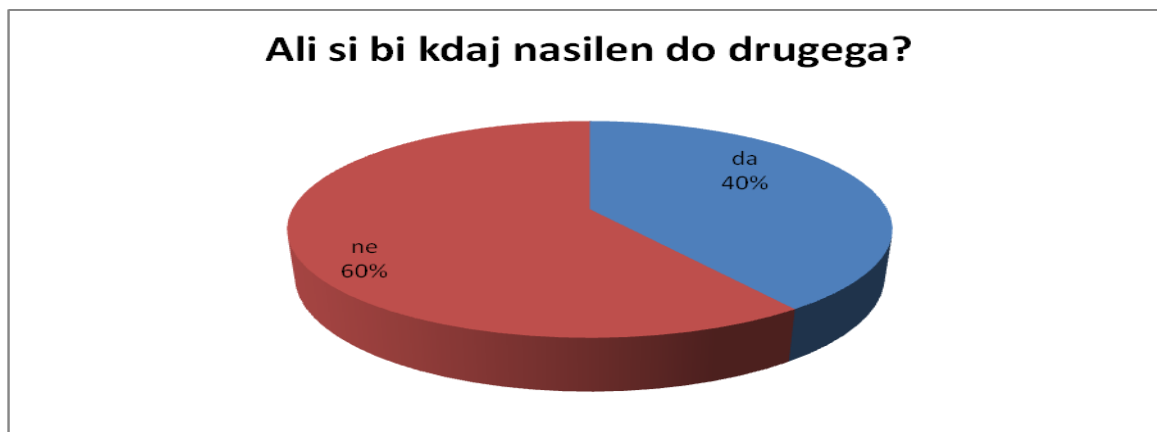
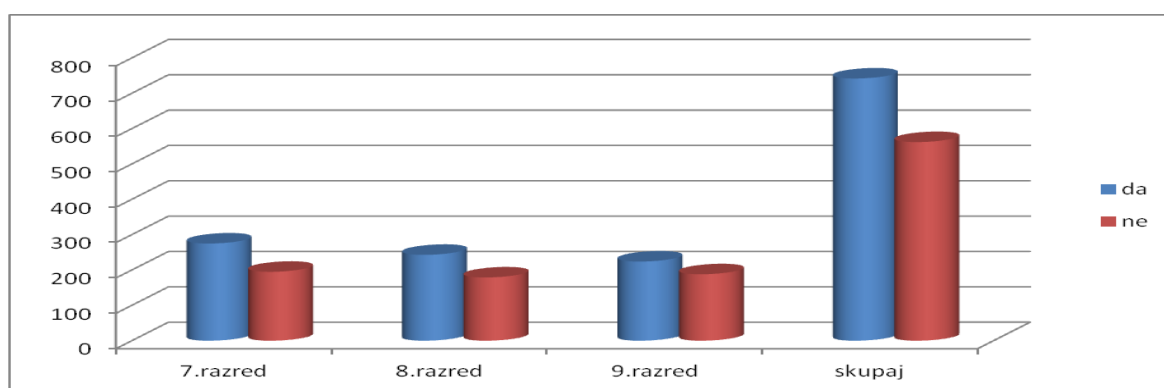

Tabela št. 6: Delež učencev in dijakov, ki so bili trpinčeni »vsaj kdaj pa kdaj«:

Razisk. /avtor:	Olweus	Smith in Sharp	Dekleva	Pušnik
Država	Norveška	Anglija	Slovenija	Slovenija
Letnica študije	1985	1990	1995	1996
Starostna stopnja	2.– 9. razred	junior/middle school secondary school	2.–8. razred	3. in 6. razred OŠ 1. in 3. letnik SŠ
Delež trpinčenih v OŠ: v SŠ:	8,5 %	27 % 10 %	20 %	21,5 % 8 %

Grafikon št. 5: Ali si že bil deležen nasilja? (moja raziskava)

Grafikon št. 6: Ali si že bil deležen nasilja? (moja raziskava)

Habbe (2000) je predstavil rezultate obsežnega raziskovalnega projekta o nasilju med vrstniki, v katerem je sodelovalo šestdeset slovenskih vrtcev, osnovnih in srednjih šol ter dijaških domov, ki so precej podobni tujim. Temeljno vprašanje je bilo, v kakšnem šolskem okolju odraščajo otroci. Po izsledkih raziskave je v osnovnih šolah nasilje med vrstniki kot žrtev doživelo med 16 in 27 odstotkov učencev, kar 30 do 40 odstotkov učencev pa je pri nasilju sodelovalo. V omenjeni raziskavi je bilo ugotovljeno, da razširjenost nasilja s starostjo upada.

Z raziskavo so ugotovili, da je nasilja med osnovnošolci največ v šoli sami in ne na poti v šolo in iz nje, največ nasilja je bilo med odmori, kadar je učitelj zamudil in v podaljšanem bivanju, ko so učitelji na dogajanje manj pozorni. Nasilneži so bili običajno učenci iz istega razreda kot žrtve, manj je bilo nasilja učencev višjih razredov nad mlajšimi. Med žrtvami nasilja je bilo več fantov kot deklet. Učenci so menili, da poteka nasilje med vrstniki tudi v navzočnosti učiteljev, predvsem zato, ker so se slednji neprimerno odzvali na videno nasilje oziroma se sploh niso, s čimer so nasilnežem nehote prikimavali, da z njihovim početjem ni nič tako hudo narobe, da bi si tovrstna dejanja zaslužila intervencijo učitelja. Ugotovljeno je bilo, da so žrtve za pomoč le redko prosile učitelje in šolske svetovalne delavce. Ugotovljeno je bilo tudi, da so bili učenci, ki so bili priče nasilja in so se ob tem počutili neprijetno, le redko pripravljeni tvegati in žrtvi pomagati (*ibid.*).

Veliko primerov je takih, da ni trpinčena le žrtev, ampak tudi tako imenovane pasivne priče, ki jim ob pogledu na nasilje ni vseeno zaradi nasilja samega ali pa zaradi strahu, da se to lahko zgodi njim oziroma njihovim prijateljem. Katja Bašič (2004: 90) navaja naslednje oblike nasilja, do katerih so prišli v okviru projekta Varna šola in katere so šolarji sami izpostavili:

- nasilje vrstnikov v lastnih razredih (pljuvanje, ščipanje, žaljenje, zmerjanje, odrivanje, prerivanje po hodnikih, otipavanje, izolacija s strani vrstnikov);
- navedli so problem ločevanja po narodnosti in žaljenje na nacionalni osnovi;
- izsiljevanje;
- psihično nasilje s strani učiteljev in učiteljic;
- na šoli je med otroci prisotnih veliko nasilnih iger, pri katerih prihaja do fizičnih bolečin;
- deklice so izpostavljene predvsem psihičnemu in spolnemu nasilju.

Glede na izsledke moje raziskave lahko ugotovim, da se medvrstniško nasilje v osnovnih šolah stopnjuje. Pučnik v raziskavi (1999) ugotavlja, da je bilo glede na raziskavo v letu 1996 v osnovnih šolah trpinčenih 21,5 odstotkov učencev. V moji raziskavi sem ugotovil, da je delež trpinčenih otrok v letu 2011 kar 56,90 odstotkov. Nasilnežev je bilo v letu 1996 12,5 odstotkov, v letu 2011 pa kar 40,06 odstotkov. Potrebno je omeniti, da je bila raziskava v letu 1996 narejena z učenci 3. in 6. razredov osnovne šole, v moji raziskavi so bili zajeti učenci 7., 8. in 9. razredov. V razgovorih s šolskimi svetovalnimi službami sem ugotovil, da le-te zaradi deviantnih dejanj, ravnanj, obravnavajo več učencev višjih razredov. Glede na te izsledke je

mogoče sklepati, da bi bili rezultati raziskave drugačni, če bi bilo anketiranje opravljeno na populaciji učencev, ki obiskujejo 4., 5. in 6. razrede. Podatkov, kakšno je razmerje med nasiljem v drugi (4., 5. in 6. razredi) in tretji (7., 8. in 9. razredi) triadi, nisem ugotavljal.

Eno izmed ključnih vprašanj, ki me je vodilo k opravljanju raziskave, je bilo klišejsko: »Ali je v ruralnem okolju res manj nasilja v šolah kot v mestu?«. Vedno je nekako veljalo, da so učenci v, recimo temu vaseh, bolj mirni, strpni in tolerantni od tistih v mestih. A že med opravljanjem raziskave, ko sem hodil po šolah in izvajal ankete, sem opazil, da zna biti odgovor na prej zastavljeno vprašanje zanimivo. Ko sem hodil po šolah, sem se pogovarjal s strokovnimi delavci šolskih svetovalnih služb. Z mojo prisotnostjo v šolah sem hote ali nehoče občutil in začutil utrip hodnikov. Brez kakšne raziskave bi lahko dejal, da ni razlik v »utripu šolskih hodnikov« med odmori, če primerjam šole na »deželi« in v mestu.

Ko sem poskušal ugotoviti, kje je več nasilnežev, v primestnih ali v mestnih šolah, sem prišel do naslednjih ugotovitev:

Tabela št. 7: Kako pogosto si sodeloval pri nasilju nad drugimi učenci? (moja raziskava)

			Šola		Skupaj
			mestna	vaška	
v9: Kako pogosto si v šoli sodeloval pri nasilju nad drugimi učenci?	nikoli	Število	330	412	742
		%	57	57,60	57,30
	zgodilo se je enkrat ali dvakrat	Število	181	241	422
		%	31,30	33,70	32,60
	enkrat na mesec	Število	36	34	70
		%	6,20	4,80	5,40
	enkrat na teden	Število	13	7	20
		%	2,20	1	1,50
	večkrat na teden, skoraj vsak dan	Število	19	21	40
		%	3,30	2,90	3,10
Skupaj		Število	579	715	1294
		%	100	100	100
Hi - kvadrat test					
		Vrednost	df		Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Hi - kvadrat		5,315(a)	4		0,256
Likelihood razmerje		5,305	4		0,257
Linear-by-Linear Association		1,261	1		0,261
Število veljavnih vprašalnikov		1294			
a 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 8,95.					

Pogostost nasilja, ki jo anketirani učenci izvajajo nad drugimi, je v obeh tipih približno enaka. Dobra polovica (57 %) jih nikoli ne izvaja nasilja, okoli tretjina zgolj enkrat. Delež učencev, ki pogosteje izvajajo nasilje, znaša v mestnih šolah 11,7 %, v vaških pa 8,7 %. Kljub tej razliki ne moremo statistično potrditi, da je nasilja v mestnih šolah več kot v vaških (Hi kvadrat: 5,3, $p > 0,05$).

Nasilje kot tako ne more nastati iz nič. Vzroki za nasilje morajo obstajati, da do nasilja sploh pride. Ko sem analiziral vzroke za nasilje, sem ugotovil, da učenci razloge za nasilje v šoli vidijo takole:

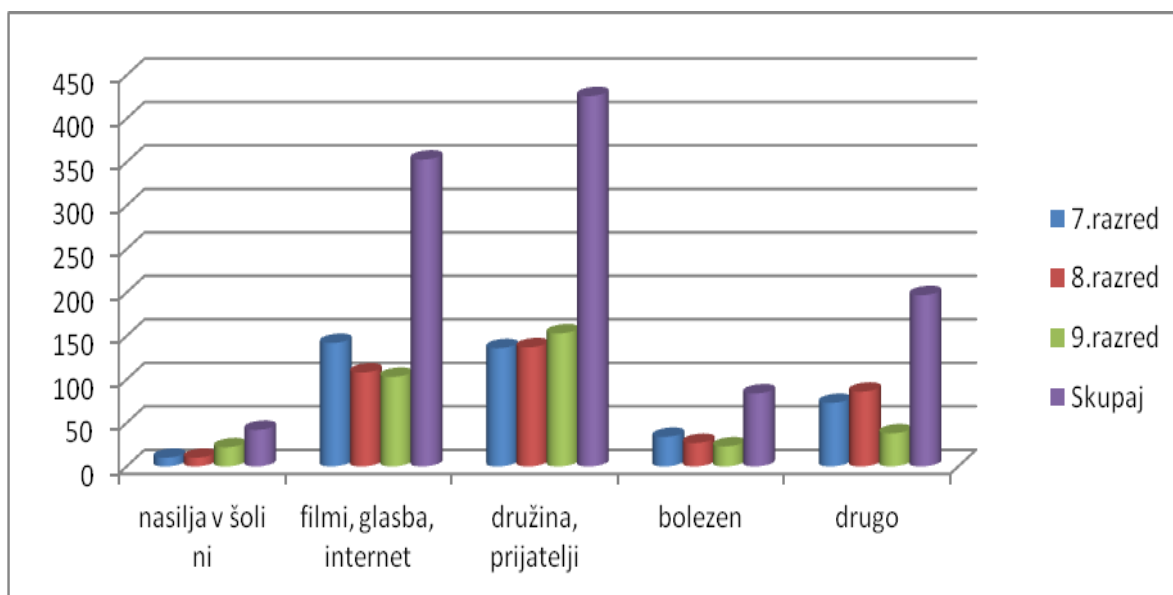
Tabela št. 8: Kaj je po tvojem mnenju krivo za nasilje v šoli? (moja raziskava)

			Šola		Total
			mestna	vaška	
v14 Kaj je po tvojem mnenju krivo za nasilje v šoli?	nasilja v naši šoli ni	Count	19	23	42
		% within šola	4	4,10	4
	filmi, glasba, internet	Count	162	143	305
		% within šola	33,90	25,50	29,40
	družina, prijatelji	Count	165	205	370
		% within šola	34,50	36,60	35,60
	bolezen	Count	29	35	64
		% within šola	6,10	6,30	6,20
	drugo	Count	103	154	257
		% within šola	21,50	27,50	24,80
Total		Count	478	560	1038
		% within šola	100	100,	100
Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)		
Pearson Chi-Square	10,158(a)	4	0,038		
Likelihood Ratio	10,166	4	0,038		
Linear-by-Linear Association	7,114	1	0,008		
N of Valid Cases	1038				
a 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 19,34.					

Mnenje, kaj je krivo za nasilje v šoli, se med vaškimi in mestnimi učenci razlikuje (Hi kvadrat: 10,2; $p < 0,05$). Delež učencev iz mestnih šol, ki menijo, da so zato krivi filmi, glasba in internet znaša 33,9 odstotkov, delež vaških otrok pa 25,5 odstotkov. Delež vaških učencev, ki so navedli druge razloge, znaša 27,5 odstotkov, delež mestnih učencev pa 21,5 odstotkov.

6.4. Vzroki za nasilje v šolah

Grafikon št. 7: Vzroki za nasilje v šolah (moja raziskava)

Iz dobljenih podatkov je razvidno, da učenci kot glavni razlog za nasilje v šoli vidijo v segmentu družine in prijateljev, sledi sklop, v katerega sem zajel filme, glasbo, internet in video igre. Ko sem analiziral odgovore pod točko »drugo«, so učenci največkrat zapisali, da je razlog za nasilje v šolah drugačnost (zunanji videz, telesna hiba, narodnost).

Odgovori na vprašanje o vzrokih za nasilje v šoli so mi dali dodatna podvprašanja. Žal jih v raziskavi nisem zajel, za to bi bilo potrebno narediti novo raziskavo. Dobljeni rezultati pa kažejo na to, da gre vzroke za nasilje v šolah iskati predvsem v družini in prijateljih. Ker sam delam tudi kot prostovoljec na Centru za socialno delo v Kranju, se večkrat srečam z mladostniki, ki imajo težave v odraščanju. Ko sem na hitro prebrskal po spominu in po zapiskih, ki jih imam, sem ugotovil, da je več kot 90 odstotkov mladostnikov s katerimi sem se ukvarjal kot prostovoljec prihajalo iz družin, kjer so vladale neurejene družinske razmere, kjer ni bilo družinske klime, kjer ni bilo »starševstva«, ki bi otroke usmerjalo na prave poti.

Med najpomembnejšimi nalogami starševstva je spodbuda in pomoč otrokom, da razvijejo svoje lastne sposobnosti in spretnosti za dejavno in samostojno življenje (Žmuc Tomori 2010: 13). »Pomemben cilj starševstva je, da se otrok nauči ločiti med tem, kar si želi, in med tem, kar je možno« (Žmuc Tomori 2010: 14). Temu naj bi starši v današnjih časih dajali še posebno težo, saj pri večini predstavlja problem prav to, da otroci dobijo vse, kar si zaželi.

Družba je naravnana na potrošništvo in zaradi tega so starši še toliko bolj izpostavljeni neprestanim željam in zahtevam otrok. Žmuc Tomori in ostali tako opozarjajo starše, da naj se vprašajo, kaj njihov otrok resnično potrebuje, kaj pa predstavlja le več ugodja. »Dobro partnerstvo in starševstvo je predvsem predanost, samoomejevanje, pogum za osebno rast in spremembo – neprestano in trdo delo vse življenje« (Žmuc Tomori 2010: 12). Da sta partnerja tudi učinkovita starša, morata imeti najprej dobre medsebojne odnose. Prav tako pa je tudi za starševstvo pomembno, da partnerja drug drugemu priznavata avtonomnost. Starši morajo biti namreč samostojne osebnosti, da lahko pomagajo otroku postati samostojna osebnost. Otroci so ogledalo dogajanja odnosa med staršema. Njihovo vedenje, čutenje in mišljenje predstavlja funkcionalnost oziroma nefunkcionalnost družine (Žmuc Tomori, 2010: 13). Vse izhaja iz družine. In nekako gre verjeti, da so otroci ogledalo dogajanja znotraj družine. Če med partnerjema ni spoštovanja, če ni družinskih vrednot, če ni prave družinske klime, če je vse prepuščeno naključjem, ali bolje rečeno, če je znotraj družine vse razpuščeno, potem otrok vse te vzorce hote ali nehote ponotranji. Prej ali slej se to začne odražati v otrokovem vedenju izven štirih sten doma.

Zgodi se, da ko odrasli postanejo starši, želijo biti popolni. Popolni kot osebnost in hkrati popolni v odnosu do otrok. To pomeni, da pozabijo na svojo človečnost in se želijo pokazati kot ljudje brez napak in kot osebnosti brez pomanjkljivosti. Ker prenehajo biti ljudje z resničnimi občutji, se ne čutijo več svobodne. Prav tako pa želijo biti popolni tudi v odnosu do svojih otrok, ki jih želijo ves čas brezpogojno sprejemati in biti do njih strpní (Gordon 1987: 6). Tak način staršem ne prinaša večje uspešnosti. Gordon (*ibid.*) pravi, da je prva velika napaka staršev, da pozabijo na svojo človečnost. Zato poudarja, da kadar si starši dovolijo biti ljudje, bodo njihovi otroci priznavali to kvaliteto prave človeškosti (*ibid.*).

Starševstvo je področje, za katerega se ne moremo izsolati. Kljub vsem poskusom, da bi naredili programe za pomoč staršem, prihajamo vedno bolj do spoznanja, da je ta naloga zelo zahtevna, ker vključuje dobro poznavanje otroka in njegovih razvojnih značilnosti ter osebnih posebnosti, dobro funkcioniranje partnerskih odnosov ter pomen našega odnosa do otroka in poznavanja družbenih razmer, ki so v vsakem obdobju drugačne (Zalokar Divjak 2000: 148).

Partnerstvo je proces, dinamično dogajanje oz. interakcija med dvema. V uspešnih zakonih sta partnerja drug drugemu učitelja, torej se drug od drugega uči in ob drugem raste. Pomembno je tudi, da znata reševati razlike v mišljenju in za to je potrebna sposobnost

pogajanja. Prav tako pa je pomembna sposobnost izražanja pozitivnih čustev, zanimanje za drugega, skrb in interes za dobro drugega, torej sposobnost ljubiti. Sposobnost ljubiti in sposobnost pogajati se, sta ključni sposobnosti tako za dober partnerski odnos kot tudi za dobro starševstvo (Čačinovič Vogrinčič 1998: 103–107).

Ferlinc (2009: 12) govori o sodobnem problemu starševstva, ko pravi, da je razvoj otrok ogrožen, kadar roditelja ne prevzemata oziroma opuščata starševsko vlogo. To se dogaja predvsem v današnjem času, ko starša vlogo prevzemata glede na lastne trenutne potrebe in ko tradicionalne vloge moškega in ženske izginjajo, nove pa še niso izoblikovane. Govori o tako imenovani fluidni identiteti staršev (*ibid.*).

Na drugem mestu vzrokov za nasilje v šolah so se pojavili filmi, glasba, video igre, internet. Ko sem raziskoval vzroke za takšne rezultate, sem naletel na podatke o najbolj gledanih filmih v kinematografih med leti 1992 in 2009⁸. Med prvimi 150 filmi je precej takih z nasilno vsebino. Zdi se, da so filmi z eksplicitnimi prizori nasilja tisti, ki pritegnejo precejšnje število gledalcev. To ne nazadnje pričajo tudi prej omenjeni podatki. Poleg filmov so med uporabniki sodobnih tehnologij priljubljene video igre, ki jih ne igrajo samo najstniki, temveč tudi druge populacije (najstnice, odrasle osebe). Oglejmo si eno izmed lestvic⁹ desetih najboljših video iger v ZDA v letu 2011:

- The Elder Scrolls V -- Skyrim (PC, Xbox 360, PlayStation 3)¹⁰
- Call of Duty -- Modern Warfare 3 (PC, Xbox 360, PlayStation 3, Wii)
- Deus Ex -- Human Revolution (PC, Xbox 360, PlayStation 3, Mac OS X)
- Gears of War 3 (Xbox 360)
- Uncharted 3 -- Drake's Deception (PlayStation 3)
- Rage (PC, Xbox 360, PlayStation 3)
- FIFA 12 (PC, Xbox 360, PlayStation 3, Mac OS X, PSP, iOS)
- Batman -- Arkham City (PC, Xbox 360, PlayStation 3, Wii U)
- Total War -- Shogun 2 (PC)
- Battlefield 3 (PC, Xbox 360, PlayStation 3, iOS)

⁸ <http://www.rtvsllo.si/kultura/film/lestvica-gledanosti-1992-2009/157135>

⁹ <http://www.ibtimes.com/articles/256354/20111126/10-video-games-2011-ones-redefined-virtual.htm>

¹⁰ V oklepaju je zapisana igralna konzola, na kateri se igra lahko igra.

Pogled na lestvico najbolj priljubljenih video iger v letu 2011 nam lahko pokaže, kakšnega »kruha in iger« si želijo uporabniki. Med desetimi najbolje prodajanimi je devet (9!) takih, v katerih prevladuje nasilje. Samo igra pod zaporedno številko sedem ni taka, v njej ni bilo nasilja, v vseh ostalih video igrah je nasilje prisotno.

Med desetimi najbolje prodajanimi video igrami v letu 2011 je pet takih, v katerih prevladuje nasilje¹¹.

Zdi se, da je poanta nasilnih iger ekstremno nasilje, pretepi, posilstva, mučenje, ubijanje. Zaskrbljujoče je, da je vse to nasilje pravzaprav rdeča nit celotne igre in da je nasilje zaželeno in da je pravzaprav nasilje poanta celotnega scenarija igre, ki glavnega junaka pripelje na cilj neke zgodbe. Kolateralna škoda za doseg cilja ni pomembna. Video igre so pogostokrat nasilne, temeljijo na uporabi orožja, pobojih, brcanju, vbodih in streljanju. Največkrat zmaga igralec, ki je najbolj nasilen. Zato ni nenavadno, da se vedno znova pojavlja vprašanje, ali nasilje v virtualni resničnosti vpliva na pogostost nasilja v naši družbi. Mnenja so deljena in nekako ne gre posploševati dejstev, da na nekatere posameznike, določeni scenariji morda res preveč vplivajo. Mogoče že drži, da neprestano gledanje nasilnih prizorov v filmih ali video igrah, kjer igralec neposredno aktivno deluje – igra, povzroča zmanjšanje občutljivosti za nasilje. Tu je potrebno dodati, da posnemanje nasilnih prizorov ni le rezultat gledanja filmov, ali igranja video iger. Na posameznika poleg nasilja v omenjenih medijih vpliva še veliko drugih dejavnikov: družinske razmere, vzgoja, starši. Če bi poslušali zgolj nasprotnike prikazovanja nasilja v videoigrah in filmih, bi nedvomno slišali, da povezava obstaja in da ni sporno, da nasilne igre in filmi vplivajo na posameznika. Nedvomno gre za vzajemen proces, v katerem mediji zrcalijo stanje v družbi in nanj tudi vplivajo. Moje mnenje je, da za določene družbene pojave ne smemo kriviti zgolj filmov, iger ali glasbe. Ljudje bi bili nasilni tudi, če ne bi gledali filmov, igrali iger ali poslušali glasbe. Dokaze za to lahko najdemo v zgodovini. Tudi včasih, v obdobju pred filmi in video igrami ter v časih, ko glasbena besedila niso vsebovala toliko nasilja kot zdaj, je bilo nasilje prav tako prisotno.

Na vprašanje, kako preprečiti tisti odstotek vpliva, ki ga imajo nasilne video igre, obstaja dokaj preprost odgovor. Vsem, ki igrajo video igre, jim igranje le-teh prepovemo. Ker je kaj takšnega praktično nemogoče storiti, moramo k zmanjševanju igranja nasilnih video iger

¹¹ http://www.cnbc.com/id/44595477/The_Best_Selling_Video_Games_of_2011?slide=1

pristopiti sistematično. Prvi korak bi lahko bil zmanjšanje količine časa, ki ga mladi preživijo za igralnimi konzolami. Da pa ne bi izpadli preveč nazadnjaški, se je treba hkrati vprašati, ali ima otrok ob igranju video iger, dovolj časa za normalne in vsakdanje socialne situacije. Če jih ima, potem se negativnih vplivov nasilnih igrice, če pri mladostniku že obstajajo, ni potrebno bati. Tu morajo glavno vlogo odigrati starši, skrbniki, tisti, ki z otrokom preživljajo največ prostega časa znotraj primarne družine.

Pred časom je svoj delež k ozaveščanju o nevarnostih nasilnih video iger storila organizacija »The Lion & Lamb Project«¹². Cilj te organizacije je bilo preprečevanje trženja nasilnih vsebin otrokom. Organizacija zdaj ne deluje več, vzroki za prekinitev delovanja mi niso znani.

Znano je, da morajo ustvarjalci oziroma organizacije, ki tržijo video igre, vsako igro »ovrednotiti« oziroma umestiti v starostno področje potencialnih uporabnikov. Klasifikacija igre mora biti vidno označena na ovitku.

Posledica igranja računalniških iger, so lahko nižji akademski dosežki (Anderson & Dill 2000, Gentile, Lynch in Walsh 2004). Raziskovalci, ki se ukvarjajo s preučevanjem vpliva video iger z nasilno vsebino na uporabnike, opozarjajo, da bi se moralo glede na vedno večjo prodajo in uporabo video iger z nasilno vsebino s tovrstno problematiko malce bolje spoznati, jo še dodatno raziskati. Chambers in Ascione (1987) sta ugotovila, da je 100 odstotkov učencev v osnovni in srednji šoli, ki so sodelovali v raziskavi o igranju video iger odgovorilo, da je že vsaj enkrat igralo video igre. Ta raziskava je bila opravljena pred štiriindvajsetimi leti. Vse to priča, da je potrebno opraviti še več raziskav na tem področju, saj se zdi, da so video igre postale del življenja mladostnikov.

Posamezniki, ki imajo v sebi visoko stopnjo sovražnosti, so bolj podvrženi nasilju, ko so izpostavljeni video igram z nasilno vsebino. Med tem, ko za posameznike z nizko stopnjo sovražnosti velja, da je za njih manj verjetno, da bodo postali agresivni, če bodo igrali video igre z nasilno vsebino (Gentile, Lynch, Linder & Walsh 2004). Tu imamo lahko možnost za izhodiščno točko nove raziskave, saj ta raziskava daje vpogled v različne teorije o vzrokih za nesocialno vedenje posameznikov. Posamezniki, ki imajo visoko stopnjo sovražnosti, so

¹² The Lion& Lamb Project, <http://www.lionlamb.org>

biološko bolj nagnjeni k antisocialnemu vedenju. V določenih okoliščinah, v katere pridejo, se lahko naučijo teh vedenj. Če govorimo o nasilju, potem se v takih okoliščinah lahko naučijo nasilnih vedenj.

Če bi v bližnji preteklosti poskušali najti kakšen primer nasilnega dejanja, ki je imel svoje korenine v igranju video iger z nasilno vsebino, bi se zagotovo spomnili streljanja na srednji šoli Columbine (Združene države Amerike) leta 1999. Srednješolca, Eric Harris in Dylan Klebold, sta na omenjeni šoli ubila dvanajst sošolcev in enega učitelja. Štiriindvajset oseb je bilo v pokolu ranjenih. Po dejanju sta storila samomor. Kot so pozneje ugotovili agenti FBI, sta fanta uživala v igranju video igre »Doom«, ki jo je licencirala ameriška vojska, da bi učila vojake učinkovitega ubijanja. Vendar gre v tem in temu podobnih primerih nedvomno za splet okoliščin, ki so pripeljale do tragedije. Nikakor pa ni samo video igra z nasilno vsebino razlog za omenjeni pokol.

Večina raziskav se je doslej nanašala na negativne učinke video iger, predvsem zaradi nasilja, ki ga vsebujejo. Pravega rezultata oziroma prave vzročne povezave do zdaj ni bilo mogoče dokazati. Pri tem ne smemo pozabiti tudi na tisti del raziskav, ki poročajo o tem, da lahko video igre tudi pozitivno vplivajo na mlade.

6.5. Vrste nasilja na osnovnih šolah

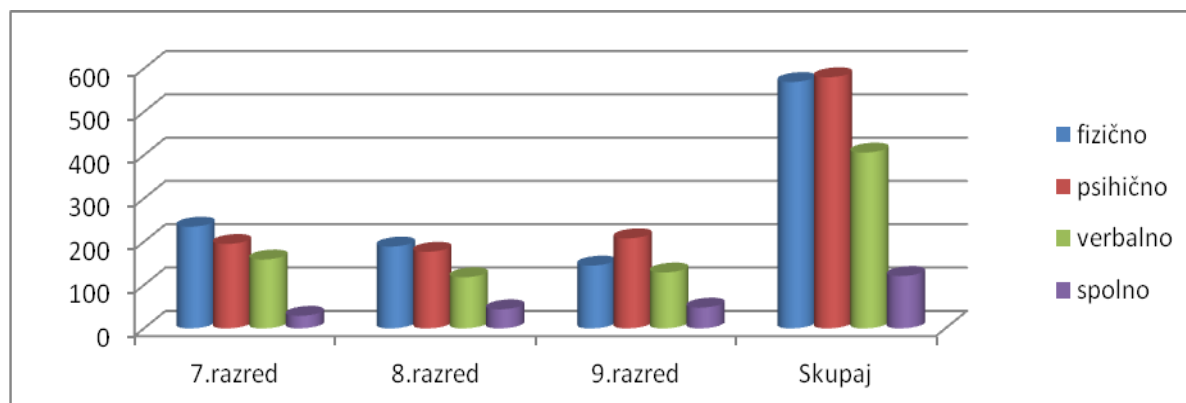
Iz vprašanja »Katere vrste nasilja je na vaši šoli največ?«, je mogoče razbrati, katere vrste nasilja je v šoli največ. Glede vrst nasilja v šolah sem dal učencem na voljo pet različnih možnosti za odgovor: fizično, psihično, verbalno in spolno nasilje ter možnost odgovora »drugo«. Pri tem vprašanju je bilo mogoče dati več odgovorov, zato je odgovorov več kot 1.304. Iz analize vidimo, da je v šolah približno 35 odstotkov psihičnega nasilja, 34 odstotkov fizičnega nasilja, 24 odstotkov verbalnega in 7 odstotkov spolnega nasilja.

Tabela št. 9: Katere vrste nasilja je na vaši šoli največ? (moja raziskava)

Crosstab					
			Šola		Total
			mestna	vaška	
rv16: Katere vrste nasilja je na vaši šoli največ?	fizičnega nasilja	Count	117	211	328
		% within šola	20,30	30,40	25,80
	psihičnega nasilja	Count	151	194	345
		% within šola	26,20	27,90	27,10
	verbalnega nasilja	Count	195	155	350
		% within šola	33,80	22,30	27,50
	spolnega nasilja	Count	48	58	106
		% within šola	8,30	8,30	8,30
	drugo	Count	66	77	143
		% within šola	11,40	11,10	11,20
Total		Count	577	695	1272
		% within šola	100	100	100
Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)		
Pearson Chi-Square	27,953(a)	4	0		
Likelihood Ratio	28,105	4	0		
Linear-by-Linear Association	10,016	1	0,002		
N of Valid Cases	1272				
a 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 48,08.					

Vrsta nasilja se glede na tip šole razlikuje (Hi kvadrat: 28,0; $p < 0,05$). Fizičnega nasilja je več v vaških šolah (30,4 odstotkov) kot v mestnih (20,3 odstotkov), medtem ko je verbalnega nasilja več v mestnih šolah (33,8 odstotkov) kot v vaških (22,3 odstotkov).

Grafikon št. 8: Vrste nasilja, kot ga vidijo učenci (moja raziskava)

6.6. Število nasilnežev

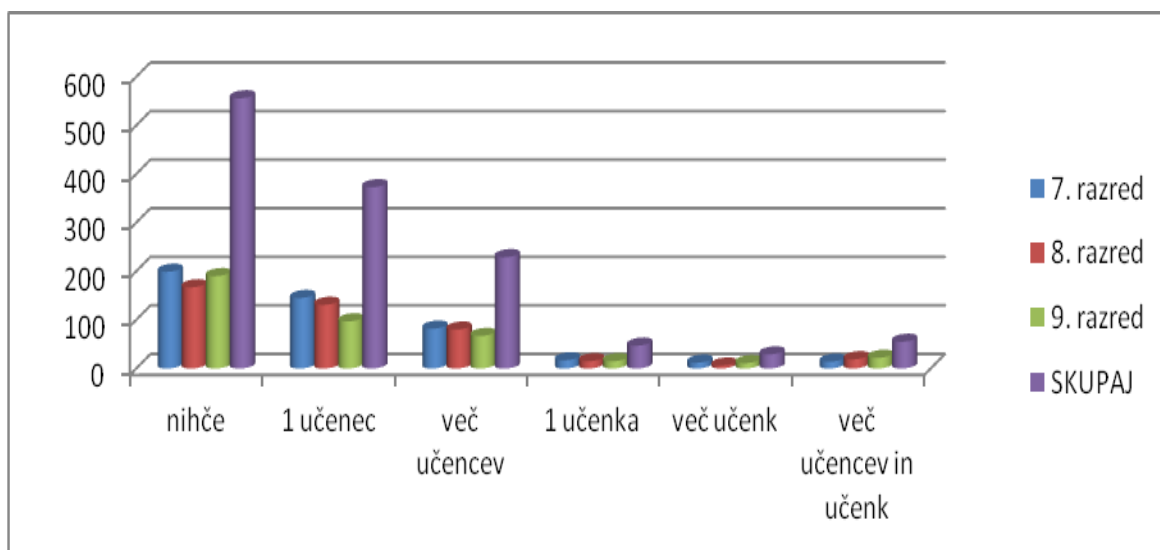
Na vprašanje »Kdo je bil v šoli nasilen do tebe?«, je 556 učencev odgovorilo, da nihče, 373 učencev je odgovorilo, da je bil do njih nasilen en učenec, 229 učencev jih je odgovorilo, da je bilo nasilnih več učencev, 47, da je bila nasilna ena učenka, 29, da je bilo nasilnih več učenk in 55, da je bilo nasilnih več učencev in učenk.

Tabela št. 10: Kdo je bil v šoli nasilen do tebe? (moja raziskava)

Crosstab					
			Šola		Total
			mestna	vaška	
v5: Kdo je bil v šoli nasilen do tebe?	nihče	Count	237	320	557
		% within šola	41,40	44,60	43,10
	en učenec	Count	171	203	374
		% within šola	29,80	28,30	29
	več učencev	Count	110	118	228
		% within šola	19,20	16,40	17,70
	ena učenka	Count	22	23	45
		% within šola	3,80	3,20	3,50
	več učenk	Count	9	20	29
		% within šola	1,60	2,80	2,20
	več učencev in učenk	Count	24	34	58
		% within šola	4,20	4,70	4,50
Total		Count	573	718	1291
		% within šola	100	100	100
Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)		
Pearson Chi-Square	5,084(a)	5	0,406		
Likelihood Ratio	5,15	5	0,398		
Linear-by-Linear Association	0,038	1	0,845		
N of Valid Cases	1291				
a 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 12,87.					

Povzročitelji nasilja so v obeh tipih šolah zastopani v približno enakih deležih (Hi kvadrat: 5,08, $p < 0,05$).

Grafikon št. 9: Kdo je bil v šoli nasilen do tebe? (moja raziskava)

6.7. Pogostost nasilnih dejanj

Zanimalo me je tudi, kako pogosto prihaja do nasilja v šoli. Zato sem učencem postavil vprašanje: »Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli?«. Dobil sem takšne odgovore: 520 učencev je odgovorilo »nikoli«, 527 »enkrat, dvakrat«, 110 »enkrat mesečno«, 69 »enkrat tedensko« in 72 »večkrat na teden, skoraj vsak dan«.

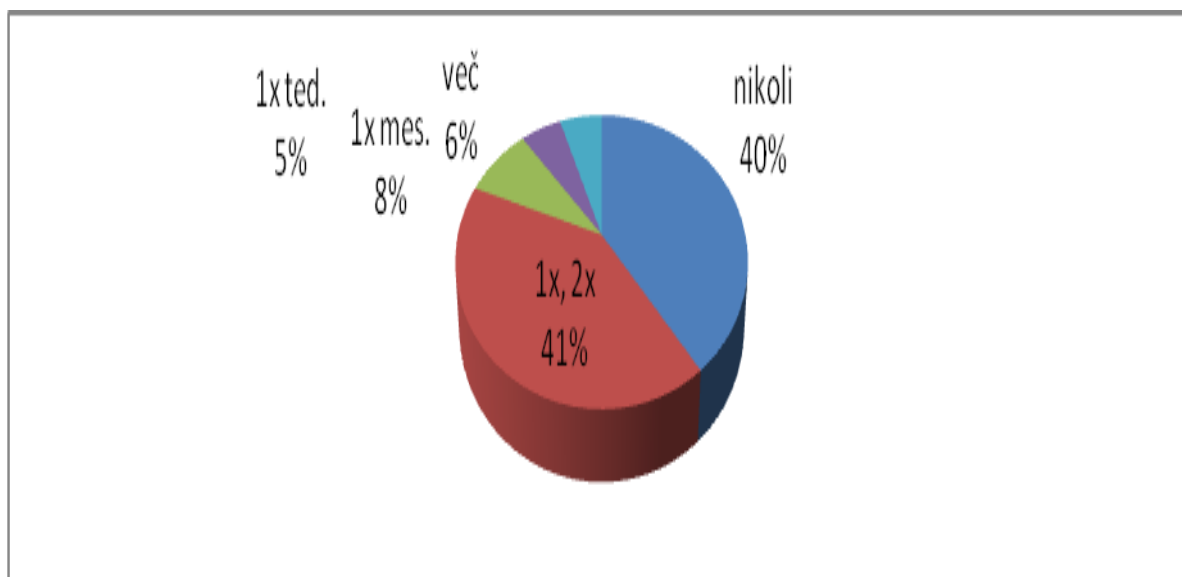
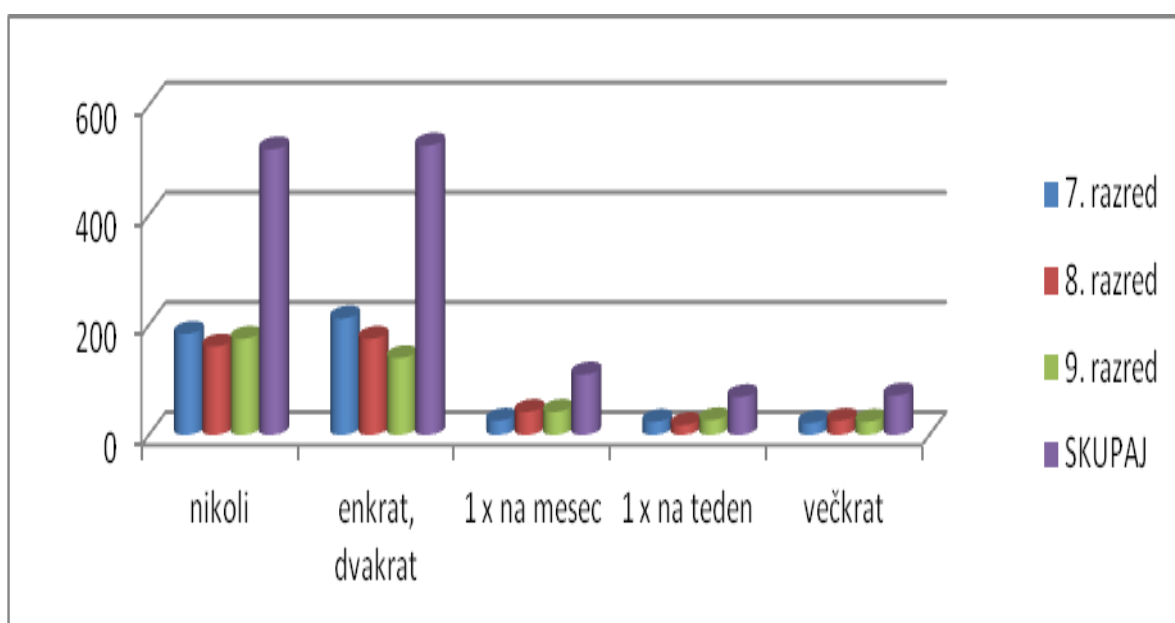
Tabela št. 11: Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli? (moja raziskava)

Crosstab					
			Šola		Total
			mestna	vaška	
v4: Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli?	nikoli	Count	219	302	521
		% within šola	37,60	42	40
	zgodilo se je enkrat ali dvakrat	Count	240	289	529
		% within šola	41,20	40,20	40,60
	enkrat na mesec	Count	53	57	110
		% within šola	9,10	7,90	8,40
	enkrat na teden	Count	33	36	69
		% within šola	5,70	5	5,30
	večkrat na teden, skoraj vsak dan	Count	38	35	73
		% within šola	6,50	4,90	5,60
Total		Count	583	719	1302
		% within šola	100	100	100

Chi-Square Tests				
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	
Pearson Chi-Square	3,998(a)	4	0,406	
Likelihood Ratio	3,992	4	0,407	
Linear-by-Linear Association	3,772	1	0,052	
N of Valid Cases	1302			
a 0 cells (.0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 30,90.				

Pogostost nasilja se ne razlikuje glede na tip šole (Hi kvadrat: 4,0; $p > 0,05$).

Grafikona št. 10 in 11: Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli? (moja raziskava)

6.8. Vloga učiteljev in učencev kot posrednikov pri ugotovljenem nasilju

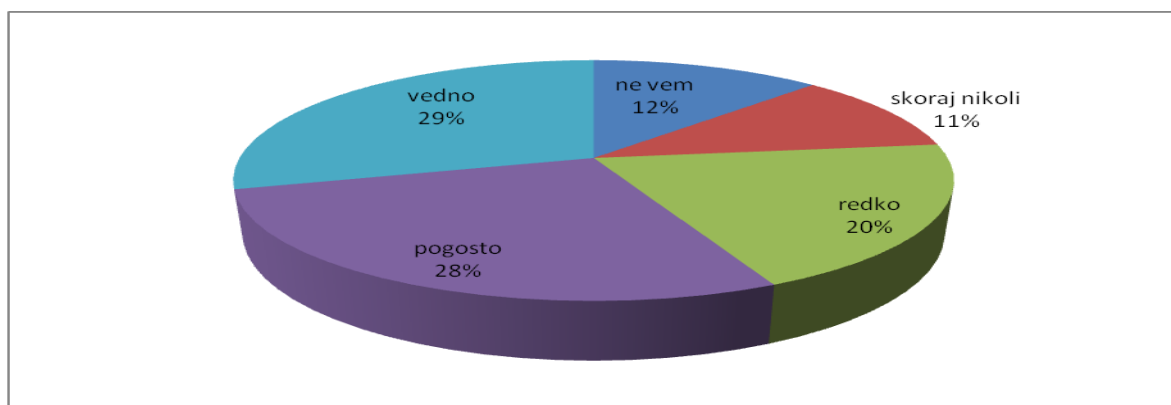
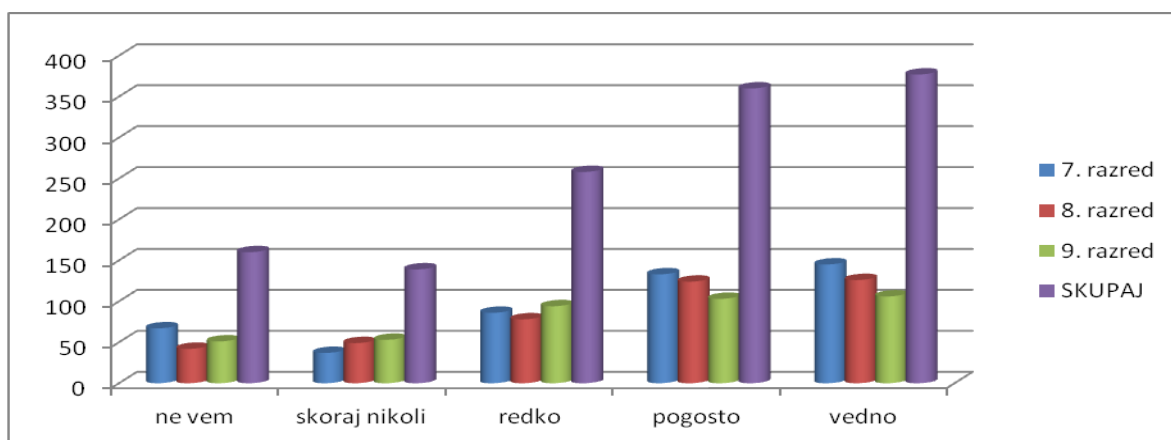
V tej nalogi sem že razglabljal o posredovanju učiteljev, če opazijo nasilje. V tabeli št. 12 predstavljam stanje, kot ga vidi 1.298 učencev, ki je odgovorilo na to vprašanje:

Tabela št. 12: Kako pogosto učitelji posredujejo, če opazijo nasilje med učenci? (moja raziskava)

Crosstab					
			Šola		Total
			mestna	vaška	
v12: Kako pogosto učitelji posredujejo, če opazijo nasilje med učenci?	ne vem	Count	80	80	160
		% within šola	13,80	11,20	12,30
	skoraj nikoli	Count	56	84	140
		% within šola	9,70	11,70	10,80
	redko	Count	109	150	259
		% within šola	18,80	20,90	20
	pogosto	Count	159	202	361
		% within šola	27,40	28,20	27,80
	vedno	Count	176	201	377
		% within šola	30,30	28,00	29,10
Total		Count	580	717	1297
		% within šola	100	100	100
Chi-Square Tests					
		Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	
Pearson Chi-Square		4,449(a)	4	0,349	
Likelihood Ratio		4,451	4	0,348	
Linear-by-Linear Association		0,008	1	0,93	
N of Valid Cases		1297			
a 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 62,61.					

Delež učiteljev, ki skoraj nikoli ali redko posredujejo, če opazijo nasilje med učenci, znaša v vaških šolah 32,6 odstotkov, v mestnih pa 28,5 odstotkov. Nekoliko večji delež učiteljev, ki vedno posredujejo pri nasilju je v mestnih šolah (30,3 odstotkov), kot v vaških (28 odstotkov). Razlike so premajhne, da bi jih statistično potrdili (Hi kvadrat: 4,4; $p > 0,05$).

Grafikona št. 12 in 13: Kako pogosto učitelji posredujejo, če opazijo nasilje med učenci?
(moja raziskava)

Iz rezultatov je mogoče ugotoviti, da učenci opazijo, da učitelji večkrat ne odigrajo svoje vloge pri medvrstniškem nasilju. Mogoče je tudi ugotoviti, da na nasilje v šolah učitelji vedno odreažirajo v samo 29 odstotkih. 11 odstotkov učencev je odgovorilo, da učitelji skoraj nikoli ne posredujejo, 20 odstotkov da redko. Ti podatki mi nehotе dajo vedeti, da v šolah ni vse tako, kot bi lahko bilo. Zdi se, da včasih učitelji ob nasilnih situacijah občutijo nemoč. Večkrat se zgodi, da učitelji ne vedo, kako rešiti situacijo. Velikokrat so postavljeni pred dilemo, kaj storiti – tudi zaradi občutka lastne krivde ali prevelike odgovornosti. Včasih se zgodi, da se učitelji učencem ne upajo izreči vzgojnega ukrepa, ker se enostavno bojijo, da po izrečenih kazni ne bodo več uživali njihovega zaupanja. Mnogi se sprašujejo, ali so v šolah zaradi vzgoje ali zaradi izobraževanja. Sploh v višjih razredih osnovnih šol velja neko nepisano pravilo, da so učenci že toliko izoblikovane osebnosti, da ne potrebujejo vzgoje, temveč le še izobraževanje. Odziv, ki ga Dekleva (Dekleva 1996: 20) imenuje ignoriranje, lahko zagovarjamo s tezo, da je namen šole predvsem izobraževanje, ter da nezaželeni vedenjski vzorci nastajajo kot posledica otrokovih značilnosti, neustrezne družinske vzgoje

itd, ker je obravnavanje vrstniškega nasilja težko in negotovo in ker šolskih delavcev večinoma nihče za to ni usposabljal in nagrajeval. Manj zreli otroci so bolj ogroženi in za nekatere se spontano vrstniško socializiranje lahko sprevrže v katastrofo z dolgoročnimi posledicami. Prepričanja, da je iskanje pomoči pri učiteljih (tožarjenje) in da se mora otrok sam naučiti braniti se, lahko otežujejo možnost, da bi odrasli prevzeli svoj delež odgovornosti za nezaželena dogajanja med vrstniki. Drugega namreč v tem polju ni! (Dekleva 1995). Na pojav nasilja v šoli vplivajo različni dejavniki, mnogi so zunanji in šola nanje nima neposrednega vpliva. Vsak učenec prinese v šolo svoje izkušnje iz lastnega socialnega okolja. Žal se velikokrat dogaja, da so te izkušnje prav izkušnje z nasiljem v okolju ali družini. Za učitelje v šoli je zato še toliko bolj pomembno, da zagotovijo dobre pogoje za delo in da storijo vse, da bi bila splošna klima v šolah učencem prijazna.

In kako v primerih nasilja med učenci odreagirajo učenci sami? Ugotovil sem, da samo nekaj več kot 4 odstotke učencev posreduje, pomaga ustaviti nasilje med učenci, če ga seveda zaznajo. Več kot 26 odstotkov pa skoraj nikoli.

Tabela št. 13: Ali drugi učenci posredujejo, pomagajo ustaviti nasilje med učenci, če ga vidijo? (moja raziskava)

Crosstab					
			Šola		Total
			mestna	vaška	
v11: Ali drugi učenci posredujejo, pomagajo ustaviti nasilje med učenci, če ga vidijo?	ne vem	Count	118	137	255
		% within šola	20,40	19,30	19,80
	skoraj nikoli	Count	142	197	339
		% within šola	24,60	27,70	26,30
	redko	Count	202	266	468
		% within šola	34,90	37,50	36,30
	pogosto	Count	87	86	173
		% within šola	15,10	12,10	13,40
	vedno	Count	29	24	53
		% within šola		3,40	4,10
Total		Count	578	710	1288
		% within šola	100	100	100
Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)		
Pearson Chi-Square	6,105(a)	4	0,191		
Likelihood Ratio	6,086	4	0,193		
Linear-by-Linear Association	1,407	1	0,236		
N of Valid Cases	1288				
a 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 23,78.					

Delež učencev, ki skoraj nikoli ne pomagajo ustaviti nasilja med učenci, znaša v vaških šolah 27,7 odstotkov, v mestnih pa 24,6 odstotkov. Nekoliko večji delež učencev, ki redko pomagajo, je prav tako večji v vaških šolah (37,5 odstotkov), kot v mestnih (34,9 odstotkov). Delež učencev, ki bodisi pogosto ali vedno pomagajo, znaša v mestnih šolah 20,1 odstotkov v vaških pa zgolj 15,5 odstotkov. Kljub temu, da je delež učencev, ki so brezbrizni do pomoči nekoliko višji v vaških šolah, razlike ne moremo statistično potrditi (Hi kvadrat: 6,1; $p > 0,05$).

Na vprašanje: »Koliko sošolcev iz tvojega razreda je bilo deležnih nasilja s strani drugih sošolcev?«, je slabih 17 odstotkov vseh anketirancev odgovorilo, da nihče, več kot 22 odstotkov pa je odgovorilo, da je bilo pet ali več sošolcev iz njihovega razreda deležnih nasilja s strani drugih sošolcev.

6.9. Kako nasilje do drugih učencev vidijo učenci sami

Tabela št. 14: Koliko sošolcev iz tvojega razreda je bilo deležnih nasilja s strani drugih sošolcev? (moja raziskava)

Crosstab					
			Šola		Total
			mestna	vaška	
v6: Koliko sošolcev iz tvojega razreda je bilo deležnih nasilja s strani drugih sošolcev?	nihče	Count	96	113	209
		% within šola	16,90	16,00	16,40
	eden	Count	80	121	201
		% within šola	14,10	17,10	15,80
	dva	Count	109	146	255
		% within šola	19,20	20,70	20
	trije	Count	111	117	228
		% within šola	19,50	16,60	17,90
	štirje	Count	47	50	97
		% within šola	8,30	7,10	7,60
	pet ali več	Count	125	159	284
		% within šola	22	22,50	22,30
Total		Count	568	706	1274
		% within šola	100	100	100
Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)		
Pearson Chi-Square	4,541(a)	5	0,474		
Likelihood Ratio	4,547	5	0,474		
Linear-by-Linear Association	0,267	1	0,606		
N of Valid Cases	1274				
a 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 43,25.					

Število sošolcev, ki je bilo deležnih nasilja, je v obeh tipih šol približno enako (Hi kvadrat: 4,5, $p < 0,05$).

6.10. Empatičnost učencev

Izredno zanimivi so bili odgovori na vprašanje »Kako se počutiš, ko vidiš, da so do drugega učenca nasilni?«. V mestnih šolah je 83,40 odstotkov učencev odgovorilo, da se počutijo neprijetno, za razliko od 78,20 odstotkov učencev iz primestnih šol.

Tabela št. 15: Kako se počutiš, ko vidiš, da so do drugega učenca nasilni? (moja raziskava)

Crosstab					
			Šola		Total
			mestna	vaška	
v7: Kako se počutiš, ko vidiš, da so do drugega učenca nasilni?	vseeno mi je	Count	96	156	252
		% within šola	16,60	21,80	19,50
	neprijetno mi je	Count	483	560	1043
		% within šola	83,40	78,20	80,50
Total		Count	579	716	1295
		% within šola	100	100	100
Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	5,539(b)	1	0,019		
Continuity Correction(a)	5,212	1	0,022		
Likelihood Ratio	5,593	1	0,018		
Fisher's Exact Test				0,02	0,011
Linear-by-Linear Association	5,535	1	0,019		
N of Valid Cases	1295				
a Computed only for a 2x2 table					
b 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 112,67.					

Rezultati nam pokažejo, da je delež učencev, ki jim je vseeno, ko vidijo, da so sošolci do drugega učenca nasilni, v vaških šolah celo višji (21,8 odstotkov) kot v mestnih (16,6 odstotkov).

Vprašanje št. 10 se je glasilo: »Ali si oziroma bi sodeloval pri nasilju, če ti sošolec, ki je (bil) deležen nasilja, ni všeč?«. Več kot polovica anketiranih je odgovorila, da ne bi sodelovali.

Tabela št. 16: Ali si oziroma bi sodeloval pri nasilju, če ti sošolec, ki je (bil) deležen nasilja, ni všeč? (moja raziskava)

			Šola		Total
			mestna	vaška	
v10: Ali si oziroma bi sodeloval pri nasilju, če ti sošolec, ki je (bil) deležen nasilja, ni všeč?	da	Count	35	47	82
		% within šola	6	6,60	6,30
	mogoče	Count	129	176	305
		% within šola	22,30	24,60	23,60
	ne	Count	323	352	675
		% within šola	55,80	49,20	52,20
	ne vem	Count	92	140	232
		% within šola	15,90	19,60	17,90
Total		Count	579	715	1294
		% within šola	100	100	100
Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)		
Pearson Chi-Square	5,948(a)	3	0,114		
Likelihood Ratio	5,963	3	0,113		
Linear-by-Linear Association	0,004	1	0,947		
N of Valid Cases	1294				
a 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 36,69.					

Delež učencev, ki so sodelovali pri nasilju, znaša v obeh tipih šol okoli 6 odstotkov. Nekoliko večji delež učencev iz vaških šol (24,6 odstotkov), kot iz mestnih šol (22,3 odstotkov), je izjavil, da so mogoče pri tem sodelovali. Razlik v deležih glede na tip šole ne moremo potrditi (Hi kvadrat:5,9; $p > 0,05$).

6.11. Navzkrižne primerjave odgovorov

6.11.1. Primerjava med odgovori na zastavljeni vprašanji »Oceni stanje nasilja v vaši osnovni šoli« in »Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročali drugi učenci?«

Pri statistični obdelavi odgovorov sem navzkrižno primerjal odgovore na vprašanji: »Oceni stanje nasilja v vaši osnovni šoli?« in »Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?«. Iz dobljenih rezultatov lahko razberemo, da je bilo 33,20 odstotkov učencev, ki so odgovorili, da je nasilja v njihovi šoli veliko, že deležnih nasilja, ki jim ga je povzročil drug učenec. 12,40 odstotkov učencev, ki so odgovorili, da je nasilja v njihovi šoli veliko, še ni bilo deležnih nasilja, ki jim ga je povzročil drug učenec. 1,10 odstotkov učencev,

ki so odgovorili, da nasilja v njihovi šoli ni, je bilo že deležnih nasilja, ki jim ga je povzročil drug učenec. 6,80 odstotkov učencev, ki so odgovorili, da nasilja v njihovi šoli ni, še ni bilo deležnih nasilja, ki jim ga je povzročil drug učenec.

Tabela št. 17: Navzkrižna primerjava odgovorov na vprašanja: »Oceni stanje nasilja v vaši osnovni šoli« in »Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?« (moja raziskava)

			v3: Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?		Total
			da	ne	
v15: Oceni stanje nasilja v vaši osnovni šoli.	nasilja je veliko	Count	242	68	310
		% within v3: Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?	33,20	12,40	24,30
	nasilja je malo	Count	479	443	922
		% within v3: Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?	65,70	80,80	72,20
	nasilja na naši šoli ni	Count	8	37	45
		% within v3: Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?	1,10	6,80	3,50
Total		Count	729	548	1277
		% within v3: Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?	100	100	100
Chi-Square Tests					
		Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	
Pearson Chi-Square		93,993(a)	2	0	
Likelihood Ratio		99,503	2	0	
Linear-by-Linear Association		93,029	1	0	
N of Valid Cases		1277			
a 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 19,31.					

Med učenci, ki so bili že kdaj deležni nasilja, je večji delež tistih, ki menijo, da je nasilja veliko (33,2 odstotkov), kot med učenci, ki nikoli niso bili deležni nasilja (12,4 odstotkov). Razlike lahko statistično potrdimo (Hi kvadrat: 94,0; $p < 0,05$).

6.11.2. Primerjava med odgovori na zastavljeni vprašanji »Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?« in »Spol«

Primerjal sem tudi odgovore na vprašanje: »Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?« in jih primerjal s spolom anketirancev. 67,90 odstotkov moških je že bilo deležnih nasilja v šoli, med tem, ko je žensk, ki bi bile deležne nasilja v šoli 45,60 odstotkov.

Tabela št. 18: Navzkrižna primerjava odgovorov na vprašanji: »Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?« in »Spol« (moja raziskava)

deležen nasilja, in bi ti ga povzročili drugi učenci? in % spol (moja raziskava)

Crosstabulation					
			v1: Spol		Total
			moški	ženski	
v3: Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?	da	Count	452	293	745
		% within v1: Spol	67,90	45,60	57
	ne	Count	214	349	563
		% within v1: Spol	32,10	54,40	43
Total		Count	666	642	1308
		% within v1: Spol	100	100	100
Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	65,887(b)	1	0		
Continuity Correction(a)	64,984	1	0		
Likelihood Ratio	66,445	1	0		
Fisher's Exact Test				0	0
Linear-by-Linear Association	65,837	1	0		
N of Valid Cases	1308				
a Computed only for a 2x2 table					
b 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 276,33.					

Delež učencev, ki so bili že kdaj deležni nasilja, znaša 67,9 odstotkov, delež učenk pa 45,6 odstotkov. Razlika v deležih je statistično značilna (Hi kvadrat za 2x2 tabelo: 65,0, $p < 0,05$).

Ko sem primerjal pogostost nasilja v šoli s tem, v kateri razred hodijo učenci, sem ugotovil, da je 39,30 odstotkov učencev 7. razredov, ki niso bili nikoli deležni nasilja. V 8. razredih je takih učencev 38,20 odstotkov, v 9. razredih pa 42,70 odstotkov. V 7. razredih je 9,80

odstotkov učencev, ki so pogosteje deležni nasilja v šoli, v 8. razredih je takih učencev 10,40 odstotkov, v 9. razredih pa 12,60 odstotkov.

6.11.3. Primerjava med odgovori na zastavljeni vprašanji »Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli?« in »Razred«

Tabela št. 19: Navzkrižna primerjava odgovorov na vprašanji: »Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli?« in »Razred« (moja raziskava)

Crosstabulation						
			v2: Razred			Total
			7	8	9	
rv4: Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli?	nikoli	Count	184	161	176	521
		% within v2: Razred	39,30	38,20	42,70	40,00
	zgodilo se je enkrat ali dvakrat	Count	212	175	142	529
		% within v2: Razred	45,30	41,50	34,50	40,60
	enkrat na mesec	Count	26	42	42	110
		% within v2: Razred	5,60	10,00	10,20	8,40
	pogosteje	Count	46	44	52	142
		% within v2: Razred	9,80	10,40	12,60	10,90
Total		Count	468	422	412	1302
		% within v2: Razred	100	100	100	100
Chi-Square Tests						
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)			
Pearson Chi-Square	16,563(a)	6	0,011			
Likelihood Ratio	17,126	6	0,009			
Linear-by-Linear Association	1,165	1	0,28			
N of Valid Cases	1302					
a 0 cells (,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 34,81.						

Okoli 40 odstotkov učencev meni, da nikoli niso deležni nasilja v šoli. Manjši delež učencev iz 7. razreda meni, da so deležni nasilja enkrat mesečno (5,6 odstotkov), kot v ostalih dveh razredih (okoli 10 odstotkov). Delež učencev, ki menijo, da so deležni nasilja še pogosteje, z višino razreda nekoliko narašča. Razliko v pogostostih nasilja glede na razred lahko statistično potrdimo (Hi kvadrat: 16,6; $p < 0,05$).

7. ZAKLJUČEK – VIZIJA ZA NAPREJ

S prevzganjem otrok se moramo začeti ukvarjati že zelo zgodaj, najkasneje pa v osnovni šoli, ker kar je zamujeno v letih osnovne šole, se v kasnejših letih težko nadoknadi. Razlog za to je proces razvoja in ponotranjenja moralnih norm, ki poteka nekje do konca osnovne šole. Otroci preživijo približno tretjino dneva v šoli. So v nenehni neposredni in posredni stiki s sošolci in s strokovnimi delavci. Strokovni delavci, pedagogi in drugi zaposleni v vzgojno izobraževalnih ustanovah otroke lahko opazujejo in so nemalokrat prvi, ki pri njih opazijo težave. Posledično so tako lahko tudi prvi, ki otroku lahko ponudijo pomoč. Z rastjo družbe in socialnih vrednot se spreminja tudi doživetje nasilja v šolah. Če je bilo pred petdesetimi leti še povsem sprejemljivo, če je kakšen učitelj učenca pretepel, zdaj temu ni več tako. Fizičnih kazni danes skorajda ni več, a kazni kljub temu v šolah ostajajo. Sam menim, da je prav, da se nasilje v šolah sankcionira in sem zagovornik tega, da šola kot institucija pokaže nasilnežu, da šola ni mesto, kjer bi se izvajalo nasilje oziroma, da šola ni in ne bo tolerirala nobenega nasilja. Pri izrekanju ukrepov nasilnežu je potrebno paziti, da se dejansko ugotovi pravi razlog, zakaj je prišlo do nasilja, pri čemer je potrebno izprašati vse, ki bi karkoli vedeli o nasilnem dogodku. Včasih se namreč zgodi, da se vlogi žrtve in nasilneža prepletata in nemalokrat se zgodi, da v bistvu tisti, ki je zadnji izvršil neko nasilno dejanje nad drugim ni nasilnež, ampak žrtev, ki je dolgo časa trpela in zbirala pogum, da je nasilnežu vrnila del tistega, kar je pretrpela pred tem. Ravno zaradi tega je potrebno izluščiti srčiko problema in storiti vse, da se problem odpravi oziroma, da se ne ponovi. Nasilnežu je treba pokazati, da se nasilja v šoli ne bo toleriralo. Šola mora pokazati učencem, da bo vsakršno nasilje v šoli strogo sankcionirano. Če hočemo nasilje omiliti ali odpraviti, moramo vplivati na celoto (Pušnik 1999).

Pomembne so tudi vrednote, ki jih otrokom posredujejo starši in njihovi medsebojni odnosi. Pri obravnavanju in preprečevanju nasilja je ključnega pomena sodelovanje med družino, učencem, učiteljem, ostalim osebjem šole, skupnostjo, policijo, centri za socialno službo in zdravstveno službo. V okviru šole bi bilo potrebno organizirati delavnice, v katere bi bilo potrebno vključiti tudi starše. Šole bi morale več časa posvetiti vzgoji in ne le izobraževalnim vsebinam. Na šolskih površinah, kjer so nasilna dejanja najbolj pogosta, bi bilo treba povečati nadzor, da se bodo otroci počutili popolnoma varne. Skupaj z učenci bi bilo treba postaviti jasna pravila glede nasilnega vedenja in predvidenimi ustreznimi in vnaprej določenimi

vzgojnimi ukrepi. Večji poudarek bi moral biti tudi na oblikovanju pozitivne samopodobe, na vzpodbujanju, spoštovanju in nagrajevanju, v družbi pa bi se morale spremeniti norme in vrednote, saj je nasilje tudi odsev družbe v kateri živimo.

S prestopništvom mladih se ne sme ukvarjati samo penologija. Postati mora problem, s katerim se bo družba začela ukvarjati z različnih aspektov. S tovrstno problematiko se mora začeti aktivno ukvarjati celotna družba. Posebna pozornost mora biti usmerjena preventivnemu delovanju. Še posebej preventivnemu delovanju v družini, saj zametki mladoletniškega prestopništva segajo v zgodnje obdobje otroštva in se skozi neprimerne družinske odnose, kasneje odražajo v razvoju mladih. Starše bi morali že pred rojstvom otrok poučiti o starševski vlogi. Potrebno bi jih bilo pripraviti na starševstvo in jih seznaniti z obveznostmi, ki spremljajo razvoja otroka. Še posebno v današnjem času bi veliko pomenilo, ko bi starši znali prisluhniti težavam otrok in mladih, ter jih znali usmerjati in spodbujati k sodelovanju v družini in dejavnostih v skupnosti.

Da do nasilja ne bi prihajalo, bi morale šole več narediti na področju preventive. Eden izmed takšnih ukrepov je nadzor pedagogov nad učenci. Tu bi morali strokovni delavci v šolah (ali varnostniki, kjer le-ti so), vložiti nekaj več kot le izobraževati otroke. Lahko bi se organizirale skupine učiteljev, ki bi pred in po pouku, med glavnim odmorom, v času malic, kosila itd., nadzirali otroke. Seveda bi se ta preventivni ukrep navezoval le na območje znotraj šole, ne pa tudi na okolico in na pot v in iz šole.

Kot primer dobre prakse lahko omenim Priestov model (Dekleva Šelih 1996: 29):

- Reševanju problemov vrstniškega nasilja je treba dati visoko prednost.
- Pri razvijanju kateregakoli formalnega dogovora oziroma pravila, morajo sodelovati predstavniki vseh udeleženih strani.
- Na vsak primer se je treba odzvati hitro in dejavno.
- Svetovalno delo naj bo dobro organizirano in naj spodbuja učinkovito komuniciranje.
- Učenci lahko s problemom kadarkoli stopijo k odraslemu, ki se odziva naklonjeno.
- V šoli naj vlada vzdušje strpnosti in skrbi za druge.
- Osebje naj skrbno nadzoruje vse odprte ali za ustrahovanje primerne prostore.
- Učni načrt naj obravnava tudi probleme ustrahovanja.
- Šola naj ima tesne zveze s starši in skupnostjo.

- Potrebno je sistematično delo s starši in učenci povečane ogroženosti.
- Šola naj prevzame odgovornost za učence na poti v šolo in domov.
- Potrebno je skrbno ocenjevanje obsega in narave problemov s pomočjo sistema opazovanj in posvetovanj z učenci, starši in osebjem.

Morda ne bi bilo napačno razmišljati o tem, da bi v šole uvedli posebne termine, kjer bi zaposleni v šolah učence podučili o določenih stvareh, ki se tičejo vrstniškega nasilja. Tako bi učencem lahko omenili, kako odreagirati na nasilje, kako naj se postavijo zase, kje naj poiščejo pomoč in podobno. Teh pogovorov bi se morali udeležiti vsi učenci in stremeti bi morali k temu, da bi vsi učenci morali doumeti in razumeti pomen izrečenih besed. Učence bi morali predvsem usmerjati v kompromisno reševanje konfliktov, kjer bi bila beseda edino »orodje«, ki ga je dovoljeno uporabljati.

Načinov, na katere lahko mediji, politika in širše okolje prispevajo k varnemu šolskemu okolju je torej veliko. Nesmiselno pa je pričakovati, da se bodo vsi omenjeni sami ponujali za sodelovanje. Pobudnik dogovorov naj bo šola, v sodelovanju s starši, ki mora nato tudi negovati in vzpodbujati sodelovanje z vsako posamezno interesno skupino ob spoštovanju in upoštevanju njihovih pričakovanj (Habbe 2000: 131).

Pri reševanju tako kompleksnega pojava, kot je medvrstniško nasilje, je dobro poznati več načinov, kako pristopiti k reševanju nastalih težav. Pri svojem delu večkrat uporabim tako imenovano Metodo skupne skrbi (CCM – Common Concern Method). Glavni namen metode skupne skrbi je, da se v nasilneže »naseli«¹ empatija do njihovih žrtev. Pri nasilnežu moramo ustvariti občutek empatije do žrtve, se pravi do osebe, nad katero izvaja nasilje. Za dosego tega cilja nasilneži prevzamejo problem in odgovornost za njegovo reševanje. Na ta način poskušamo doseči, da nasilneži sami spoznajo, da morajo prevzeti odgovornost za svoja dejanja in da nase prevzamejo skrb nad usodo žrtev. Poleg metode skupne skrbi (CCM), bi omenil tudi metodo nakazanih ukazov (SCM – The Suggestive Command Method), še posebej, ko je vedenje žrtve provokativno, ko so dejanja žrtve povzročila ustrahovanje (Hoover in Oliver 1996: 59, 60). Pri obeh metodah gre za razumevanje in ganjenost nad trpljenjem žrtev. Obe vodita do zmanjšanja ali do dokončne ukinitve ustrahovanja. Pri prvem svetovanju je ves poudarek namenjen temu, da nasilnež razume in verjame, da mora biti zaskrbljen zaradi stanja žrtve, skupaj s svetovalnim delavcem pa poskušata ugotoviti odgovornost za dejanja in poiskati rešitve problema (*ibid.*: 61 – 63).

Stopnja uspeha metode skupne skrbi je sorazmerna obsegu, v katerem je svetovalni delavec individualiziral in prilagodil pristop trem pomembnim dejavnikom:

- skrbno je treba pretehtati potrebe in zmožnosti udeležencev svetovanja;
- postopek metode je treba prilagoditi vsaki situaciji posebej;
- individualne razlike, kot so veroizpoved, rasna pripadnost, lahko zahtevajo spremenjen postopek svetovanja (*ibid.*: 67).

Šolske ustanove so sestavni del družbe. Od njih pričakujemo, da podpirajo in udeležujejo določene vrednote, tudi take, ki zavračajo vrstniško nasilje. Nasilje so dolžne preprečevati, pravočasno prepoznavati, se z njim soočati in ga ustavljati. Šola je dolžna otroka v času, ko jim ga starši zaupajo, zaščititi. Odgovornost za to mora nositi vodstvo šole. Izobraževanje o ravnanjih s problemom vrstniškega nasilja, znanja, projektov, ki so se in se izvajajo v Sloveniji, je dovolj. Neusposobljenost strokovnjakov ne more biti več razlog za neprepoznavanje, zanikanje ali neukrepanje v zvezi z nasiljem v šoli (*ibid.*).

Učitelje in učence je potrebno naučiti izražanja čustev in misli, sprejemanja razlik, reševanja konfliktov na miren način, samokontrole, skupnega iskanja rešitev, ko pride do problema itd. Da je šola pomemben dejavnik za preprečevanje nasilja mladostnikov, je mnenja tudi Olweus (1995: 37–60), ki govori o celostnih sistemskih pristopih, ki vključujejo in povezujejo vse udeležence šolskih dogajanj: učence, učitelje, starše, vodstvo šole, šolske svetovalne delavce, šolsko zdravstvo in druge strokovne službe. Pristop je sestavljen iz ukrepov na ravni šole, na ravni oddelka ter na individualni ravni.

Ukrepi na ravni šole:

- Zaposlene v šolah bi bilo potrebno izobraziti za ukrepanje zoper vrstniško nasilje.
- Oblikovanje skupin za izboljšanje psihosocialne klime v šoli.
- S pomočjo vprašalnika o pogostosti nasilnega vedenja, bi šola ugotovila razširjenost tega.
- Šola bi morala poskrbeti za boljši nadzor nad učenci v času, ko ni pouka (malica, kosilo itn.).
- Urediti in objaviti kontaktne telefone za žrtve.

- Urediti igrišča, kjer bi učenci sproščali energijo.

Ukrepi na razredni ravni:

- Določiti jasna pravila in dosledno izrekanje pohval učencem, ki so se aktivno uprli nasilju oziroma pomagali vrstnikom, ter dosledno izvajanje sankcij.
- Igranje vlog, branje literature na temo preiganjanja vrstnikov.
- Oddelčna srečanja, kamor je priporočljivo povabiti tudi šolske svetovalne delavce in starše.
- Kooperativno učenje, ki razvija pripravljenost pomagati in ki zatira predsodke.
- Organiziranje dejavnosti, ki vnašajo pozitivnost in solidarnost med učence (izleti, plesi ipd.).

Ukrepi na individualni ravni:

- Pogovor pedagoga z nasilneži in žrtvami, v kar je potrebno vključiti tudi starše.
- Organiziranje skupin za starše učencev, katerih otroci so udeleženi v vrstniškem nasilju.

Avtor je preveril učinkovitost takšnega programa in prišel do zaključka, da se je nasilje zmanjšalo tudi do 50 odstotkov.

Ob spoznanju o zelo omejeni učinkovitosti posameznih ukrepov se je izoblikovalo prevladujoče mnenje, da so najbolj smiselni taki pristopi k preprečevanju in obravnavanju vrstniškega nasilja, ki upoštevajo šolo kot sistem in poskušajo doseči sistemske spremembe. Take pristope imenujejo »pristope celotne šole« ali pristope (spreminjanja) »šolskega etosa« (Dekleva 1995).

Pristop »celotne šole« pomeni več stvari. V temelju vključuje naslednje vidike:

- Problem mora priti visoko na lestvici šolskih prioritet, tako da mu je šola pripravljena posvetiti dovolj različnih virov.
- O izvajanju programa morajo biti obveščeni vsi udeleženci šolskega sistema in se z njegovo usmeritvijo bolj ali manj strinjati.
- V načrtovanje in izvajanje programa morajo biti vključene tudi zunanje vpletene oziroma relevantne skupine in organizacije.

- Oblikovana morajo biti jasna in nedvoumna pravila, ki morajo biti podprta z vseh strani (šola, starši in učenci).
- Razviti morajo biti sistemski podporni mehanizmi razvoja in vzdrževanja programa (motivacija).

Na kaj morajo biti starši pozorni, če opazijo, da se je pri njihovem otroku nekaj spremenilo? Če ne gre za spremembe, ki so vidne navzven, pa se zagotovo spremenita otrokovo vedenje in njegov odnos do šole. Starši ne smejo nikoli podvomiti v otrokove pripovedi ali iskati vzrokov za napad pri žrtvi. Pogosto se zgodi, da napadalec dejanje odigra tako, da se krivec zdi žrtev. Z otrokom se moramo o zadevi temeljito pogovoriti in mu priskrbeti kakšno rešitev. Čim prej se moramo oglasiti pri šolskem vodstvu in povedati za napad. Vsaka šola bi se morala takoj odzvati na vsak najmanjši napad. Starši morajo biti pozorni na naslednje znake pri otroku: modrice in odrgnine, izguba prijateljev, nenadno poslabšanje šolskih ocen, žalost, razdražljivost, umik v svoj svet, raztrgana oblačila, uničene šolske potrebščine, izmikanje denarja staršem itd.

Nasvet staršem pa tudi učiteljem in ravnateljem bi bil, naj ne dopustijo niti začetne, blage oblike nasilja, ki ga zaznajo. Naj na tem področju v vseh šolah začne veljati ničelna toleranca nasilja med učenci.

Če povzamem po Pušniku (1996: 73–75), bi zapisal, da mora biti vsakemu učencu v šoli zagotovljena pravica do učenja in do spoštovanja lastne osebnosti. Šola mora motivirati pedagoge k enotnemu delovanju in k spoštovanju jasno postavljenih pravil, vrednot in norm. Jasno zapisana pravila morajo biti razumljiva vsem, vključevati morajo tudi posledice, ki sledijo nespoštovanju napisanih in sprejetih pravil. Povečati bi se moral nadzor, kot najbolj učinkovita in najcenejša oblika preprečitve. Potrebno je najti takšne metode dela, ki učence vodijo k uspešnosti. Pri učencih je potrebno iskati znanje, moč, ne pa neznanje. Šola bi morala vsako leto narediti analizo stanja: ugotoviti je treba, kakšni problemi se pojavljajo, kako so uspešni v doseganju ciljev in izvajanju ukrepov.

Sistem preprečitve je zelo razvejan in ponuja številne možnosti, ki so zelo življenjske in dostopne vsaki šoli. Če ima šola ta sistem vzpostavljen, je kurativa lahko zelo kratka, a jasna. Sistem kurative zajema naslednja področja (Pušnik 1996: 75):

- odkrivanje vzrokov pojavov nasilja;
- točno dorečeni in zapisani ukrepi za posamezne primere nasilja (kdo je za določen ukrep zadolžen, koga se obvesti, kakšne so kazni ...);
- izvedba ukrepov in doslednost pri tem je zelo pomembna;
- pripravljen program dela z žrtvijo in izvajanje tega programa;
- pripravljen program dela z nasilnežem in izvajanje tega programa.

Šola naj vsako leto med učitelji, učenci in starši z anketami in razgovori izvede analizo stanja, s katero ugotovi vrsto problemov ter uspešnost izvedenih ukrepov. Posebej pomembna je doslednost pri spoštovanju pravil in izvajanju ukrepov, kajti vsako odstopanje ali popustljivost lahko sproži plaz novih prekrškov (Habbe 2000: 74).

Če se želimo približati ničelni toleranci, bomo morali upoštevati in realizirati smernice oziroma strategije, ki so izdelane na vseh nivojih – od nacionalne strategije, ki je na vrhu piramide, preko šolskih strategij, do razrednih strategij na nivoju šole in vse naprej do čisto zadnjega posameznika. Menim, da je bistveni del v najnižjih, najmanjših segmentih. Vse izhaja iz posameznika, oziroma ko posameznik stopi v stik z drugim udeležencem komunikacije, nastane nek medsebojni odnos, ki se lahko pokaže tako ali drugače. Nacionalna strategija bi oziroma bo zaživela, potrdila svoje cilje in poslanstvo le na ta način, da njene usmeritve ter cilji zaživijo na najnižjih ravneh. Zato se mora ozaveščanje pričeti na začetku. Pri tem ne mislim samo na dogajanje v šolah. Že res, da ima šola velik del odgovornosti na svojih plečih, a pri tem ne smemo pozabiti na vlogo družine, temeljnega socializatorja in vzgojitelja, ki je prav tako pomemben segment pri želji, da dosežemo ničelno stopnjo nasilja med mladimi. Vse to zajema Nacionalna strategija o ničelni stopnji tolerance nasilja med mladimi. Če bomo sledili ciljem, če bosta želja in volja dovolj veliki, bodo črke na papirju počasi prerasle okvire in dejansko zaživele. Cilji bodo postajali vse bolj otipljivi, sporočilo o nenasilju se bo širilo in pričelo vključevati vse širši spekter dejavnosti, katerih skupni imenovalac je ničelna stopnja nasilja. Pri tem se bodo morali v tovrstne dejavnosti vključevati tako vzgojno izobraževalni kadri kot tudi starši. Bolj, ko nam bo uspelo širiti mrežo nenasilja, manj bo tolerance do nasilja. Če bomo sledili tem smernicam, bomo prišli na pot, ki vodi do tako zelenega cilja – ničelna toleranca do nasilja med mladimi.

8. LITERATURA IN VIRI

Ančič K., Lešnik Mugnaioni D., Plaz M., Vanček N., Dobnikar Verbnik T., Veselič Š., Zabukovec Kerin K. (2002), *Nasilje – nenasilje: priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: i2.

Bašič K. (2004), *Varna šola*. V Anžič A., Meško G., Plazar J., Zbornik Mladoletniško nasilje. Ljubljana: MNZ (90).

Besag Valerie E. (1998), *Bullies and victims in schools: a guide to understanding and management*. Milton Keynes; Philadelphia: Open University Press.

Brajša, P. (1993), *Pedagoška komunikologija*. Ljubljana: Glotta Nova.

Bučar-Ručman, A. et al. (2004), *Nasilje in mladi*. Novo mesto: Klub mladinski kulturni center.

Chambers, J. H. & Ascione, F. R. (1987), *The effects of prosocial and aggressive videogames in children's donating and helping*. Journal of Genetic Psychology (148, 499–505).

Čaćinovič-Vogrinčič, G. (1998), *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Čaćinovič-Vogrinčič, G. (2004), *Družina danes*. Ljubljana: Glasilo mestne občine Ljubljana.

Dekleva, B. (1994), *Pogledi na nasilje in ustrahovanje med vrstniki*. V: 4. otroški parlament: Brez nasilja – za prijateljstvo. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine.

Dekleva, B. (1996), *Nasilje med vrstniki v šoli in v zvezi s šolo*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Dekleva, B. (2004), *Nasilni odzivi mladih v socialnem kontekstu*. Mladoletniško nasilje; Zbornik razprav. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija (59–67).

- Dekleva, D. (1997), *Nasilje med učenci*. Šolsko svetovalno delo, letnik II, št. 2 (53–56).
- Elliot, M. (2002), *Trpinčenje*. Ljubljana: Educy.
- Erb, H. H. (1997), *Otroci in nasilje*. Ljubljana: Založba Kres.
- Ferlinc, B. (2009), *Izzivi in pasti sodobne vzgoje*. Šmarješke Toplice: Stella.
- Galtung, J. (1975), *Peace: Research. Education. Action, Essays in Peace research, Vol. I*. Copenhagen: Christian Ejlers.
- Gentile, D. A., Lynch, P. J., Linder, J. R., & Walsh, D. A. (2004). *The effects of violent video game habits on adolescent hostility, aggressive behaviors, and school performance*. Journal of Adolescence (27, 5–22).
- Glasser, W. (2002), *Nesrečni najstniki*. Radovljica: Mca.
- Gordon, T. (1987), *Družinski pogovori: Razreševanje konfliktov med otroki in starši*. Priredila Anica Uranjek. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.
- Gostečnik, C. (1999), *Srečal sem svojo družino*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.
- Habbe, J. (2000), *Nasilje in varnost otrok v šolah*. Ljubljana: Lisac & Lisac.
- Hoover J. H. in Oliver, R. (1996), *A Guide for Principals, Teachers, and Counselors*. Bloomington: National Educational Service.
- Kanduč Z. (1998), *Pravo, spolnost in nasilje: kriminološke in viktimološke perspektive*.
- Kanduč Z., Korošec D., Bošnjak, M., *Spolnost, nasilje in pravo*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Urad RS za žensko politiko.

Kazenski zakonik, KZ – 1. Uradni list RS, št. 55/2008 z dne 4. 6. 2008

Konvencija o otrokovih pravicah (OZN) (1989). Generalna skupščina Združenih narodov z resolucijo št. 44/25 z dne 20. novembra 1989. Veljati je začela 2. septembra 1990 v skladu z 49. členom.

Koren, A., Logaj, V., Brejc, M., Mugnaioni Lešnik, D., (2008), *Nasilje v šolah: konceptualizacija, prepoznavanje in modeli preprečevanja in obvladovanja*. Šola za ravnatelje.

Kristančič, A. (2002), *Socializacija agresije*. Ljubljana: Združenje svetovalnih delavcev Slovenije.

Lamovec, F., Rojnik, A. (1978), *Agresivnost*. Ljubljana: DDU Univerzum.

Lasch, C. (1992), *Socializacija reprodukcije in zlom avtoritete*. V: Bahovec, D. E. (ur.), *Vzgoja med gospostvom in analizo*. Ljubljana: Krt (182–209).

Marinček, A. (1998), *Vzgoja za družino. Osebnostna vzgoja. Vzgoja za življenje*. Celje: Cilion.

Malekoff, A. (1997), *Group work with adolescents*. New York: The Guilford Press.

Mesec, B. (1996), *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mesec, B. (1997–2003). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Musek, J. (1995), *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.

Ohsako T. (1997), *Violence at school: global issues and interventions*, Paris: UNESCO.

Olweus, D. (1995), *Trpinčenje med učenci: kaj vemo in kaj lahko naredimo*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Olweus, D. (1998), *Nasilje med djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.

Pahor, M. (1999), *Nasilje na delovnih mestih medicinskih sester v Sloveniji. Nasilje in spolno nadlegovanje na delovnih mestih medicinskih sester v Sloveniji*. Ljubljana: Društvo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov (12–35).

Plaz, M., Veselič, Š. (2002), *Nasilje nad ženskami in nasilje nad otroki v družini*. V: Doroteja Lešnik Mugnaioni (ur.), *Nasilje – Nenasilje, Priročnik za učiteljice, učitelje in svetovalne službe in vodstvo šole*. Ljubljana: i2.

Praper, P. (1995), *Tako majhen pa že nevozen!?* Nova Gorica: Educa.

Pušnik, M. (1999), *Vrstniško nasilje v šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Pušnik, M. (2003), *Vloga šole pri zmanjševanju nasilja*. V: Turk Š. *Priročnik za učitelje, svetovalne delavce in ravnatelje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Pušnik, M. (2005), *Vrstniško nasilje*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo (seminar za srednje šole).

Semelin, J. (2000), *Kako sem hčerkama razložil nenasilje?* Ljubljana: Cankarjeva založba.

Shapiro, L. (2003), *Ščepec preventive. Kako preprečimo težave, preden se sploh pojavijo?* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Sharp, S., Smith, P. K. (1994), *School bullying: Insights and perspectives*. Velika Britanija: Routledge.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994). Ljubljana: DZS.

Sunderland, M. (2009), *Znanost o vzgoji*. Radovljica: Didakta.

Šelih, A., Bečaj, J., Pavlović, Z. in Dekleva, B. (1996), *Otrokove pravice, šolska pravila in nasilje v šoli*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Šuštar, B. (2003), *S šibo je v šoli križ*. List »Slovenski učitelj« o šolskih kaznih in nagradah v začetku 20. stoletja. V: *Šolska kronika* (2). Ljubljana: Slovenski šolski muzej.

Tašner, V. (2009), *Brez spopada: kultur, spolov, generacij*. Znanstvena monografija. Uredila Veronika Tašner; sourednice Irena Lesar ... [et al.]. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Tuta, M. (2002). »*Bullying*« - *vrstniško nasilje med učenci*. Šolsko svetovalno delo, letnik VII, št. 1 (11–18).

Ule, M. & Rener, T. & Mencin Čeplak, M. & Tindar, B. (2000), *Socialna ranljivost mladih*. Aristej.

Ule, M. (2005), *Predsodki kot mikroideologije vsakdanjega sveta. Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut (21–40).

Ule, M. (2005a), *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Umek, P. (2003), *Nasilje v šoli*: Zberi pogum in povej. Ljubljana: MNZ.

Zakon o kazenskem postopku, ZKP-UPB4. Uradni list RS, št. 32/2007 z dne 10. 4. 2007

Zakon o preprečevanju nasilja v družini. Uradni list RS, št. 16/2008 z dne 15. 2. 2008.

Zalokar-Divjak, Z. (1998), *Vzgoja za smisel življenja*. Ljubljana: Educy.

Zalokar Divjak, Z. (2000), *Vzgajati z ljubeznijo*. Krško: Gora.

Zaviršek, D. (2004), *Od aktivizma do profesionalizacije: refleksija delovanja ženskih nevladnih organizacij na področju nasilja nad ženskami in otroki v Sloveniji*. Psihosocialna

pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje. Priročnik. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja (1–13).

Žmuc Tomori, M., Kladnik, T., Kramli, M. (2010), *Tukaj sem*. Solkan: Zavod 7 (priročnik za odrasle).

9. INTERNETNI VIRI (brez avtorja)

<http://www.policija.si/> (27. 5. 2011)

<http://www.policija.si/index.php/delovna-podroja/1086?lang=> (26. 3. 2011)

<http://www.moski.si/sodoben-moski/psihologija/smo-zaradi-nasilja-v-videoigrah-res-bolj-agresivni/> (29. 6. 2011)

<http://www.rtvsllo.si/kultura/film/lestvica-gledanosti-1992-2009/157135> (12. 2. 2012)

<http://www.igralec.si/content/novica.html?cid=8744> (15. 1. 2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Columbine_High_School_massacre (26. 9. 2011)

http://sl.wikipedia.org/wiki/Glavna_stran (13. 7. 2011)

<http://www.ibtimes.com/articles/256354/20111126/10-video-games-2011-ones-redefined-virtual.htm> (15. 7. 2011)

http://www.cnbc.com/id/44595477/The_Best_Selling_Video_Games_of_2011?slide=1 (24. 8. 2011)

10. SEZNAM TABEL

Tabela št. 1: Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?.....	48
Tabela št. 2: Oцени stanje nasilja v vaši osnovni šoli.....	49
Tabela št. 3: Ali si bil kdaj nasilen do drugega učenca?.....	50
Tabela št. 4: Koliko tvojih sošolcev je že kdaj bilo nasilnih do drugih učencev?.....	51
Tabela št. 5: Delež tistih, ki so “vsaj kdaj pa kdaj” sodelovali pri trpinčenju drugih.....	52
Tabela št. 6: Delež učencev in dijakov, ki so bili trpinčeni “vsaj kdaj pa kdaj”.....	53
Tabela št. 7: Kako pogosto si v šoli sodeloval pri nasilju nad drugimi učenci?.....	55
Tabela št. 8: Kaj je po tvojem mnenju krivo za nasilje v šoli?.....	56
Tabela št. 9: Katere vrste nasilja je na vaši šoli največ?.....	63
Tabela št. 10: Kdo je bil v šoli nasilen do tebe?.....	64
Tabela št. 11: Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli?.....	65
Tabela št. 12: Kako pogosto učitelji posredujejo, če opazijo nasilje med učenci?.....	67
Tabela št. 13: Ali drugi učenci posredujejo, pomagajo ustaviti nasilje med učenci, če ga vidijo?.....	69
Tabela št. 14: Koliko sošolcev iz tvojega razreda je bilo deležnih nasilja s strani drugih sošolcev?.....	70
Tabela št. 15: Kako se počutiš, ko vidiš, da so do drugega učenca nasilni?.....	71
Tabela št. 16: Ali si oziroma bi sodeloval pri nasilju, če ti sošolec, ki je (bil) deležen nasilja, ni všeč?.....	72
Tabela št. 17: Navzkrižna primerjava odgovorov na vprašanja: »Oцени stanje nasilja v vaši osnovni šoli« in »Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročali drugi učenci?«.....	73
Tabela št. 18: Navzkrižna primerjava odgovorov na vprašanja: »Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?« in »Spol«.....	74
Tabela št. 19: Navzkrižna primerjava odgovorov na vprašanja: »Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli?« in »Razred«.....	75

11. SEZNAM GRAFIKONOV:

Grafikon št. 1: Struktura anketirancev.....	47
Grafikon št. 2: Koliko tvojih sošolcev je že kdaj bilo nasilnih do drugih učencev?.....	51
Grafikon št. 3: Ali si bil ti nasilen do drugega?.....	52
Grafikon št. 4: Ali si bil kdaj nasilen do drugega?.....	52
Grafikon št. 5: Ali si že bil deležen nasilja?.....	53
Grafikon št. 6: Ali si že bil deležen nasilja?.....	53
Grafikon št. 7: Vzroki za nasilje v šoli?.....	57
Grafikon št. 8: Vrste nasilja, kot ga vidijo učenci.....	65
Grafikon št. 9: Kdo je bil v šoli nasilen do tebe?.....	65
Grafikon št. 10: Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli?.....	66
Grafikon št. 11: Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli?.....	66
Grafikon št. 12: Kako pogosto učitelji posredujejo, če opazijo nasilje med učenci?.....	68
Grafikon št. 13: Kako pogosto učitelji posredujejo, če opazijo nasilje med učenci?.....	68

12. PRILOGE

12.1. Priloga 1: Anketni vprašalnik o nasilju v šoli

Pozdravljeni. Pred vami je nekaj vprašanj o medvrstniškem nasilju v šoli. Odgovori bodo služili kot osnova pri raziskovalni nalogi na Fakulteti za socialno delo – tema: Vrstniško nasilje v osnovnih šolah.

O nasilju nad učencem v šoli govorimo takrat, kadar mu drugi učenci govorijo neprijetne besede, ga žalijo, jemljejo denar ali druge predmete, skrivajo predmete, jih udarjajo z rokami, brcajo, zapirajo v različne prostore (npr. wc), otipavajo.

Vprašanja pozorno preberite in obkrožite črko pred odgovorom, ki ste ga izbrali.

Anketa je anonimna, podpisati se ni treba. Vaših odgovorov ne bo nihče bral, zato vas prosim, če odgovarjate iskreno.

1. Spol

- a) moški
- b) ženski

2. Razred

- a) 7
- b) 8
- c) 9

3. Ali si bil v šoli že kdaj deležen nasilja, ki bi ti ga povzročili drugi učenci?

- a) da
- b) ne

4. Kako pogosto si bil deležen nasilja v šoli?

- a) nikoli
- b) zgodilo se je enkrat ali dvakrat

- c) enkrat na mesec
- d) enkrat na teden
- e) večkrat na teden, skoraj vsak dan

5. Kdo je bil v šoli nasilen do tebe?

- a) nihče
- b) en učenec
- c) več učencev
- d) ena učenka
- e) več učenk
- f) več učencev in učenk

6. Koliko sošolcev iz tvojega razreda je bilo deležnih nasilja s strani drugih sošolcev?

(štej tudi sebe, če si bil deležen nasilja)

- a) nihče
- b) eden
- c) dva
- d) trije
- e) štirje
- f) pet ali več

7. Kako se počutiš, ko vidiš, da so do drugega učenca nasilni?

- a) vseeno mi je
- b) neprijetno mi je

8. Ali si bil kdaj nasilen do drugega učenca?

- a) da
- b) ne

9. Kako pogosto si v šoli sodeloval pri nasilju nad drugimi učenci?

- a) nikoli
- b) zgodilo se je enkrat ali dvakrat
- c) enkrat na mesec
- d) enkrat na teden

e) večkrat na teden, skoraj vsak dan

10. Ali si oziroma bi sodeloval pri nasilju, če ti sošolec, ki je (bil) deležen nasilja, ni všeč?

- a) da
- b) mogoče
- c) ne
- d) ne vem

11. Ali drugi učenci posredujejo, pomagajo ustaviti nasilje med učenci, če ga vidijo?

- a) ne vem
- b) skoraj nikoli
- c) redko
- d) pogosto
- e) vedno

12. Kako pogosto učitelji posredujejo, če opazijo nasilje med učenci?

- a) ne vem
- b) skoraj nikoli
- c) redko
- d) pogosto
- e) vedno

13. Koliko tvojih sošolcev je že kdaj bilo nasilnih do drugih učencev?

(štej tudi sebe, če si sodeloval pri nasilju)

- a) nihče
 - b) eden
 - c) dva
 - d) trije
 - e) štirje
- E: pet ali več

14. Kaj je po tvojem mnenju krivo za nasilje v šoli?

- a) nasilja v naši šoli ni
- b) filmi, glasba, internet

c) družina, prijatelji

d) bolezen

e) drugo _____ (vpiši)

15. Oцени stanje nasilja v vaši osnovni šoli.

a) nasilja je veliko

b) nasilja je malo

c) nasilja na naši šoli ni

16. Katere vrste nasilja je na vaši šoli največ?

a) fizičnega nasilja

b) psihičnega nasilja

c) verbalnega nasilja

d) spolnega nasilja

12.2. Priloga 2: Dopis staršem – pridobljeno soglasje za opravljanje ankete

Spoštovani!

Sem Žiga Planinec, študent 4. letnika Fakultete za socialno delo (FSD) v Ljubljani, smer Socialno delo na področju dela z mladimi. Pri enem od predmetov na FSD delam raziskovalno nalogo o nasilju v osnovnih šolah. Raziskovalna naloga zajema osnovne šole na območju MO Kranj, občin Cerklje, Šenčur, Naklo in Preddvor.

Namen raziskovalne naloge je:

- analizirati obstoječe stanje vrstniškega nasilja na šolah med učenci 7., 8. in 9. razredov;
- analizirati, predstaviti obstoječo zakonodajo;
- preučiti razlike med mladostniki iz mestnih in primestnih šol.

Cilji raziskovalne naloge so:

- predstaviti ali obstaja medvrstniško nasilje v šolah;
- ugotoviti ali so oblike vrstniškega nasilja različne glede na to, ali so šole v mestu ali v manjših krajih;
- prikazati možnosti, ki jih imajo mladostniki, ki trpijo zaradi vrstniškega nasilja;
- ugotoviti pomanjkljivosti v obstoječi zakonodaji, pravilih, usmeritvah;
- podati predloge izboljšav.

Pripravil sem anketo o »nasilju v šoli«, ki mi bo v pomoč pri izdelavi raziskovalne naloge. Anketa je anonimna in je namenjena učencem 7., 8. in 9. razredov.

Starše prosim, da s podpisom privolijo v sodelovanje.

Za sodelovanje se vam zahvaljujem.

V Kranju, 4. 4. 2011

Žiga Planinec

(podpis staršev)

12.3. Izjava o avtorstvu

Podpisani Žiga Planinec, vpisan na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2007/2008 kot izredni študent, izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom Vrstniško nasilje v osnovnih šolah napisal samostojno, s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice doc. dr. Mojce Urek.

Žiga Planinec

Datum: 12. 2. 2012